



Dansk isolasjonsfengslings forenlighet med grunnleggende menneskerettigheter

En analyse av gjeldende rett med perspektiv fra norsk og svensk rett



16. mai 2024

Forfatter: Iris Amanda Doryn Seim

Veileder: Morten Sønderby

Tittelblad

Utdannelse: Jura, Aalborg Universitet

Tittel (norsk): Dansk isolasjonsfengslings forenlighet med grunnleggende menneskerettigheter - En analyse av gjeldende rett med perspektiv fra norsk og svensk rett

Tittel (engelsk): Compatibility of Danish solitary confinement with fundamental human rights - An analysis of applicable law with perspectives from Norwegian and Swedish law

Fag: Straffeprosess og menneskerettigheter

Omfang: 143.900

Veileder: Morten Sønderby

Studerende: Iris Amanda Doryn Seim

Studienummer: 20221109

Innleveringsdato: 16. mai 2024

Abstract

Danish solitary confinement of pre-trial detainees has raised, and continues to raise concern on the compliance of fundamental human rights, especially the prohibition of torture, inhuman and degrading treatment and punishment. The Danish solitary confinement has been under criticism for many years from international bodies, such as the Committee against Torture (CAT) and European Committee for the Prevention of Torture (CPT). This has put pressure on the Danish legislation to change the rules about solitary confinement on several occasions, so that it could become more compatible with fundamental human rights.

The purpose of this thesis is to find out whether solitary confinement of pre-trial detainees in Denmark is compatible with fundamental human rights, including insights from Norwegian and Swedish law. In the following thesis, the legal dogmatic method will be used to describe the applicable law in Denmark, and then applied to the subject of this thesis.

In Danish law the definition of solitary confinement of pre-trial detainees is clear and distinct. However, that's not the case on the international level. Numerous international sources, such as the CPT, the Istanbul declaration and the Nelson Mandela-rules, have tried to define the term solitary confinement, but there is still no universal definition. This leads to challenges in evaluating whether Danish solitary confinement is compatible with fundamental human rights. Although these definitions are phrased differently, the core elements are the same. Solitary confinement means that the detainee is kept separate from the other inmates, meaningful human contact must be reduced to the bare minimum and the detainee must be locked in the cell larger parts of the day.

The study shows that all three Scandinavian countries have similar purposes for solitary confinement as a coercive criminal intervention. However, there are differences in the approach, definition and application of solitary confinement within the three legal systems. In light of these facts, the statistics reveals that Denmark, compared to Norway and Sweden, has both the lowest use and average length of solitary confinement of pre-trial detainees.

The European of Human Rights Court has stated that solitary confinement is not in itself a violation of the European Convention on Human Rights (ECHR) art. 3, which prohibits torture, inhuman and degrading treatment and punishment. However, solitary confinement may be a violation of the convention based on the specific circumstances of the case. The Court has four criteria in particular that it takes into consideration during its assessment, including the purpose of the solitary confinement, its length, its severity or intensity and the effects of the solitary confinement on the inmate.

The threshold for solitary confinement to violate ECHR art. 3 seems to be relatively high. Which means that it requires a lot for Danish solitary confinement to be considered incompatible with fundamental human rights. Danish rules, as they are enunciated today,

cannot generally be considered to be incompatible with fundamental human rights. However, it may be the case that in specific scenarios it may lead to violation due to several different factors. Physical conditions or lack of resources in prisons can limit their offer of mental stimuli, time outside the cell or meaningful human contact through prison staff towards the isolated pre-trial detainees.

Innholdsfortegnelse

1. Innledende avsnitt	6
1.1 Innledning	6
1.2 Problemstilling	7
1.3 Avgrensning	7
1.4 Metode	8
2. Hensyn og formål	11
2.1 Historikk	12
3. Varetektsfengsling	13
3.1 Definisjon av varetektsfengsling	13
3.2 Betingelser for varetektsfengsling i dansk rett	13
3.3 Varetektsfengsling i de andre skandinaviske land	15
3.3.1 Varetektsfengsling i Norge	15
3.3.2 Varetektsfengsling i Sverige	18
3.4 Delkonklusjon	19
4. Varetektsfengsling i isolasjon	20
4.1 Definisjon av isolasjon	20
4.2 Betingelser for isolasjon i dansk rett	21
4.3 Frister for isolasjon	23
4.4 Statistikk av dansk isolasjon	25
4.5 Rettstilstanden i Norge	25
4.5.1 Frister for isolasjon	26
4.5.2 Statistikk av norsk isolasjon	27
4.6 Rettstilstanden i Sverige	27
4.6.1 Frister for isolasjon	29
4.6.2 Statistikk av svensk isolasjon	29
4.7 Konsekvenser av isolasjon	30
4.8 Delkonklusjon	30
5. Internasjonale regler og anbefalinger	32
5.1 Den Europeiske Menneskerettskonvensjon (EMRK)	32
5.2 FNs torturkonvensjon og dens komite (CAT)	34
5.2.1 Kritikk av isolasjonsfengsling i Danmark	36
5.2.2 Kritikk av isolasjonsfengsling i Norge	37

5.2.3 Kritikk av isolasjonsfengsling i Sverige	37
5.2.4 Sammenligning	38
5.3 Europarådets torturforebyggingskonvensjon og dens komite (CPT)	39
5.3.1 CPT's kritikk av den danske isolasjonsfengsling	40
5.3.2 CPT's kritikk av den norske isolasjonsfengslingen	41
5.3.3 CPT's kritikk av den svenske isolasjonsfengslingen	42
5.3.4 Sammenligning	42
5.4 De europeiske fengselsregler	43
5.5 Mandela-reglene	44
5.6 Istanbul-erklæringen	44
5.7 Delkonklusjon	45
6. Forenlighet med grunnleggende menneskerettigheter	46
6.1 Høyesterett	46
6.2 EMD	47
6.2.1 Formålet med isolasjonen	49
6.2.2 Isolasjonens varighet	49
6.2.3 Isolasjonens strenghet/intensitet	51
6.2.4 Isolasjonens skadevirkning på vedkommende	52
6.2.5 Danmark og EMD	54
6.2.6 Delkonklusjon	54
6.3 Er varetektsfengsling i isolasjon i Danmark forenlig med grunnleggende menneskerettigheter?	55
7. Konklusjon	60
8. Litteraturliste	61

1. Innledende avsnitt

1.1 Innledning

Isolasjon har lenge vært et omdiskutert tema i Danmark, og har blitt underlagt mye kritikk gjennom årene. Senest i november 2023 kom det en ny rapport fra FNs torturkomite (CAT) med kritikk overfor Danmark og deres isolasjon av varetektsfengslede. Komiteen oppfordret særlig den danske staten til å sørge for at isolasjon kun ble brukt i unntakstilfeller, som en siste utvei, i så kort tid som mulig, og ikke over 15 dager sammenhengende¹.

Den internasjonale kritikken av dansk isolasjon av varetektsfengslede har ledet til flere endringer av retsplejeloven gjennom årene. Disse lovendringer har medført til en vesentlig reduksjon i anvendelsen av isolasjon overfor varetektsfengslede. Likevel blir det stadig rettet kritikk mot Danmark, særlig på tre områder². For det første for den hyppige bruken av isolasjon, for det andre isolasjonens varighet og for det tredje isolasjonens potensielle skadevirkninger på den isolertes helse. Alt tatt i betraktning er det derfor relevant å vurdere om dansk isolasjonspraksis er i tråd med grunnleggende menneskerettigheter.

Fullstendig isolasjon er et av de mest inngripende inngrep i etterforskningen³. De negative konsekvensene av isolasjon på den innsattes fysiske og psykiske helse har særlig vært et sentralt punkt i den internasjonale kritikken. Det er dokumentert at isolasjon over lengre tid kan føre til alvorlige psykiske helseproblemer⁴, og kan utgjøre en form for tortur, umenneskelig eller nedverdiggende behandling i strid med grunnleggende menneskerettigheter⁵.

Isolasjon er en såpass inngripende foranstaltning overfor et individ, at det kan innebære risiko for krenkelse av forbudet mot tortur, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff etter Den europeiske menneskerettighetskonvensjon art. 3. Forbudet verner en av de mest fundamentale verdiene i et demokratisk samfunn⁶. På bakgrunn av den internasjonale kritikken er formålet med denne avhandlingen å undersøke om dansk isolasjonspraksis er i tråd med grunnleggende menneskerettigheter.

Danmarks naboland Norge og Sverige har på lik måte som Danmark fått kritikk av de samme internasjonale komiteene for sin isolasjonspraksis av varetektsfengslede. Fellesnevneren for kritikken er deres hyppige bruk av isolasjon av varetektsfengslede⁷. I lys av denne kritikken er det relevant å undersøke og sammenligne praksisen med isolasjon i varetektsfengsler i

¹ CAT/C/DNK/CO/8, avsnitt 20-21

² Se bla. CPT's rapport om Danmark, CPT/Inf (2019) 35, avsnitt 33-34 og CAT/C/DNK/CO/8, avsnitt 20-21

³ Betænkning nr. 1358/1998, pkt. 8.1

⁴ The Istanbul statement on the use and effects of solitary confinement, vedtatt 9. desember 2007, s. 2

⁵ Se f.eks. EMD av 8. juli 2004 i saken mot Ilascu og andre mot Moldova og Russland, avsnitt 440

⁶ EMD av 17. juli 2012 i saken Piechowicz mot Polen, avsnitt 158

⁷ CAT/C/NOR/CO/8, avsnitt 15 og CAT/C/SWE/CO/8, avsnitt 15

disse tre landene. Denne sammenligningen kan bidra til å identifisere eventuelle forskjeller og likheter mellom de skandinaviske landene.

1.2 Problemstilling

Problemstillingen for denne oppgaven er: *Hvorvidt isolasjon i varetektsfengsling i Danmark er forenlig med grunnleggende menneskerettigheter, herunder perspektivering mot norsk og svensk rett.*

1.3 Avgrensning

Avhandlingen tar utgangspunkt i varetektsfengslede i isolasjon. Således gjennomgås de grunnleggende betingelsene og fengslingsgrunnene for varetektsfengsling fordi det er grunnlaget for isolasjon. Imidlertid avgrenses avhandlingen mot fristregler og andre type betingelser for varetektsfengsling, da avhandlingens hovedfokus er isolasjonsdelen.

Det finnes flere forskjellige former for isolasjon innenfor straffeprosessen. Disse omfattes av retsplejeloven (rpl.) og straffuldbyrdsloven. I denne avhandlingen kommer det kun til å være fokus på isolasjon overfor varetektsfengslede grunnet kollusjonsarrest etter rpl. §§ 770 a-d. Således vil det ikke utdypes noe mer om isolasjon som en disiplinærsanksjon etter rpl. § 775 som er straffecelle for varetektsfengslede, da det bygger på et annet grunnlag. Heller ikke isolasjon av anholdte personer vil bli behandlet, da avhandlingen kun vil ha fokus på isolasjon av varetektsfengslede.

Isolasjon etter straffuldbyrdsloven, herunder isolasjon av de som soner straff i form av straffecelle, sikringscelle, utelukkelse fra fellesskap og observasjonscelle kommer heller ikke til å bli tatt opp i denne avhandling.

Siden avhandlingen kun har fokus på den tvangsmessige delen av isolasjon overfor varetektsfengslede, så vil ikke frivillig isolasjon, hvorav den innsatte selv velger å isoleres fra de andre innsatte behandles. Dette er ikke regulert i retsplejeloven.

Isolasjon som ikke er avgjort etter kjennelse fra domstolen, såkalt de facto isolasjon, kommer ikke til å bli tatt opp i denne avhandling. Grunnen til dette er at det ligger i gråsonen av isolasjon. Dette er isolasjon som er uregulert. Således vil det kun være fokus på isolasjon av varetektsfengslede etter de materielle betingelsene i retsplejeloven.

I tillegg kommer avhandlingen til å kun fokusere på isolasjon av innsatte over 18 år, da det er noen forskjeller i reglene for de under 18 år. Både nasjonalt i det danske (og norske og svenske) lovverket, men også etter de internasjonale rettskildene og anbefalingene.

Siden avhandlingen har til formål å belyse om isolasjon av varetektsfengslede er forenlig med grunnleggende menneskerettigheter vil internasjonale konvensjoner som Danmark (og Norge og Sverige) har tiltrådt trekkes inn i vurderingen. Dette vil være Den europeiske

menneskerettskonvensjon (EMRK) som er avhandlingens hovedfokus og FNs torturkonvensjon som fortolkningsbidrag av EMRK. Det kommer dermed til å avgrenses mot andre konvensjoners forbud mot tortur, umenneskelig og nedverdiggende behandling og straff, slik som EUs charter om grunnleggende rettigheter art. 4 og FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter art da de ikke gir fortolkningsbidrag for EMRK.

Samtidig så kommer internasjonale anbefalinger fra forskjellige internasjonale komiteer som er tilknyttet disse konvensjoner bli trukket inn. De anbefalinger som vil bli trukket inn vil være fra de siste ca. 20 årene for å vise utviklingen av isolasjonsfengsling og synet på isolasjon av varetektsfengslede for å få et bedre overblikk.

Hovedgrunnlaget for denne avhandlingen vil være EMRK da den er inkorporert i dansk rett (og norsk og svensk). Således vil Den europeiske menneskerettsdomstols (EMD) avgjørelser trekkes inn som fortolkningsbidrag til å belyse problemstillingen. Her vil det bli trukket inn både avgjørelser som angår isolasjon for varetektsfengslede og isolasjon for de som soner straff. Grunnen til dette er at EMD generelt ikke skiller mellom disse to typer isolasjon⁸.

1.4 Metode

I det følgende kommer jeg til å bruke meg av rettsdogmatisk metode. Formålet med rettsdogmatikken er å beskrive gjeldende rett (de lege lata)⁹. Dette gjøres ved å systematisere, beskrive og fortolke eller analysere rettskildene og ut ifra det komme frem til en “*retsætning om gyldig (gældende) ret*”¹⁰. I en rettsdogmatisk analyse skal man bruke den juridiske metode. På den måten sikrer man seg at alle bruker den samme forforståelse og fortolkningsstil for å oppnå samme resultat¹¹.

For å beskrive den nåværende rettstilstanden i Danmark så vil det tas utgangspunkt i lovgivningen, herunder retsplejeloven. Loven er den rettskilde som har høyest rang i rettskildehierarkiet, som betyr at loven i utgangspunktet går foran andre rettskilder¹². Siden lovtekstens ordlyd er gjenstand for fortolkningen, må det tas utgangspunkt i ordlyden¹³. Når det skal foretas en fortolkning av ordlyden, så tas det utgangspunkt i den naturlige eller den sedvanlige forståelsen av begrepet eller uttrykket¹⁴.

Dette vil bli underbygget av forarbeider som kan forklare bakgrunnen til lovbestemmelsene, og hjelpe med fortolkningen av lovteksten. Ved en subjektiv fortolkning trekkes inn lovforarbeider som fortolkningsbidrag, i motsetning til objektiv fortolkning hvor kun

⁸ Lorenzen m.fl., Den europæiske menneskerettighedskonvention (art. 1-9), 2011, s. 216

⁹ Blume, Retssystemet og juridisk metode, 2020, s. 32

¹⁰ Tvarnø og Nielsen, Rettskilder og Retsteorier, 2021, s. 55

¹¹ Tvarnø og Nielsen, Rettskilder og Retsteorier, 2021 s. 55

¹² Munk-Hansen, Retsvidenskabsteori, 2018, s. 255-256

¹³ Evald, Juridisk teori, metode og videnskab, 2016, s. 49

¹⁴ Evald, Juridisk teori, metode og videnskab, 2016, s. 50

lovteksten fortolkes¹⁵. De forarbeider som er relevante er sakkyndige betenkninger, lovforslag med bemerkninger, betenkninger og spørsmål og svar fra folketingsvalg som har behandlet et lovforslag¹⁶. Danske domstoler har lagt stor vekt på forarbeiders relevans¹⁷.

Videre kommer lovtolkningen til å underbygges av relevant rettspraksis. Utgangspunktet er at dommer kun er bindende for partene den angår. En dom vil ha prejudikatsvirkning dersom den danner et mønster for fremtidige avgjørelser for også andre. Innenfor domstolene finnes det et hierarkisk system, som har betydning for hvor mye en dom har rettskildemessig verdi. I utgangspunktet er det kun de øverste domstolenes avgjørelser som blir tillagt prejudikatsverdi¹⁸. For å vite om en dom har prejudikatsvirkning avhenger av hvordan avgjørelsen er formulert; herunder om den er generelt eller konkret formulert i forhold til den spesifikke sakens omstendigheter¹⁹.

Rettslitteratur kommer også til å bli trukket inn. Det foreligger en noenlunde enighet innen den juridiske verdenen at rettslitteratur i seg selv ikke kan utgjøre en rettskilde. Grunnen til dette er at forfatteren savner legitimitet for å kunne fastlegge rett²⁰. Imidlertid er det ikke tvil om at rettslitteratur kan ha en del påvirkning. På den ene siden kan det inspirere rettsanvendere da rettslitteraturen kan inneholde rettslig argumentasjon eller anerkjente vitenskapelige resultater. På den andre siden så vil en forfatters meningsytringer i seg selv ikke kunne tillegges betydning²¹. De resultater som forfatteren har kommet frem til gjennom anerkjente metodiske arbeid kan imidlertid bli brukt til argumentasjon²².

Videre kommer jeg til å trekke inn internasjonale rettskilder, herunder konvensjoner som har blitt ratifisert av Danmark. Hovedfokuset vil ligge i de som er inkorporert, da dette vil ha størst rettskildemessig betydning. Utgangspunktet vil bli tatt ut fra EMRK, da den ble inkorporert i dansk rett gjennom Lov nr. 285 af 29. april 1992 om Den Europæiske Menneskerettighedskonvention (inkorporeringsloven). Det fremgår kun av loven at EMRK *“gælder her i landet”*²³. Pga. inkorporeringen har dette økt statusen på konvensjonen²⁴. I den videre avhandlingen kommer EMRK til å bli trukket inn for å undersøke om dansk isolasjonsfengsling er forenlig med grunnleggende menneskerettigheter.

Videre kommer jeg til å benytte meg av relevante avgjørelser fra EMD. Utgangspunktet er at

¹⁵ Tvarnø og Nielsen, Retskilder og Retsteorier, 2021, s. 259

¹⁶ Tvarnø og Nielsen, Retskilder og Retsteorier, 2021, s. 260

¹⁷ Tvarnø og Nielsen, Retskilder og Retsteorier, 2021, s. 261

¹⁸ Tvarnø og Nielsen, Retskilder og Retsteorier, 2021, s. 166

¹⁹ Tvarnø og Nielsen, Retskilder og Retsteorier, 2021, s. 187

²⁰ Munk-Hansen, Retsvidenskabsteori, 2018, s. 372

²¹ Munk-Hansen, Den juridiske løsning - introduktion til den juridiske metode, 2017, s. 74

²² Munk-Hansen, Retsvidenskabsteori, 2018, s. 374

²³ Lov nr. 285 af 29. april 1992 om Den Europæiske Menneskerettighedskonvention, § 1

²⁴ Blume, Retssystemet og juridisk metode, 2020, s. 237

EMDs avgjørelser kun forplikter saker som staten selv er part i²⁵. Imidlertid har Høyesterett fastslått at danske domstoler har en plikt til å legge EMDs praksis til grunn ved fortolkningen av dansk rett, så vidt det er mulig. Det er ikke avgjørende om det er avgjørelser hvor Danmark er part eller noen annen stat²⁶.

Domstolens praksis har på flere områder blitt så omfattende at de nå har fastsatt detaljerte generelle prinsipper, som gjør det nødvendig å trekke dem inn ved fortolkning og anvendelse av EMRK. Domstolen er ikke formelt bundet av sine tidligere avgjørelser, men viser gjentatte ganger at den følger og bruker tidligere avgjørelser²⁷. Formålet med EMD er å sikre at medlemsstatene etterlever EMRK. Alle stater som har tilsluttet seg til konvensjonen, har forpliktet seg til å følge EMDs avgjørelser og tilpasse sin nasjonale lovgivning og praksis slik at de samsvarer med EMDs avgjørelser²⁸.

Videre kommer konvensjoner som ikke er inkorporert til å trekkes inn, herunder FNs konvensjon mot tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff (FNs torturkonvensjon) og Europeisk konvensjon om forebygging av tortur og umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff. Disse er ratifisert av Danmark, men ikke inkorporert i dansk rett. Disse er således ikke juridisk bindende for Danmark, men er av fortolkningsmessig betydning. Når det kommer til ikke-inkorporerte konvensjoner og deres status i dansk rett, så har det i juridisk litteratur bla. blitt henvist til fortolknings- og formodningsregelen²⁹. Imidlertid kan ikke spørsmålet kun besvares med disse to regler, da det er for komplekst. En rekke andre faktorer vil også være relevant for hvordan internasjonal rett har innflytelse på dansk rett, men det er ikke noen tvil om at dansk rett skal tolkes i lys av internasjonal rett, så vidt det er mulig. Slik at det ikke blir konflikt med deres internasjonale forpliktelser. Det betyr imidlertid ikke at internasjonale konvensjoner har forrang for dansk lovgivning. Grunnet den dualistiske tradisjon i dansk rett så må internasjonale menneskerettighetskonvensjoner som ikke er inkorporert i dansk rett vike for klare danske lovregler³⁰.

Andre rettskilder som vil bli trukket inn er internasjonale anbefalinger fra en rekke internasjonale komiteer som er knyttet til de forskjellige konvensjonene som er nevnt ovenfor. Disse er ikke juridisk bindende, men disse er relevante i fortolkningen av disse konvensjoner. Når det kommer til internasjonale organisasjoner som f.eks. Europarådet, så har de forskjellige ikke-judisielle overvåkningsorganer til sine konvensjoner eller traktater, f.eks. ekspertkomiteer. Uttalelser fra disse organer har en viss rettskildemessig verdi. Imidlertid så har disse uttalelsene svak gjennomslagskraft i land med et dualistisk system, slik

²⁵ Den Europeiske Menneskerettighetskonvensjon, art. 46, nr. 1

²⁶ Betænkning nr. 1220/1991, pkt. 1.3, s. 192

²⁷ Kjølbros, Den Europæiske menneskerettighedskonvention - for praktikere, 2023, s. 15

²⁸ Tvarnø og Nielsen, Rettskilder og Retsteorier, 2021, s. 300

²⁹ Betænkning nr. 1546/2014 s. 34-35

³⁰ Rytter, Individets grundlæggende rettigheder, 2021, s. 59-60

som Danmark³¹. Disse er de internasjonale anbefalingene som kommer til å bli brukt i følgende; herunder FN's torturkomite (CAT), De europeiske fengselsregler, Europarådets torturforebyggingskomite (CPT), Istanbul-erklæringen og Nelson Mandela-reglene.

Til slutt kommer jeg til å trekke inn både statistikk og redegjørelser fra forskjellige myndigheter slik som anklagemyndigheten i Danmark, kriminalomsorgen i Norge og kriminalvården i Sverige. Disse kildene presenterer antall varetektsfengslede i isolasjon de seneste årene, og vil ytterligere belyse rettstilstanden i praksis.

Siden avhandlingen skal perspektivere mot norsk og svensk rett, så kommer jeg til å trekke inn både norske og svenske rettskilder. Disse kommer til å bli benyttet i samme hierarkiske system som er gjort med de danske rettskildene. EMRK er inkorporert i både norsk og svensk rett. I Norge er det vedtatt gjennom Menneskerettsloven (1999) og i Sverige gjennom Lag (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Dette gjør EMRK til et godt egnet hovedfokus i denne avhandlingen.

Det finnes noen språklige og terminologiske forskjeller i de tre skandinaviske rettssystemene. Jeg har derfor valgt å bruke kun den danske terminologien (med norsk stavelse) i hele avhandlingen for å gjøre det mer leservennlig. Dette innebærer at f.eks. begrepet varetektsfengsling vil bli brukt i stedet for häktning eller begrepet anklagemyndigheten i stedet for påtalemyndigheten eller åklagarmyndigheten. Der hvor det er viktig for å få frem et poeng vil det kunne bli brukt norsk eller svensk terminologi, men dette vil bli forklart underveis hvor det er relevant.

2. Hensyn og formål

Straffeprosessuelle tvangsinngrep er inngrep som griper inn i et individs personlige frihet, integritet eller eiendomsrett. Disse blir iverksatt av enten politiet, anklagemyndigheten eller retten i tilknytning til etterforskning av forbrytelser, anholdelse eller ved domfellelse. Inngrep innebærer forhold som vanligvis er beskyttet av lovgivning som gjelder borgernes personlige frihet og integritet³². Tvangsinngrep blir tatt til bruk i forbindelse med etterforskning. De har til formål å avgjøre spørsmål om tiltale og for å sikre bevis for en eventuell senere hovedforhandling i den konkrete saken. De er ment til å avbryte den siktede i dens kriminelle virksomhet eller for å sikre at han eller hun er tilstede under saken³³.

I utgangspunktet så skal et inngrep kun brukes av nødvendighet for kriminalitetsbekjempelse, og det skal derfor være noen betingelser oppfylt før de kan bli tatt til bruk. Disse betingelser pleier å fordeles i tre deler; herunder arten av kriminaliteten, styrken av mistanken og

³¹ Tvarnø og Nielsen, Retskilder og Retsteorier, 2021, s. 184

³² Kistrup mf.l., Straffeprocessen, 2023, s. 467

³³ Kistrup mf.l., Straffeprocessen, 2023, s. 470

indikasjonsbetingelsene³⁴.

Kriminalitetskravet innebærer at for at et straffeprosessuelt inngrep skal kunne foretas overfor et individ, så forutsettes det at personen er siktet eller mistenkt for en forbrytelse som er under etterforskning. Alvoret av kriminaliteten vil være beskrevet i den enkelte inngreps bestemmelse³⁵. Mistankekravet innebærer at det for et straffeprosessuelt inngrep er betinget at det retter seg mot et individ som er mistenkt, siktet, tiltalt eller dømt for en forbrytelse. Dette kravet er oppstilt for de fleste tvangsinngrep, men det er noen som kan foretas uten at det foreligger en mistanke mot en bestemt person eller overfor personer som ikke er mistenkte³⁶. Indikasjonskravet innebærer at det foreligger et konkret behov for å bruke akkurat det tvangsinngrepet i den konkrete etterforskningen. I rettsplejeloven varierer graden av styrken av indikasjonen, og betegnelsen kan også variere³⁷.

Bruken av isolasjonsfengsling innebærer å veie individets rettsbeskyttelse opp mot behovet for effektiv kriminalitetsbekjempelse. Det er i tillegg viktig i denne avveining å ta med at isolasjonsfengsling er et av de mest inngripende tvangsinngrep i rettssystemet og samtidig at det i noen tilfeller er absolutt nødvendig for å sikre en effektiv etterforskning og retts sak³⁸.

2.1 Historikk

I 1820-30 årene begynte to fengselsmodeller, herunder Auburn- og Pennsylvania-modellen fra USA å spre seg ut til den vestlige verden. Disse modellene bygget på tanken om isolasjon som et middel for å forbedre innsatte. Pennsylvania-modellen bygget på nesten total isolasjon, herunder i cellen, under gåturer, under transport og under gudstjeneste. Danmark begynte gradvis å følge etter disse modellene med tiden. I 1840-årene ble modellene brukt på danske varetektsfengsler også. Motivene bak utviklingen var både moralsk forbedring og kriminalitetsbekjempning³⁹. Rundt 1870, men sannsynligvis også tidligere enn det, ble varetektsfengsling i isolasjon hovedregelen i Danmark. I 1916 skjedde det en lovendring, hvorav det nå kun skulle bli isolasjon med hensyn til politiets etterforskning⁴⁰.

Etter stor kritikk fra internasjonale organer, bla. fra Europarådets torturkomite (CPT), satte danske myndigheter i gang med reformer innenfor lovgivningen av isolasjonsfengsling. I 1978 ble det i Danmark innført bestemmelser om isolasjon i rettsplejeloven. Det ble da bestemt at dommeren var den som skulle ta stilling til isolasjonsspørsmål, på begjæring av politiet⁴¹. I 1984 ble det innført en maksgrense for isolasjon på 8 uker, med mindre

³⁴ Kistrup mf.l., Straffeprocessen, 2023, s. 471

³⁵ Kistrup mf.l., Straffeprocessen, 2023, s. 471

³⁶ Kistrup mf.l., Straffeprocessen, 2023, s. 472

³⁷ Kistrup mf.l., Straffeprocessen, 2023, s. 473

³⁸ Betænkning nr. 1358/1998, pkt. 8.1

³⁹ Smith og Jakobsen, Varetgtsfængsling - Danmarks hårdeste straf?, 2017, s. 34

⁴⁰ Smith og Jakobsen, Varetgtsfængsling - Danmarks hårdeste straf?, 2017, s. 35

⁴¹ Smith og Jakobsen, Varetgtsfængsling - Danmarks hårdeste straf?, 2017, s. 38

lovovertrædelsen som den mistenkte var siktet for kunne medføre fengsel på minst 6 år. I 2000 ble det innført krav om at kollusjonsfaren skulle begrunnes konkret. I tillegg ble maksimumsgrensen skjerpet til at den skulle avhenge ut ifra den strafferamme som den mistenkte var siktet for. For lovovertrædelser med en strafferamme på over 6 år kunne isolasjon maks være 3 måneder sammenhengende, som i særlige tilfeller kunne omgås. I 2006 ble tidsfristene for isolasjon ytterligere strammet inn. Det kunne nå ikke isolasjonsfengsles i mer enn 14 dager til sammen for lovovertrædelser med en strafferamme på opptil 4 år. For strafferamme mellom 4 og 6 år så kunne det ikke isolasjonsfengsles mer enn 4 uker. Maks 8 uker for strafferamme på mer enn 6 år⁴².

3. Varetektsfengsling

3.1 Definisjon av varetektsfengsling

Varetektsfengsling innebærer at en person av nødvendighetsgrunner frihetsberøves i en kortere eller lengre periode samtidig som en sak etterforskes⁴³. Det er et veldig alvorlig inngrep, som krever sterke grunner for å kunne pålegges noen⁴⁴.

3.2 Betingelser for varetektsfengsling i dansk rett

De generelle betingelsene for varetektsfengsling fremgår av rpl. § 762, stk. 1. Det er for det første alltid krav om at det foreligger “*begrundet mistanke*” for at den siktede har begått en lovovertrædelse, såkalt mistankekravet. Det kreves at det foreligger “*objektive data, som med betydelig styrke peger mot den sigtede som skyldig i den pågående forbrytelse*”⁴⁵. Kravet om mistanke må være sterkere enn den som må foreligge for å reise en siktelse. Det vil si at sannsynligheten må være høyere for at den siktede har begått lovovertrædelsen, enn for at den siktede er uskyldig⁴⁶.

For det andre så må lovovertrædelsen være underlagt offentlig påtale, i tillegg til at den må medføre en straff etter loven på 1 år og 6 måneder eller mer. Dette er også kalt kriminalitetskravet⁴⁷.

Det må for det tredje foreligge “*bestemte grunde*” til å anta eller frykte at den siktede enten 1) vil “*unddrage sig forfølgningen eller fuldbyrðelsen*”, 2) vil “*begå ny lovovertrædelse*” eller 3) vil “*vanskeliggøre forfølgningen i sagen, navnlig ved at fjerne spor eller advare eller påvirke andre*”, jfr. rpl. § 762, stk. 1, nr. 1-3. Dette kravet kalles også for indikasjonkravet. Det er således 3 fengslingsgrunner.

⁴² Smith og Jakobsen, Varetægtsfængsling - Danmarks hårdeste straf?, 2017, s. 39

⁴³ Varetægtsfængsling. Tilgjengelig på: <https://anklagemyndigheden.dk/da/varetaegtsfaengsling> (sist besøkt 09/05-2024)

⁴⁴ Werlauff, E og Petersen, L.L, Dansk retspleje, 2023, s. 749

⁴⁵ Kistrup mf.l., Straffeprocessen, 2023, s. 596

⁴⁶ Kistrup mf.l., Straffeprocessen, 2023, s. 596

⁴⁷ Kistrup mf.l., Straffeprocessen, 2023, s. 596

Den første fengslingsgrunnen, fluktfaren, fremgår av nr. 1 i stk. 1. Den siktede kan varetektsfengsles dersom *“der efter det om sigtedes forhold oplyste er bestemte grunde til at antage, at han vil unddrage sig forfølgningen eller fuldbyrdsen”*⁴⁸. I vurderingen skal det tas hensyn til den siktedes samlede forhold. Dette vil kunne være den siktedes ervervsmessige forhold, økonomiske forhold, boforhold, familieforhold, eventuell tilknytning til utlandet.⁴⁹ Unndragelse omfatter både kortvarig og langvarig unndragelse. I tillegg omfatter det unndragelse under etterforskningen, under hovedforhandlingen og etter det har falt dom⁵⁰.

For den andre fengslingsgrunnen, kan den siktede varetektsfengsles dersom *“der efter det om sigtedes forhold oplyste er bestemte grunde til at frygte, at han på fri fod vil begå ny lovovertrædelse af den foran nævnte beskaffenhed”*, jfr. rpl. § 762, stk. 1, nr. 2. Dette må forstås som *“ligeartet eller dog beslægtet kriminalitet”*⁵¹. Ifølge forarbeidene til bestemmelsen vil dette særlig gjelde *“hvis lovovertrædelsen er begået under prøveløsladelse, proveudskrivning, undvigelse eller udgang, eller når lovovertrædelsen er begået, medens der verserer sag mod sigtede for et tilsvarende, tidligere forhold”*⁵². Andre forhold som kan være relevante er ustabile personlige eller sosiale forhold hos den siktede som kan medføre fare for at han eller hun vil fortsette å begå lovovertrædelse. Eller det kan være situasjoner hvor siktede er psykisk ustabil, og har begått voldshandlinger eller trusler. Dersom han eller hun er på frifot, fryktes det at siktede kan utføre en alvorlig forbrytelse. I tillegg kan det omfatte situasjoner hvor siktede tidligere har vært straffet for forhold av lignende karakter. Det er viktig å understreke at fengslingsgrunn nr. 2 ikke omfatter *“lejlighedspræget kriminalitet eller uagtsomhedskriminalitet”*⁵³.

Det tredje fengslingsgrunnlaget er den såkalte kollusjonsarresten. Det kan etter rpl. § 762, stk. 1, nr. 3, foretas en varetektsfengsling av siktede dersom det *“efter sagens omstændigheder er bestemte grunde til at antage, at sigtede vil vanskeliggøre forfølgningen i sagen, navnlig ved at fjerne spor eller advare eller påvirke andre”*. Uttrykket *“sagens omstændigheder”* omfatter ikke kun siktedes forhold og de særlig opplyste omstendighetene i saken, men også selve karakteren av hele saken⁵⁴. Hva som menes med uttrykket *“advare eller påvirke andre”* vil etter forarbeidene omfatte situasjoner hvor den anholdte har tilstått, så lenge det finnes medskyldige som fortsatt er på frifot og det er grunn til å frykte at de enten blir varslet eller at siktede vil kunne vanskeliggjøre bevisførselen mot dem dersom han eller hun er på frifot⁵⁵. I vurderingen av om det foreligger kollusjonsfare vil den siktedes faktiske mulighet for å vanskeliggjøre etterforskningen og sannsynligheten for at han eller hun vil utnytte en slik

⁴⁸ jfr. rpl. § 762, stk. 1, nr. 1

⁴⁹ Kistrup mf.l., Straffeprocessen, 2023, s. 597

⁵⁰ Kistrup mf.l., Straffeprocessen, 2023, s. 598

⁵¹ Kistrup mf.l., Straffeprocessen, 2023, s. 601

⁵² Betænkning 1974 nr. 728 om Anholdelse og varetægt, s. 26

⁵³ Kistrup mf.l., Straffeprocessen, 2023, s. 600

⁵⁴ Betænkning 1974 nr. 728 om Anholdelse og varetægt, s. 26

⁵⁵ Betænkning 1974 nr. 728 om Anholdelse og varetægt, s. 26

mulighet være av relevanse⁵⁶. Dette er den eneste fengslingsgrunnen som kan begrunne isolasjon av en varetektsfengslet, jfr. rpl. § 770 a, stk. 1, nr. 1 (se mer i pkt. 4).

For at kravet om kollusjonsfare skal foreligge, er det tre forhold som må være oppfylt. For det første må det kunne presiseres hva det er man frykter at den siktede vil kunne skade etterforskningen med, dersom det ikke foretas varetektsfengsling. For det andre må det foreligge grunn til å tro at dersom siktede er på frifot, så vil han eller hun gjøre det man frykter for (å skade etterforskningen). Til slutt må det foreligge grunn til å tro at siktede vil lykkes med å kunne skade etterforskningen, dersom siktede gjør det man frykter for (å skade etterforskningen)⁵⁷. Styrken på begrunnelsen vil øke jo lenger inn i prosessen man er i. Det vil si at det kreves en bedre begrunnelse for varetektsfengsling i slutten av etterforskningen eller når hovedforhandlingen har begynt, enn ved starten av etterforskningen⁵⁸. En kollusjonsarrest må opphøre så fort formålet med den har falt⁵⁹.

Til slutt kreves det at fengslingen ikke er uforholdsmessig. Det fremgår av rpl. § 762, stk. 3, at frihetsberøvelsen ikke kan *“stå i misforhold til den herved forvoldte forstyrrelse af sigtedes forhold, sagens betydning og den retsfølge, som kan ventes, hvis sigtede findes skyldig”*.

3.3 Varetektsfengsling i de andre skandinaviske land

3.3.1 Varetektsfengsling i Norge

Varetektsfengsling er hjemlet i straffeprosessloven (strpl.) § 184, hvorav det fremgår av stk. 2 at det kan varetektsfengsles dersom betingelsene etter §§ 171, 172, 173, stk. 2 eller 173 a er oppfylt og om formålet ikke kan oppnås ved tiltak etter § 188. Det er strpl. § 171 som inneholder de allmenne rettsgrunnlagene for varetektsfengsling. Den inneholder tre betingelser, herunder et mistankekrav, et kriminalitetskrav (strafferammekrav på norsk) og et krav om at det må foreligge en fengslingsgrunn⁶⁰. Dette er bestemmelsen som varetektsfengsling i norsk rett vil ta utgangspunkt i, i den videre fremstillingen. Varetektsfengsling etter strpl. §§ 172 (retshåndhevelsesarrest), 173, stk. 2 (særlige grunnlag for varetektsfengsling) og 173 a kommer ikke til å behandles.

For det første må det foreligge *“skjellig grunn”* til å mistenke at en person har begått en lovovertrødelse, jfr. strpl. § 171, stk. 1, 1. pkt. Dette er mistankekravet. Uttrykket *“skjellig grunn”* har i rettspraksis blitt tolket slik at det er et krav om sannsynlighetsovervekt for at den mistenkte har begått den ulovlige handlingen er større enn at han ikke har gjort det⁶¹. Det må

⁵⁶ Møller, J. og Bourmann, A.L., Kommenteret retsplejelov, Bruxelles I-forordning: Lov om rettens pleje, jf. lovbekendtgørelse nr. 1101 af 22. september 2017 som ændret ved lov nr. 1679 af 26. december 2017, lov nr. 1680 af 26. december 2017 og lov nr. 130 af 27. februar 2018. Bind 3, §§ 683-1043, 2018, s. 225

⁵⁷ Kistrup mf.l., Straffeprocessen, 2023, s. 604

⁵⁸ Kistrup mf.l., Straffeprocessen, 2023, s. 604

⁵⁹ Lindenchrone og Werlauff, Dansk retspleje, 2023, s. 751

⁶⁰ Øyen, Straffeprosess, 2019, s. 214

⁶¹ Øyen, Straffeprosess, 2019, s. 215

foretas en konkret vurdering om det foreligger skjellig grunn til mistanke i den bestemte saken⁶².

For det andre må strafferammen på lovovertrædelsen(e) den mistenkte siktes for, kunne medføre minst 6 måneders fengsel, jfr. § 171, stk. 1. Det har ikke noen betydning for vurderingen hvilken straff som kan forventes for akkurat den spesifikke saken⁶³.

For det tredje så fremgår det etter strpl. § 171, stk. 1 de fire fengslingsgrunnene. Den siktede kan varetektsfengsles dersom 1) “*det er grunn til å frykte for*” at den mistenkte “*vil unndra seg forfølgningen eller fullbyrdingen av straff eller andre forholdsregler*” (fluktfare), 2) “*det er nærliggende fare for at han vil forspille bevis i saken, f.eks. ved å fjerne spor eller påvirke vitner eller medskyldige*” (påvirkningsfare), 3) “*det antas påkrevd for å hindre at han på ny begår en straffbar handling som kan medføre høyere straff enn fengsel i 6 måneder*” (gjentakelsesfare) eller 4) “*han selv begjærer det av grunner som finnes fyldestgjørende*”.

Når det kommer til det første fengslingsgrunnlaget (nr. 1), så har formuleringen “*unndra seg*” i praksis blitt tolket bredt. Det kan omfatte alt fra å gjemme seg på et sted som anklagemyndighetene ikke kjenner til eller selvmord, til mere kortvarige unndragelser⁶⁴. Når det kommer til tolkningen av unndragelsesfaren så må det foreligge “*konkrete og objektive holdepunkter*”. En generell henvisning til at den siktede har tilknytning til utlandet kan ikke anses for å være en tilstrekkelig faregrunn. Det at siktede kan ha interesse til å unngå straffeforfølgning, særlig en langvarig en, er heller ikke tilstrekkelig⁶⁵.

For det andre fengslingsgrunnlaget (nr. 2) så må det foreligge en “*nærliggende fare*” for at siktede vil forspille bevis. Det har i rettspraksis blitt fortolket slik at siktede på frifot har en reell og konkret mulighet til å forspille bevis. Videre foreligger det også et sannsynlighetskrav i formuleringen. Slik at den mistenkte faktisk vil benytte denne muligheten til å forspille bevis, dersom han eller hun ikke varetektsfengsles⁶⁶. Dette faremoment må være grunnet i de konkrete faktiske forhold som foreligger i saken, og ikke generelle eller hypotetiske. Således at det må tas hensyn til flere momenter slik som; hvor langt i selve etterforskningen vi er i, sakens karakter og dens alvorlighet, bevisene som foreligger i saken og hvilke vitner det finnes, og den mistenktes tidligere adferd, omgangskretsen og evt. bidrag fra mistenkte selv⁶⁷.

Gjentakelsesfaregrunnlaget (nr. 3) har en todelt begrunnelse. Den ene grunnen er for å forebygge og hindre flere straffbare handlinger. Den andre grunnen er hensynet til effektiv og

⁶² Øyen, Straffeprosess, 2019, s. 216

⁶³ Øyen, Straffeprosess, 2019, s. 214

⁶⁴ Øyen, Straffeprosess, 2019, s. 216

⁶⁵ Øyen, Straffeprosess, 2019, s. 217

⁶⁶ Øyen, Straffeprosess, 2019, s. 219

⁶⁷ Øyen, Straffeprosess, 2019, s. 219

rask etterforskning⁶⁸. Risikoen for gjentakelse er ment å forstås slik at det skal foreligge en *“sterk grad av sannsynlighetsovervekt for at siktede vil begå nye forbrytelser dersom han slippes løs før saken er avgjort”*⁶⁹. Det må foretas en konkret vurdering, hvorav det kan tas hensyn til momenter slik som den mistenktes aktuelle livssituasjon og dens personlighet. I tillegg vil eventuelle tidligere domsfellelser og de straffbare forhold som siktelsen gjelder kunne være relevant å ta med i vurderingen⁷⁰.

For det fjerde fengslingsgrunnlaget er det flere grunner til at en mistenkt selv ønsker å varetektsfengsles. En grunn kan være at han eller hun har tilstått og regner med at han eller hun vil få en lang fengselsstraff som han eller hun ønsker å få unnagjort så hurtig som mulig, da det er mulig å få fradratt sin varetekstid på sin soning etter straffeloven (strfl.) § 83. En annen grunn kan være at den mistenktes livssituasjon er såpass alvorlig eller trusselbildet rundt han eller hun er såpass alvorlig, at det lønner seg å sitte varetektsfengslet. Det som er avgjørende er at den mistenkte *“begjærer”* å bli varetektsfengslet, og dette må skilles fra et samtykke⁷¹. Det må understrekes at denne bestemmelsen ikke gir mistenkte et rettskrav på å bli varetektsfengslet dersom de andre resterende betingelser er oppfylt. Grunnen til at mistenkte ønsker å bli varetektsfengslet må være *“fyldiggjørende”*. Det må i tillegg foretas en helhetsvurdering, hvorav sannsynligheten for at det blir falt en dom er relevant⁷².

Etter strpl. § 170a fremgår det et generelt forholdsmessighetskrav for alle tvangsmidler. Det må være *“tilstrekkelig grunn”* til å bruke inngrepet, jfr. 1. pkt. Tvangsmidlet kan ikke brukes dersom det etter *“sakens art og forholdene ellers ville være et uforholdsmessig inngrep”*, jfr. 2. pkt. Uttrykket *“og forholdene ellers”* skal forstås slik at om en varetektsfengsling er uforholdsmessig så vil det avhenge av en bred helhetsvurdering⁷³. I tillegg må det foretas en avveining mellom de hensyn som kan begrunne frihetsberøvelsen i den spesifikke saken og de spesifikke betenkelighetene som finnes ved en frihetsberøvelse. Et moment å ta hensyn til er hvor tungt *“fengslingsgrunnen gjør seg gjeldende (utover minstekravet)”*, og om saken gjelder flere fengslingsgrunner. Det må også tas hensyn til den mistenktes psykiske helse og hvordan han eller hun vil kunne påvirkes av en eventuell frihetsberøvelse. I tillegg hvilke konsekvenser en slik frihetsberøvelse vil kunne få for den mistenktes skolegang, arbeid, boligsituasjon eller økonomiske forpliktelser, eventuelle omsorgsforpliktelser og familieforhold⁷⁴.

Det oppstilles i tillegg et alminnelig nødvendighetskrav etter Grunnloven § 94, stk. 1, 2. pkt. når det kommer til frihetsberøvelse, som også gjelder ved varetektsfengsling. Dette nødvendighetskrav har to sider ved seg. For det første må tvangsinngrepet i den spesifikke

⁶⁸ Øyen, Straffeprosess, 2019, s. 220

⁶⁹ Ot.prp.nr. 53 (1983-84) s. 165

⁷⁰ Øyen, Straffeprosess, 2019, s. 223

⁷¹ Øyen, Straffeprosess, 2019, s. 223

⁷² Øyen, Straffeprosess, 2019, s. 224

⁷³ Øyen, Straffeprosess, 2019, s. 229

⁷⁴ Øyen, Straffeprosess, 2019, s. 230

saken være egnet til å oppnå det formål som fengslingsgrunnen skal ivareta. For det andre så skal ikke mindre inngripende tvangsinngrep kunne realisere formålet med fengslingsgrunnen⁷⁵.

Det fremgår i videre en betingelse i strpl. § 170a, 1. pkt. om at tvangsinngrepet kun kan komme til anvendelse “*når det er tilstrekkelig grunn til det*”. Det er sjeldent at det ikke foreligger tilstrekkelig grunn til varetektsfengsling dersom de øvrige betingelsene, herunder mistankekravet, kriminalitetskravet, fengslingsgrunnlaget, nødvendighetskravet og forholdsmessighetskravet foreligger⁷⁶.

3.3.2 Varetektsfengsling i Sverige

Betingelsene for varetektsfengsling (håkning på svensk) fremgår av Rättegångsbalken (RB) kap. 24 § 1. Etter stk. 1 fremgår det at det må foreligge “*sannolika skäl*” for at en mistenkt skal kunne “*häktas*” (varetektsfengsles). Uttrykket “*sannolika skäl*” skal forstås som et høyt beviskrav⁷⁷. Ifølge forarbeidene er det ikke tilstrekkelig at det finnes grunner som fører til mistanke mot en bestemt person. Men dette innebærer ikke at grunnene må være av en slik styrke at det kan medføre en fellende dom. De foreliggende omstendighetene må være av slik grad at de etter en objektiv vurdering gjør at mistanken fremstår som berettiget⁷⁸.

Deretter kreves det etter RB kap. 24 § 1, stk. 1 og 2 at lovovertrедelsen den mistenkte er siktet for har en strafferamme på 1 år eller mer, unntaksvis 1 år og 6 måneder dersom det ikke savnes åpenbare grunner til varetektsfengsling. Det avgjørende ifølge forarbeidene er om den spesifiserte fengselsstraffens lengde inngår som i straffeskalaen⁷⁹.

Det fremgår videre av stk. 1 at det med hensyn til “*brottets beskaffenhet, den misstänktes förhållande eller någon annan omständighet*” finnes en “*risk*” for at vedkommende, 1) “*avviker eller på något annat sätt undandrar sig lagföring eller straff*”, 2) “*genom att undanröja bevis eller på något annat sätt försvårar sakens utredning*” eller 3) “*fortsätter sin brottsliga verksamhet*”. Det er et felles krav for alle tre fengslingsgrunnlag, den såkalte risikoen. I følge forarbeidene så skal risikoen for at et av disse fengslingsgrunnlag, tatt i betraktning de omstendigheter som foreligger i den spesifikke sak, fremstå som konkret. Formuleringen av § 1, stk. 1, var ment å understreke bla. vekten av varetektsfengsling blir brukt for å bryte en pågående serieforbrytelser og for øvrig å forhindre tilbakefall i forbrytelser⁸⁰.

Det første fengslingsgrunnlaget, fluktfare, har flere funksjoner. Den skal sikre bevis gjennom

⁷⁵ Øyen, Straffeprosess, 2019, s. 227

⁷⁶ Øyen, Straffeprosess, 2019, s. 231

⁷⁷ Prop. 1986/87:112, s. 27

⁷⁸ SOU 1938:44 s. 298

⁷⁹ Prop. 1986/87:112, s. 28

⁸⁰ Prop. 1986/87:112, s. 71

at personen er tilgjengelig og den skal sikre påtale og tvangsfullbyrdelse. Denne risikoen omfatter det å forlate landet, det at personen forlater stedet eller gjemmer seg. Til og med forkledning omfattes; herunder mere permanente forandringer av utseende⁸¹. Uttrykket “*avvik*” er ment å forstås som at den mistenkte forlater sitt bosted eller oppholdssted med formål å unngå tiltale eller straff. Mens uttrykket “*på annat sätt undrar sig lagföring eller straff*” henviser til bla. at den mistenkte holder seg unna med et slikt formål⁸².

For det andre fengslingsgrunnlaget, kollusjonsfaren, omfatter det særlig situasjoner hvor den mistenkte fjerner bevis, ødelegger eller gjemmer ting som har fått tilgang til gjennom forbrytelsen eller som på andre måter har betydning for etterforskningen, eller påvirker noen som kan gi opplysninger om saken, f.eks. vitner⁸³. Det finnes bare risiko for kollusjon dersom den mistenkte faktisk har mulighet til å hindre eller vanskeliggjøre etterforskningen. Denne faren består så lenge muligheten å vanskeliggjøre etterforskningen finnes⁸⁴. Kollusjonsfaren er som størst i begynnelsen av etterforskningen, og reduseres senere suksessivt⁸⁵.

Det tredje fengselsgrunnlaget, gjentakelsesfaren (på svensk kalt *recidivfara*), vil den mistenktes tidligere strafferegister være av stor relevans i vurderingen⁸⁶.

Fengslingsgrunnlaget er bla. ment til å bryte en pågående serieforbrytelse og for øvrig å forhindre tilbakefall i kriminalitet⁸⁷. Uttrykket “*brottets beskaffenhet, den misstänktes förhållande eller någon annan omständighet*”⁸⁸ skal ved vurderingen gjentakelsesfaren tas hensyn til flere forhold. Av forarbeidene vil relevante forhold være den mistenktes bolig-, familie- og arbeidsforhold, omstendighetene rundt forbrytelsen, tidligere siktelsler osv.⁸⁹. I vurderingen av risikoen for tilbakefall må det også tas hensyn til den mistenktes personlige forhold; herunder om personen er misbruker, er psykisk syk, dens miljø⁹⁰.

Det må foretas en proporsjonalitetsvurdering etter stk. 3, hvorav det fremgår at det kun får foretas varetektsfengsling dersom “*skälen för åtgärden*” veier mer enn “*det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den misstänkte eller för något annat motstående intresse*”.

3.4 Delkonklusjon

Det vi kan se er at alle tre land har 3 grunnleggende betingelser til felles. For det første så stilles det krav til mistanke, mistankekravet. I Danmark så må det foreligge “*begrundet mistanke*” for at den mistenkte personen har begått en eller annen form for lovovertrjedelse. I

⁸¹ Lindberg, Straffprocessuella tvångsmedel - när och hur får de användas?, 2018, s. 198

⁸² Prop. 1986/87:112, s. 29

⁸³ Prop. 1986/87:112, s. 29

⁸⁴ Lindberg, Straffprocessuella tvångsmedel - när och hur får de användas?, 2018, s. 202

⁸⁵ Lindberg, Straffprocessuella tvångsmedel - när och hur får de användas?, 2018, s. 203

⁸⁶ Lindberg, Straffprocessuella tvångsmedel - när och hur får de användas?, 2018, s. 204

⁸⁷ Prop. 1986/87:112, s. 71

⁸⁸ se RB kap. 24 § 1, stk. 1

⁸⁹ Prop. 1986/87:112, s. 30

⁹⁰ Lindberg, Straffprocessuella tvångsmedel - när och hur får de användas?, 2018, s. 205

norsk rett er det “*skjellig grunn*” og i svensk rett så er det “*sannolika skäl*”. Det stilles altså krav til at mistanken er av en viss grad før det kan foretas en varetektsfengsling. Imidlertid ser det ut til at styrken av mistankekravet kan variere noe mellom de tre landene. Etter både dansk og norsk rett fremgår det at det må foreligge en sannsynlighetsovervekt for at den mistenkte har begått lovovertrедelsen enn at han eller hun er uskyldig. Mens det i svensk rett kun kreves at mistanken fremstår som berettiget.

For det andre så stilles det et kriminalitetskrav. Danskene har den høyeste strafferammen av alle tre land for varetektsfengsling, på 1 år og 6 måneder eller mer. Svenskene har en strafferamme på 1 år, unntaksvis 1 år og 6 måneder. Norge har det laveste kriminalitetskravet og betydelig lavere sammenlignet med sine naboland. Strafferammen er på kun 6 måneder eller mer. Danskene skiller seg noenlunde ut med å stille krav om at lovovertrедelsen er underlagt offentlig påtale, som en del av kriminalitetskravet for varetektsfengsling.

For det tredje har vi indikasjonsskravet. Alle tre land har noen form for indikasjonsskrav for at et av fengslingsgrunnlagene skal kunne komme til anvendelse. Etter dansk rett må det foreligge bestemte grunner for at et av fengslingsgrunnlagene er til stede. Det er det samme indikasjonsskravet for alle tre fengslingsgrunnlag. På samme måte så har de i svensk rett også det samme indikasjonsskravet for alle tre fengslingsgrunnlag, herunder at det må finnes en risiko for at et av dem foreligger. Norsk rett skiller seg litt ut her med at de har forskjellige indikasjonsskrav for hvert av fengslingsgrunnlagene, herunder det må være *grunn til å anta* at det foreligger fluktfare, det er *nærliggende fare* for påvirkning og det *antas påkrevd* grunnet gjentakelsesfare. Kun det fjerde fengslingsgrunnlaget ser ut til å ikke ha et indikasjonsskrav.

De tre første fengslingsgrunnlagene samsvarer mellom dansk, norsk og svensk rett. Det kan enten fengsles grunnet 1) fluktfare, 2) gjentakelsesfare eller 3) påvirkningsfare. Imidlertid finnes det et fjerde fengslingsgrunnlag etter norsk rett, som er noe unikt i forhold til dansk og svensk rett. Etter norsk rett kan en mistenkt begjære å bli varetektsfengslet.

Til slutt så krever alle tre land at varetektsfengslingen ikke er uproporsjonal. Det skal innenfor alle tre rettssystemer foretas noen form for helhetsvurdering hvorav momenter som sakens karakter, inngrepets påvirkning på vedkommende og øvrige forhold hos vedkommende er relevante faktorer i vurderingen.

Norsk rett har i tillegg et nødvendighetskrav, som ikke noen av de andre rettssystemene har uttrykkelig.

4. Varetektsfengsling i isolasjon

4.1 Definisjon av isolasjon

Isolasjon er definert i dansk rett i rpl. § 770 a, stk. 1 som utelukkelse fra fellesskap med de

øvrige innsatte. I følge forarbeidene så er det meningen at bestemmelsen kun skal finne anvendelse for fullstendig isolasjon (i motsetning til den da gjeldende lov som omfattet både fullstendig og delvis)⁹¹. På lik måte defineres fullstendig isolasjon i norsk rett som utelukkelse fra fellesskap med andre innsatte, jfr. straffeprosessloven (strpl.) § 186 a, stk. 1. Mens delvis isolasjon er juridisk definert som utelukkelse fra kontakt med bestemte andre innsatte, jfr. strpl. § 186, stk. 2, 4. pkt. Begge land har en juridisk definisjon, og begge skiller mellom fullstendig og delvis isolasjon.

Det finnes imidlertid ikke en juridisk definisjon av isolasjon i svensk rett. Det blir i stedet lagt til grunn definisjoner fra andre rettskilder slik som Nelson Mandela-reglene (som blir mer forklart i punkt 5.5). I en undersøkelse utført av Statens offentlige utredningar (SOU) på vegne av den svenske regjeringen for å komme med forslag som kunne redusere bruk av varetektsfengslinger og restriksjoner brukte de denne definisjonen for isolasjon: *“En frihetsberövad person är isolerad om han eller hon är instängd i sin cell och berövad all meningsfull mänsklig kontakt under 22–24 timmar per dag. För att en intagen inte ska anses isolerad krävs det att denne under en sammanlagd period av minst två timmar per dag, erbjuds möjlighet att vistas tillsammans med annan. Vistelsen ska ske utanför den egna cellen, med undantag för så kallad samsittning, som är isoleringsbrytande även om den sker i den egna cellen”*⁹².

Noen ganger bruker man også ordet isolasjonsfengsling (*“isolationsfængsling”*), som er den juridiske betegnelsen for isolasjon under varetekt grunnet kollusjonsfare⁹³.

4.2 Betingelser for isolasjon i dansk rett

De grunnleggende betingelsene for isolasjonsfengsling, herunder kriminalitetskravet, mistankekravet, indikasjonskravet og proporsjonalitetskravet, fremgår av rpl. §§ 770 a og 770 b. Det er således fire materielle betingelser som må være oppfylt for å anvende isolasjonsfengsling. For det første så skal varetektsfengslingen være begrunnet i kollusjonsfare etter rpl. § 762, stk. 1, nr. 3, jfr. rpl. § 770 a, nr. 1.

For det andre så skal det foreligge *“bestemte grunde”* til å anta at det ikke er tilstrekkelig med varetektsfengsling for å hindre den innsatte å *“vanskeliggøre forfølgningen i saken, herunder ved gjennom andre innsatte at påvirke medsiktete eller ved trusler eller på anden lignende måde at påvirke andre”*, jfr. rpl. § 770 a, nr. 2. Bestemmelsen skiller således mellom medsiktete og andre. Når det gjelder påvirkning av medsiktete, så stilles det ikke noen spesielle krav til selve påvirkningsmåten. For andre enn medsiktete, f.eks. vitner vil påvirkningsmåten ofte måtte være i form av trusler eller overtalelse. Oppregningen er ikke

⁹¹ LFF 1999-10-06 nr. 14, bemærkning til nr. 16 til § 770 a

⁹² SOU 2016:52 s. 69

⁹³ Smith og Koch, 2015, s. 307

uttømmende⁹⁴. Det fremgår av forarbeidene at det må foreligge en velbegrunnet frykt for at den siktede, *“kan og vil vanskeliggøre forfølgningen”* i den konkrete saken selv etter å ha blitt frihetsberøvet. Det må kunne begrunnes i konkrete forhold i saken. Uttrykket *“indsatte”* omfatter både andre varetektsfengslede og straffavsonere⁹⁵.

Fra rettspraksis kan U 1985.124 H illustrere en slik vektlegging. I denne saken fikk fire personer som var tiltalt for medvirkning til manndrap, opprettholdt full isolasjon. Grunnen til dette var at en antatt hovedmann fortsatt var etterlyst av politiet og det var grunn til å anta at disse fire personer gjennom mellommenn ville avtale seg imellom eller med hovedmannen eller påvirke vitner. I tillegg ble det lagt vekt på at saken gjaldt en svært alvorlig lovovertrødelse. Det var således ikke tilstrekkelig å kun vedholde disse fire personene varetektsfengslet.

Nye forhold kan medføre en ny isolasjon. Dette kan U.1995.386Ø illustrere, hvorav en varetektsfengslet på nytt ble isolert. Den tiltalte hadde tidligere sittet 8 uker isolert i varetektsfengsling. Etter at hans isolasjon hadde avsluttet, hadde han under den fortsatte varetektsfengslingen smuglet ut et brev til en medsiktet for å prøve å motvirke sakens oppklaring. Han var isolert helt fra begynnelsen av hans varetektsfengsling 5. november til 31. desember 1994. Det ble satt en ny frist frem til 23. februar 1995.

For det tredje så er det en betingelse om proporsjonalitet etter rpl. § 770 b, nr. 1 og 2. Isolasjonsfengsling kan kun iverksettes eller forlenges dersom 1) formålet ikke kan oppfylles med mindre inngripende foranstaltninger slik som *“at anbringe arrestanten i andet arresthus end bestemte andre indsatte eller på anden måde afskære arrestanten fra samvær med sådanne indsatte eller ved at etablere brevkontrol, besøgskontrol eller besøgsforbud”*⁹⁶. Bestemmelsen gir eksempler på mindre inngripende tiltak som skal brukes før man bruker isolasjon⁹⁷.

I rettspraksis så kan U.2004.968Ø illustrere denne proporsjonalitetsvurdering, hvorav det ble lagt vekt på nr. 1. Saken gjaldt to av tre siktede satt varetektsfengslet i isolasjon fra 28. august 2003, respektive 27. september 2003. Byretten forlenget isolasjonen til 5. januar 2004, og vektla sakens karakter og at den tredje siktede var varetektsfengslet i surrogat. Landsretten opphevet byrettens kjennelse om forlengelse av isolasjon da de mente at fortsatt isolasjon ikke oppfylte betingelsene var oppfylt, bla. hvorfor formålet med isolasjon ikke kunne oppfylles med mindre inngripende tiltak.

I tillegg skal 2) *“indgrebet, herunder den særlige belastning, som indgrebet kan medføre på*

⁹⁴ Møller, J. og Bourmann, A.L. Kommenteret retsplejelov, Bruxelles I-forordning; Lov om rettens pleje, jf. lovbekendtgørelse nr. 1101 af 22. september 2017 som ændret ved lov nr. 1679 af 26. december 2017, lov nr. 1680 af 26. december 2017 og lov nr. 130 af 27. februar 2018. Bind 3, §§ 683-1043, 2018, s. 267

⁹⁵ LFF 1999-10-06 nr. 14, bemærkning til nr. 16 til § 770 a

⁹⁶ jfr. rpl. § 770 b, nr. 1

⁹⁷ LFF 1999-10-06 nr. 14, bemærkning til nr. 16 til § 770 b

*grund af arrestantens unge alder, fysiske eller psykiske svagelighed eller personlige forhold i øvrigt, ikke står i misforhold til sagens betydning og den retsfølge, som kan ventes, hvis arrestanten findes skyldig*⁹⁸. Ifølge forarbeidene så er dette ikke uttømmende oppregning av personlige forhold, f.eks. kan det omfatte forhold som at den varetektsfengslede er utlending og ikke kan kommunisere med personalet. Videre understreker forarbeidene at bestemmelsen fremhever den “*særlige belastning*” som et slikt inngrep kan medføre pga. de personlige forhold varetektsfengslede har. Formålet bak endringen av bestemmelsen var et ønske om å tydeliggjøre proporsjonalitetskravet som en selvstendig betingelse for isolasjon⁹⁹.

Det skal 3) vurderes om etterforskningen fremmes med “*særlige hurtighed, som er påkrævet ved varetagtsfængsling i isolation, herunder ved benyttelse af mulighederne for bevissikring efter § 747*”, jfr. rpl. § 770 b, nr. 3. I vurderingen av om etterforskningen fremmes med den nødvendige hurtighet, så inngår momenter som f.eks. om en eventuell langvarig saksbehandling helt eller delvis skyldes forhold som er utenfor politiets kontroll. Dette kan f.eks. være siktedes eller medsiktedes ønske om bytte av forsvarer midt under saksprosessen eller ønske om en konkret forsvarer, som det er vanskelig å få avtalt tid med for avhør etc.¹⁰⁰

4.3 Frister for isolasjon

Grensene for hvor lenge en varetektsfengslet for en sammenhengende periode maksimalt kan sitte isolasjonsfengslet (i utgangspunktet i hvert fall) er fastsatt i rpl. § 770 c. Disse grenser avhenger av hvor alvorlig forbrytelsen det er tale om, og om den innsatte er over eller under 18 år. I det følgende kommer kun fristreglene for de over 18 år til å gjennomgås.

Den første fristen for isolasjonsfengsling skal alltid være så kort som mulig¹⁰¹. Maks grensen er på 14 dager sammenhengende, dersom siktelsen angår en lovovertrедelse som har en strafferamme på 4 års fengsel, jfr. rpl. § 770 c, stk. 1. Dette hindrer ikke at en person på nytt settes inn i isolasjon, selv om personen allerede har vært isolasjonsfengslet i 2 uker. Det må imidlertid være pga. at nye forhold har kommet frem¹⁰². Dersom siktelsen angår en lovovertrедelse som har en strafferamme på 6 års fengsel, er denne grensen opp til 4 uker, jfr. stk. 2. Det er tilstrekkelig hvis lovovertrедelsen kun medfører inntil 4 års fengsel etter lov¹⁰³. Dersom siktelsen angår en lovovertrедelse med en strafferamme på 6 år eller mer, kan den varetektsfengslede maksimalt sitte 8 uker sammenhengende i isolasjon, jfr. stk. 3.

I noen tilfeller så kan isolasjonsfengsling strekkes ut til maks 6 måneder, dersom siktelsen angår en lovovertrедelse med en strafferamme på 6 år eller mer. I tillegg til at retten

⁹⁸ jfr. rpl. § 770 b, nr. 2

⁹⁹ LFF 1999-10-06 nr. 14, bemærkning til nr. 16 til § 770 b

¹⁰⁰ LFF 1999-10-06 nr. 14, bemærkning til nr. 16 til § 770 b

¹⁰¹ LFF 2006-10-25 nr. 44, under pkt. 6.3

¹⁰² Kommenteret Retsplejelov, Bruxelles I-Forordning, 2018, s. 269

¹⁰³ Kommenteret Retsplejelov, Bruxelles I-Forordning, 2018, s. 269

unntakelsesvis tillater dette, jfr. rpl. § 770 c, stk. 3, 2. pkt. I unntakstilfeller kan en varetektsfengslet sitte isolert i 6 måneder sammenhengende, dersom siktelsen angår en forsettlig overtredelse av straffelovens kap. 12 eller 13, eller overtredelse av straffelovens § 191 eller § 237. Dette omfatter også forsøk på eller medvirkning til overtredelse av de ovenfor nevnte lovovertrædelser, jfr. rpl. § 770 c stk. 4. I følge forarbeidene så var dette unntaket ment for de mest alvorlige forbrytelsene¹⁰⁴.

Det kan i unntakstilfeller foretas en forlengelse av isolasjonsfengslingen ut over de alminnelige grensene som finnes i rpl. § 770 c, stk. 1-3. Dette innebærer at 8 ukers grensen kan strekkes lengre, *“hvis afgørende hensyn til forfølgningen gjør fortsat isolation påkrævet, uanset den tid arrestanten hidtil har været isoleret, og lovovertrædelsen kan ventes at ville medføre straf af fængsel i mindst 2 år”*, jfr. stk. 3, 2. pkt.

En dom som kan illustrere rettens vurdering av om 8 ukers grensen kan strekkes lengre er U.2013.1Ø. I saken hadde siktede i nesten 8 uker vært varetektsfengslet i isolasjon, som senere ble forlenget ut over disse 8 uker. Det var flere medsiktede i saken. Etter opplysninger var det mulig at det fantes medgjerningsmenn på frifot. Siktede hadde avgitt begrensede forklaringer i forhold til de fremsatte siktelsene. Det forelå grunn til å anta at siktede ville samstemme forklaringer, og at siktede ville advare medgjerningsmenn gjennom andre innsatte eller på andre måter påvirke vitner eller andre. Således ble det vurdert at det ikke var tilstrekkelig med varetektsfengsling. Andre forhold som ble vektlagt på var bla. at etterforskningen ikke var ferdig, hensyn til sakens karakter og at det ikke kunne foretas mindre inngripende tiltak. Det forelå heller ikke noen omstendigheter i saken som talte imot en opprettholdelse av isolasjon. Videre overskred lengden på isolasjonen ikke maksimumsgrensen. Landsretten bestemte seg for å opprettholde forlengelsen.

Det stilles noen krav for forlengelse av isolasjon i rpl. § 770 d, stk. 3. Det skal for det første fremsettes skriftlig overfor retten. For det andre så skal anmodningen være begrunnet. For det tredje så skal det innhentes en godkjennelse fra Riksadvokaten, dersom det er tale om forlengelse utover 8 uker (overfor de over 18 år).

Riksadvokatens godkjennelse kan illustreres i U.2008.763Ø. Byretten hadde ikke påsett om det forelå godkjennelse fra Riksadvokaten ved avgjørelse om forlengelse av isolasjon utover 8 uker av to varetektsarrestanter. Imidlertid fant Landsretten *“at Rigsadvokatens godkendelse har foreligget, ikke, at den manglende oplysning herom til Retten på Frederiksberg skal medføre, at der ikke kan træffes bestemmelse om forlængelse af isolation af landsretten”*¹⁰⁵. Isolasjonen ble opprettholdt.

Dersom det ønskes å forlenge en allerede forlenget isolasjon, så er det de samme betingelsene

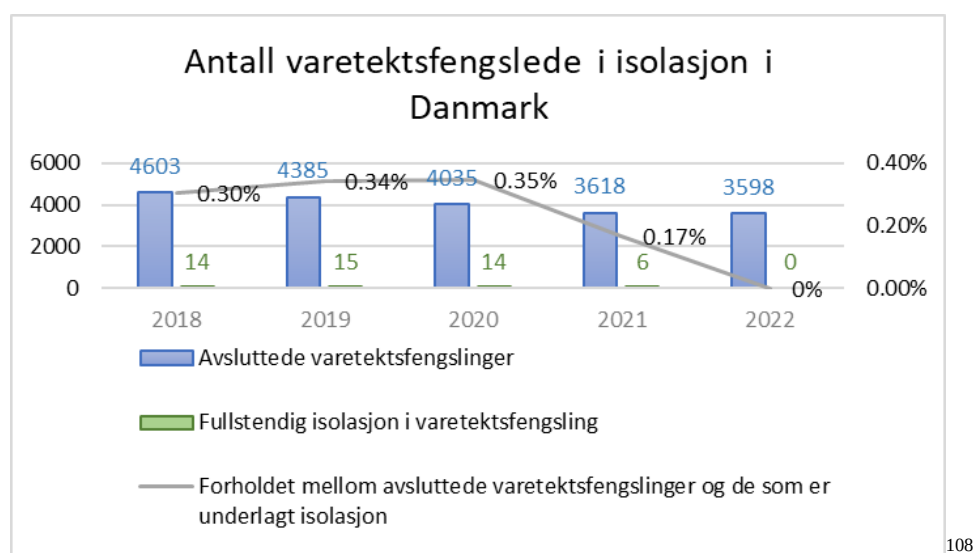
¹⁰⁴ LFF 2006-10-25 nr 44, bemerkninger til lovforslagets enkelte bestemmelser, under § 1, nr. 5 (retsplejelovens § 770 c, stk. 3)

¹⁰⁵ U.2008.763Ø, s. 764

som kreves oppfylt. Det er de samme fristene som gjelder for første gangs forlengelse som gjelder for ytterligere forlengelse¹⁰⁶.

4.4 Statistikk av dansk isolasjon

I 2022 var det ingen varetektsfengslinger i isolasjon i Danmark. Det har skjedd en minskning siden 2021, hvorav 6 satt isolerte. Ifølge statistikken har det skjedd en markant reduksjon av isolasjonsfengsling de siste 5 årene, hvorav det i årene 2018-2020 var 14-15 isolasjonsfengslinger per år. Gjennomsnittslengden av isolasjon har holdt seg relativt likt gjennom årene siden 2018 på ca. 8-14 dager frem til 2022 hvorav tallet var på null¹⁰⁷.



4.5 Rettstilstanden i Norge

Etter Straffeprosessloven (strpl.) § 186 a, stk. 1 kan den varetektsfengslede isoleres dersom 1) “varetektsfengsling er besluttet etter § 184 annet ledd, jf § 171 første ledd nr. 2”

(kollusjonsfare) og 2) “det er nærliggende fare for at den fengslede vil forspille bevis i saken dersom han ikke holdes isolert”. Uttrykket “nærliggende fare” skal ifølge forarbeidene forstås på samme måte som i strpl. § 171, stk. 1, nr. 2¹⁰⁹. Fullstendig isolasjon kan ikke pålegges personer som er under 18 år, jfr. strpl. § 186 a, stk. 1, 2. pkt.

Det stilles også krav om at isolasjonstiltaket ikke er et uforholdsmessig inngrep, jfr. strpl. § 186, stk. 4, jfr. § 186, stk. 3, 2. pkt. Det retten skal vurdere er om selve anvendelsen av restriksjonen er uforholdsmessig og retten må eventuelt også vurdere om restriksjonen i hele den anmodede perioden er uforholdsmessig. I tillegg gjelder det for fullstendig isolasjon at retten må vurdere om anvendelsen av en så inngripende restriksjon vil være

¹⁰⁶ Anklagemyndighedens Vidensbase, versjon 1. januar 2023

¹⁰⁷ Rigsadvokatens redegjørelse om anvendelse av varetektsfengsling i isolasjon 2022, tabell A, s. 2

¹⁰⁸ Rigsadvokatens redegjørelse om anvendelsen av langvarige varetektsfengslinger i 2022, tabell A, s. 3 og Rigsadvokatens redegjørelse om anvendelse av varetektsfengsling i isolasjon 2022, tabell A, s. 2

¹⁰⁹ Ot. prp. nr 66 (2001-2002) s. 192

uforholdsmessig¹¹⁰. For å avgjøre om inngrepet er uforholdsmessig, så må det foretas en bred helhetsvurdering. De samme momenter som foretas etter strpl. § 170 a er relevante i vurderingen. Det skal mindre til for å konstatere uforholdsmessighet ved bruk av restriksjoner, særlig inngripende restriksjoner som isolasjon. Slik at det “*stilles større krav til sakens alvor og behovet for inngrepet*”¹¹¹.

4.5.1 Frister for isolasjon

Den første fristen for isolasjon skal som utgangspunkt være så kort som mulig, og ikke overstige 2 uker, jfr. strpl. § 186 a, stk. 2, 1. pkt. Ifølge forarbeidene så skal denne frist “*ikke virke som en automatisk frist*”, dvs. at når retten skal fastsette fristen, så må det foretas en konkret vurdering i den spesifikke saken¹¹².

Etter tredje stykke fremgår maksgrensene for isolasjonsfengsling. I forarbeidene skal disse frister ikke “*virke som normalfrister*”. Det understrekes at det er tale om lengstefrister og at isolasjonens varighet vanligvis skal være kortere¹¹³. Maksgrensen for isolasjon i en sammenhengende periode er for lovovertridelser med en strafferamme på inntil 6 år, 6 uker. I utgangspunktet er denne fristen absolutt, og kan ikke strekkes lenger¹¹⁴. Denne grensen kan i unntakstilfeller strekkes utover 6 uker, dersom siktelsen angår flere straffbare handlinger som tilsammen kan føre til mer enn 6 år i fengsel og “*tungtveiende hensyn gjør det nødvendig*”, jfr. strpl. § 186 a, stk. 3, bokstav a. Dette skal forstås som en snever unntaksregel, som var særlig ment for situasjoner hvor siktelsen gjaldt et større antall lovbrudd¹¹⁵.

For lovovertridelser med en strafferamme på mer enn 6 år, vil maksgrensen være på 12 uker i isolasjon. Denne maksgrensen kan vike dersom “*tungtveiende hensyn gjør det nødvendig*”¹¹⁶. Slik at fengsledes isolasjon kan strekkes utover 12 uker, jfr. stk. 3, bokstav b. I motsetning til maksgrensen etter bokstav a, så er fristen etter bokstav b ikke ment å være en absolutt frist. Selv når siktelsen angår kun en lovovertrivelse¹¹⁷.

En isolasjon kan forlenges med 2 uker av gangen, jfr. strpl. § 186 a, stk. 2, 2. pkt. Unntaksvis kan en isolasjon forlenges med inntil 4 uker, dersom 1) “*etterforskningens art eller andre særlige omstendigheter tilsier at fornyet prøving etter 2 uker vil være uten betydning*” og 2) den siktede er over 18 år, jfr. 3. pkt. Akkurat som for første fristen, så skal denne frist heller ikke sees som en automatisk frist. Slik at det også her må foretas en konkret vurdering i den spesifikke saken¹¹⁸.

¹¹⁰ Øyen, Straffeprosess, 2019, s. 238

¹¹¹ Øyen, Straffeprosess, 2019, s. 238

¹¹² Ot. prp. nr 66 (2001-2002) s.192

¹¹³ Ot. prp. nr 66 (2001-2002) s.193

¹¹⁴ Ot. prp. nr 66 (2001-2002) s.193

¹¹⁵ Ot. prp. nr 66 (2001-2002) s.193

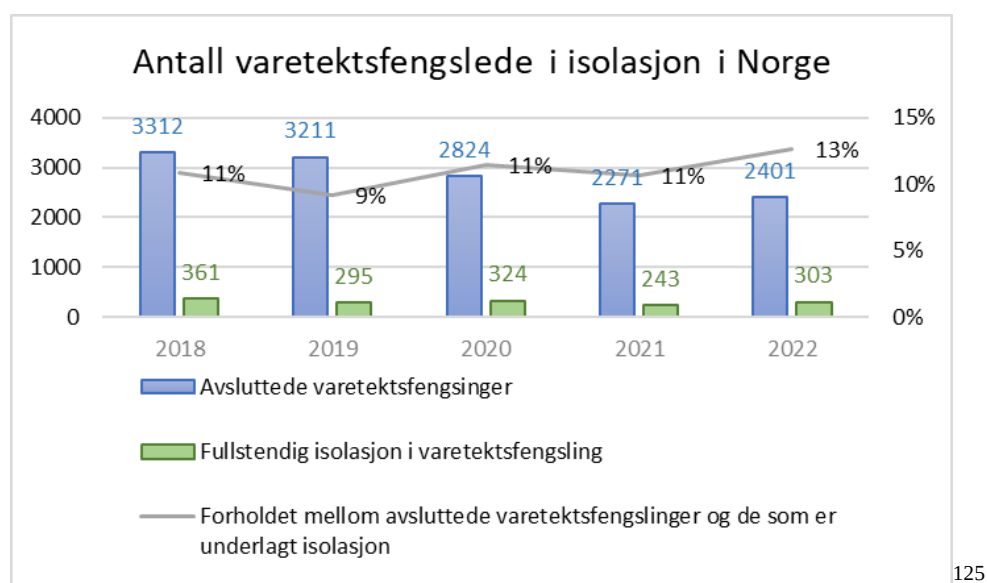
¹¹⁶ jfr. 186 a, stk. 3, bokstav b

¹¹⁷ Ot. prp. nr 66 (2001-2002) s.193

¹¹⁸ Ot. prp. nr 66 (2001-2002) s.192

4.5.2 Statistikk av norsk isolasjon

I 2022 satt 303 varetektsfengslede i fullstendig isolasjon, hvilket var 13% av avsluttede varetektsfengslinger¹¹⁹. Dette var en økning siden 2021, hvorav 243 satt i fullstendig isolasjon. Dette var 11% av avsluttede varetekt¹²⁰. Året før (2020) var det 324 som satt i fullstendig isolasjon, hvorav det var 11% av de avsluttede varetektsfengslede¹²¹. I 2019 var 295 i isolasjon, som utgjorde 9% av de avsluttede varetektsfengslingene¹²². I 2018 satt 361 i isolasjon, som var 11% av de avsluttede varetektsfengslingene¹²³. Gjennomsnittslengden på isolasjonsfengsling har ligget relativt likt siden 2018, på ca. 14-29 dager¹²⁴.



4.6 Rettstilstanden i Sverige

Etter RB kap. 24 § 5 a, stk. 1, kan det avsettes restriksjoner overfor den varetektsfengslede, dersom det finnes risiko for at den mistenkte *“undandröjer bevis eller på annat sätt försvårar sakens utredning”*. En *“restriktion”* innebærer en begrensning av kontakt med omverden. Således er det krav om at den mistenkte er varetektsfengslet grunnet kollusjonsfare. Dette gjelder for alle typer restriksjoner.

¹¹⁹ Kriminalomsorgens årsstatistikk 2022, s. 13

¹²⁰ Kriminalomsorgens årsstatistikk 2021, s. 13

¹²¹ Kriminalomsorgens årsstatistikk 2020, s. 14

¹²² Kriminalomsorgens årsstatistikk 2019, s. 11

¹²³ Kriminalomsorgens årsstatistikk 2018, s. 14

¹²⁴ Kriminalomsorgens årsstatistikk 2022, s. 13, Kriminalomsorgens årsstatistikk 2021, s. 13, Kriminalomsorgens årsstatistikk 2020, s. 14, Kriminalomsorgens årsstatistikk 2019, s. 11, Kriminalomsorgens årsstatistikk 2018, s. 14

¹²⁵ Kriminalomsorgens årsstatistikk 2022, s. 13 og 14, Kriminalomsorgens årsstatistikk 2021, s. 13 og 14, Kriminalomsorgens årsstatistikk 2020, s. 14, Kriminalomsorgens årsstatistikk 2019, s. 11, Kriminalomsorgens årsstatistikk 2018, s. 14

Det er anklager (åklagaren på svensk) som, med tillatelse fra retten, bestemmer hvilke(n) restriksjoner den varetektsfengslede skal ha, jfr. stk 1, 1. pkt. Det må være en uttrykkelig anmodning fra anklager om tillatelse til restriksjoner. Rettens prøvelse er begrenset til spørsmålet om restriksjoner får brukes, mens anklager er den som avgjør hvilke konkrete begrensninger som kreves og hvilke lempelser eller unntak som kan gis. Retten skal i tillegg prøve hvilke slags restriksjoner som tillatelsen skal omfatte¹²⁶.

De forskjellige rettighetene som det kan innskrenkes i gjennom restriksjoner følger av Håketlagen (2010:611) kap. 6 § 2 nr. 1-7. Det er i retten 1) å plasseres tilsammen med andre innsatte, 2) “*vistas i gemensamhet*”, 3) få følge med på hva som skjer i omverden, 4) tilgang til tidsskrifter og aviser, 5) ta imot besøk, 6) være i kontakt med andre gjennom elektronisk kommunikasjon og 7) sende og ta imot forsendelser. En “*gemensamhetsrestriktion*” innebærer at en varetektsfengslet ikke får oppholde seg sammen med andre innsatte i varetekt¹²⁷. Om det finnes grunner til å pålegge en varetektsfengslet restriksjoner, forbys i prinsippet alltid den innsatte å “*vistas i gemensamhet*”. Dette gjelder selv om den innsatte er plassert på en restriksjonsavdeling sammen med andre som også er underlagt restriksjoner¹²⁸.

Etter RB kap. 24 § 5 a, stk. 2 fremgår en proporsjonalitetsvurdering, hvorav det kun kan bli satt restriksjoner dersom “*skälen för åtgärden*” veier mer enn “*det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den misstänkte eller för något annat motstående intresse*”. Grunntanken er at den som har blitt frihetsberøvet ikke skal bli utsatt for mer begrensninger i sin frihet enn det som er nødvendig i forhold til formålet med varetektsfengslingen, i tillegg til å opprettholde orden og sikkerhet. Et inngrep bør kun brukes dersom det er rimelig proporsjonalt i forhold til formålet. Dersom det finnes en mindre inngripende foranstaltning, som er tilstrekkelig, så bør den brukes¹²⁹. Den frihetsberøvede bør behandles på en måte som motvirker de negative konsekvensene av frihetsberøvelsen¹³⁰.

Utgangspunktet er således at ved bruk av restriksjoner så skal så få som mulig av de frihetsberøvede være underlagt restriksjoner, at restriksjoner skal være av så kort varighet som mulig og at de enkelte restriksjonsavgjørelsene skal være så lite inngripende som mulig¹³¹.

Restriksjoner kan opphøre på fire forskjellige måter; retten avslår anklager sin fremstilling om fortsatt tillatelse til restriksjoner, tillatelsen til restriksjoner oppheves av retten, tillatelsen forfaller eller tillatelsen løper ut uten at anklager har anmodet om forlengelse. Det er den som har ansvar for forvaringen av den varetektsfengslede som skal passe på at avgjørelsen om

¹²⁶ Lindberg, Straffprocessuella tvångsmedel - när och hur får de användas?, 2018, s. 813

¹²⁷ Kriminalvårdens årsredovisning 2018, s. 30, fotnote 21

¹²⁸ SOU 2016:52, s. 66

¹²⁹ Håketlagen kap. 1 § 6, stk. 1-2

¹³⁰ Håketlagen kap. 1 § 5, stk. 1, 1. pkt.

¹³¹ Lindberg, Straffprocessuella tvångsmedel - när och hur får de användas?, 2018, s. 810

restriksjoner skal opphøre blir satt i gang¹³².

4.6.1 Frister for isolasjon

Etter RB kap. 6 § 3 så skal en beslutning om restriksjoner omprøves så ofte det “*finns anledning til det*”. Det finnes ikke en lovfestet tidsgrense på hvor lenge en person kan være underlagt restriksjoner¹³³. I følge forarbeidene bør målet være at restriksjoner blir brukt så lite som mulig, og så kort tid som mulig¹³⁴.

4.6.2 Statistikk av svensk isolasjon

Siden det ikke finnes en juridisk definisjon av isolasjon i svensk rett, så er spørsmålet hvordan isolasjonsbruken i svensk rett skal undersøkes. En måte å gjøre det på er å trekke inn svensk statistikk om hvor mange varetektsfengslede som er underlagt restriksjoner generelt og sammenligne det med antallet varetektsfengslede som er underlagt restriksjoner og har fått “*isoleringsbrytende*” tid, dvs. menneskelig kontakt som overstiger 2 timer daglig¹³⁵. På den måten kan man få en noenlunde oversikt over isolasjon i Sverige, men den vil skille seg en del fra fullstendig isolasjon som følger av dansk og norsk retts definisjon.

Imidlertid så tar avhandlingen utgangspunkt i dansk rett, og skal kun perspektivere mot norsk og svensk rett. Det naturligste vil da være å trekke inn svensk rett hvor det kan sammenlignes opp mot dansk rett. Slik at vi trekker inn det som mest minner om den danske klassiske isolasjonsfengslingen, herunder “*vistas i gemensamhet*”. I 2022 var 6809 av de avsluttede varetektsfengslede underlagt restriksjoner om utelukkelse fra fellesskap (72%)¹³⁶. Året før (2021) var det 7224 som var underlagt restriksjon om utelukkelse fra fellesskap (73%)¹³⁷. 71% (7534) av de avsluttede varetektsfengslingene i 2020 var underlagt samme restriksjon¹³⁸. I 2019 var 67% (6805 st.) av de varetektsfengslede underlagt begrensning når det kom til utelukkelse fra fellesskapet¹³⁹. 64% (6207 st.) av de varetektsfengslede var i 2018 underlagt restriksjoner om utelukkelse fra fellesskapet¹⁴⁰. Gjennomsnittslengden på isolasjonsfengsling har ligget relativt likt siden 2018, på ca. 30 dager¹⁴¹.

¹³² Lindberg, *Straffprocessuella tvångsmedel - när och hur får de användas?*, 2018, s. 824

¹³³ SOU 2016:52, s. 59

¹³⁴ Prop. 1997/98:104 s. 32

¹³⁵ se SOU 2016:52 s. 69 om isoleringsbrytande tid

¹³⁶ Kriminalvården, *Kriminalvård och statistik 2022*, s. 37-38, tabell 3.3 og 3.7

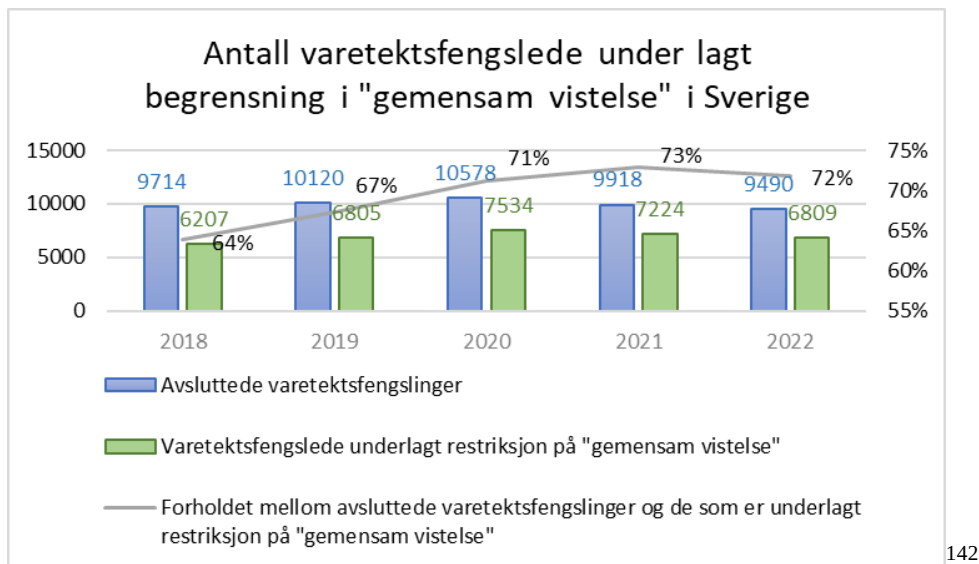
¹³⁷ Kriminalvården, *Kriminalvård och statistik 2022*, s. 37, tabell 3.3 og Kriminalvården, *Kriminalvård och statistik 2021*, s. 32, tabell 3.7

¹³⁸ Kriminalvården, *Kriminalvård och statistik 2021*, s. 37, tabell. 3.3 og Kriminalvården, *Kriminalvård och statistik 2020*, s. 28, tabell 3.4

¹³⁹ Kriminalvården, *Kriminalvård och statistik 2022*, s. 37, tabell 3.3 og Kriminalvården, *Kriminalvård och statistik 2019*, s. 29, tabell 3.5

¹⁴⁰ Kriminalvården, *Kriminalvård och statistik 2022*, s. 37, tabell 3.3 og Kriminalvården, *Kriminalvård och statistik 2018*, s. 28, tabell 3.5

¹⁴¹ Kriminalvården, *Kriminalvård och statistik 2022*, s. 37-38, tabell 3.3 og 3.7, Kriminalvården, *Kriminalvård och statistik 2021*, s. 30, tabell 3.3 og s. 32, tabell 3.7, Kriminalvården, *Kriminalvård och statistik 2020*, s. 28, tabell 3.4, Kriminalvården, *Kriminalvård och statistik 2019*, s. 29, tabell 3.5 og Kriminalvården, *Kriminalvård och statistik 2018*, s. 28, tabell 3.5



4.7 Konsekvenser av isolasjon

Isolasjon har ved flere tilfeller blitt dokumentert å kunne forårsake alvorlige psykologiske og i noen tilfeller fysiologiske bivirkninger. Symptomene er alt fra søvnløshet til hallusinasjoner og psykose. Det er dokumentert at helseeffekter kan oppstå selv etter noen få dager i isolasjon. Denne helserisiko vil øke for hver dag som personen tilbringer under slike forhold. Selv om ikke alle reagerer slik på isolasjon, så er det et stort antall personer som opplever alvorlige helsemessige problemer. Dette er uavhengig av de konkrete forholdene, varigheten, stedet og de allerede eksisterende personlige forhold hos vedkommende. Bruken av isolasjon kan medføre et psykologisk press på vedkommende for å tilstå¹⁴³.

4.8 Delkonklusjon

Når det kommer til den juridiske definisjonen av isolasjon så skiller seg landene fra hverandre. Innenfor dansk og norsk rett er isolasjon juridisk definert og begge skiller mellom fullstendig og delvis isolasjon. Deres definisjoner av fullstendig isolasjon, som er hovedfokus i denne avhandling, er veldig like hverandre da begge innebærer utelukkelse fra fellesskap med andre innsatte. I svensk rett mangler de en juridisk definisjon av isolasjon, og i stedet blir en definisjon hentet fra andre rettskilder slik som Nelson Mandela-reglene. Det foreligger således ikke noen universell definisjon av begrepet isolasjon i de skandinaviske landene.

Dansk og norsk rett fokuserer på isolasjon som en helhetlig foranstaltning ved å ha en egen, selvstendig bestemmelse for isolasjon med en egen selvstendig vurdering. I svensk rett har de

¹⁴² Kriminalvården, Kriminalvård och statistik 2022, s. 37-38, tabell 3.3 og 3.7, Kriminalvården, Kriminalvård och statistik 2021, s. 30, tabell 3.3 og s. 32, tabell 3.7, Kriminalvården, Kriminalvård och statistik 2020, s. 28, tabell 3.4, Kriminalvården, Kriminalvård och statistik 2019, s. 29, tabell 3.5 og Kriminalvården, Kriminalvård och statistik 2018, s. 28, tabell 3.5

¹⁴³ The Istanbul statement on the use and effects of solitary confinement, vedtatt 9. desember 2007, s. 2

i stedet en felles bestemmelse med samme vurdering for alle typer restriksjoner som det kan foretas begrensning i overfor en varetektsfengslet når det gjelder deres kontakt med omverdenen, f.eks. besøks- og brev kontroll, tilgang til tv og aviser, fellesskap med andre innsatte (på svensk “*vistas i gemensamhet*”) osv. Restriksjon for “*gemensam vistelse*” ser imidlertid ut til å tilsvare den danske og norske definisjonen av fullstendig isolasjon.

Når det kommer til betingelsene for isolasjon innen både dansk og norsk rett, kan det kun foretas isolasjon av varetektsfengsling grunnet i kollusjonsfare og behovet for å forhindre bevisforspillelse under etterforskningen. Svensk rett krever også at det foreligger kollusjonsfare som grunnlag, men for restriksjoner generelt.

Etter dansk rett så stilles det videre krav om at det foreligger bestemte grunner til å anta at varetektsfengsling alene ikke er tilstrekkelig for å hindre innsatte til å påvirke etterforskningen. En form for indikasjonskrav. På samme måte fremgår et indikasjonskrav innen norsk rett. Det stilles krav om at det er nærliggende fare for at den innsatte vil påvirke etterforskningen dersom han eller hun ikke er isolert. Begge rettssystemer understreker at varetektsfengsling ikke er tilstrekkelig. Et slikt indikasjonskrav utover kravet om kollusjonsarrest foreligger ikke innenfor svensk rett for å ilegge en varetektsfengslet forskjellige former for restriksjoner.

Videre stilles det krav for at isolasjon ikke vil være uproporsjonalt i alle tre rettssystemer. I dansk rett så stilles det 3 forskjellige typer av vurderinger som skal foretas; herunder om det finnes mindre inngripende foranstaltninger, forskjellige personlige forhold hos vedkommende som gjør isolasjon særlig belastende og om etterforskningen fremmes effektivt. Etter norsk rett må det vurderes om det ville være uforholdsmessig, og tas hensyn til sakens art og forholdene ellers. I svensk rett så er det en avveining mellom årsakene til foranstaltningen og det inngrep eller mén som foranstaltningen vil kunne innebære for vedkommende eller andre motstående interesser.

Fristene for isolasjon varierer noe mellom landene. Imidlertid så er utgangspunktet i alle tre rettssystemer at isolasjon skal være så kort som mulig. Av dansk og svensk rett så fremgår dette av forarbeidene. I motsetning til norsk rett, hvor dette kommer direkte til uttrykk i loven.

Det foreligger en markant forskjell i bruken av isolasjon mellom de tre landene, som kan sees ved å sammenligne statistikkene på antall varetektsfengslede som blir underlagt isolasjon. I Danmark har det vært en betydelig reduksjon i antall isolasjonsfengslinger de siste årene. Til forskjell fra Danmark har Norge hatt et både stigende og synkende antall isolasjonsfengslinger de siste årene. Det er færre som sitter i isolasjon for hvert år, men dersom man sammenligner med hvor mange som sitter varetektsfengslet har antallet isolasjonsfengslede per varetektsfengslet økt siden 2018. I Sverige har restriksjon om “*vistas i gemensamhet*” for varetektsfengslede vært brukt i relativt høyere grad sammenlignet med

den tilsvarende restriksjonen om utelukkelse fra fellesskapet i Danmark og Norge. Selv om antallet er veldig høyt i forhold til nabolandene, ser det ut som at den stigende trenden frem til 2021 er på vei nedover. Videre viser statistikken at gjennomsnittslengden av isolasjon er betydelig lavere i Danmark sammenlignet med Norge og Sverige.

Samlet sett kan det konkluderes med at alle tre land har lignende formål med isolasjon som et strafferettslig tvangsinngrep, men det foreligger forskjeller i tilnærmingen, definisjonen og anvendelse av isolasjon innenfor dansk, norsk og svensk rett.

5. Internasjonale regler og anbefalinger

5.1 Den Europeiske Menneskerettskonvensjon (EMRK)

Den Europeiske Menneskerettskonvensjon ble vedtatt i 1950, og trådte i kraft 1953. Det samme året ble den ratifisert i Danmark, Norge og Sverige¹⁴⁴. Det fremgår ikke eksplisitt et forbud mot bruk av isolasjon i art. 3. Imidlertid kan isolasjon innebære risiko for krenkelse av forbudet mot tortur, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff i EMRK art. 3. I det følgende kommer hovedfokus være på EMRK art. 3 grunnet at dette er den mest relevante artikkelen for varetektsfengslede i isolasjon. Således vil verken EMRK art. 5 eller art. 8 behandles.

Etter EMRK art. 3 fremgår det at *“ingen må bli utsatt for tortur eller for umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff”*¹⁴⁵. Bestemmelsen verner en av de mest fundamentale verdiene i et demokratisk samfunn¹⁴⁶. Etter EMRK art. 15 nr. 2 anses forbudet i art. 3 for å være absolutt og kan således aldri fravikes, selv i situasjoner hvor det er en offentlig nødsituasjon som truer nasjonens liv. Selv under de vanskeligste omstendighetene, herunder kampen mot terrorisme og organisert kriminalitet gjelder forbudet. Den gjelder uavhengig av oppførselen til vedkommende person. Således vil karakteren av lovovertrедelsen som vedkommende person er mistenkt for irrelevant for formålet med art. 3¹⁴⁷.

Ut ifra ordlyden er det tale om tre forskjellige former for mishandling, herunder *tortur*, *umenneskelig* og *nedverdiggende* behandling eller straff. EMD har trukket et skille mellom behandling som kvalifiseres som tortur og behandling som kvalifiseres som umenneskelig eller nedverdiggende behandling¹⁴⁸. Imidlertid ser praksis ikke ut til å skille mellom umenneskelig og nedverdiggende. EMD har trukket et skarpt skille mellom tortur-begrepet og de øvrige to mishandlingsformene umenneskelig og nedverdiggende behandling for å knytte et spesielt stigma til bevisst umenneskelig behandling som medfører svært alvorlig og grusom

¹⁴⁴ ETS No. 005

¹⁴⁵ Den europeiske menneskerettighetskonvensjon, 1950, s. 7

¹⁴⁶ EMD av 17. juli 2012 i saken *Piechowicz mot Polen*, avsnitt 158

¹⁴⁷ EMD av 1. juni 2010 i saken *Gäfgen mot Tyskland*, avsnitt 87

¹⁴⁸ EMD av 8. juli 2004 i saken *Ilascu og andre mot Moldova og Russland*, avsnitt 426

lidelse¹⁴⁹.

EMRK art. 3 inneholder ikke en definisjon av begrepet “*tortur*”. Imidlertid har EMDs rettspraksis fortolket dette ved å trekke inn torturdefinisjonen fra FNs torturkonvensjon (CAT) art. 1¹⁵⁰. Således er det store likheter mellom definisjonene. Kjerneområdet for begrepet er ifølge begges definisjon en bevisst mishandling, som forårsaker en sterk smerte eller lidelse av fysisk eller psykisk art¹⁵¹. Det finnes imidlertid en forskjell i ordlyden mellom EMRK art. 3 og CAT art. 1. Etter EMRK art. 3 så forbyr konvensjonen tortur i seg selv, mens CAT art. 1 tillater anvendelse av tortur mv. men at det skal skje med et bestemt formål. Dette kan vi se blir trukket inn i EMDs vurdering av tortur, ved at den også ser på formålet med mishandlingen¹⁵².

Skillet mellom tortur, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff er hovedsakelig forskjellen i intensiteten av den påførte lidelsen¹⁵³. Når Domstolen har vurdert behandling eller straff som “*umenneskelig*” har det bla. vært situasjoner hvor det var planlagt, brukt i timevis og medførte enten faktiske kroppsskader eller intens fysisk eller psykisk lidelse¹⁵⁴.

Når Domstolen har vurdert behandling som “*nedverdiggende*”, så har den medført ydmykelse eller nedverdiggelse av et menneske, som vist mangel på enten respekt for eller svekkelse av individets menneskeverd, eller har vekket følelser av angst, frykt eller mindreverdighet som er i stand til å bryte et menneskes moralske og fysiske motstand. Behandlingen trenger ikke å oppfattes av andre som ydmykende. Det er tilstrekkelig at vedkommende selv opplevde det slik. En faktor som skal tas med i vurderingen er om hensikten med behandlingen var ment å ydmyke eller nedverdige vedkommende. Imidlertid kan fraværet av en slik hensikt ikke utelukke en krenkelse av art. 3¹⁵⁵.

Når Domstolen har vurdert straff som “*nedverdiggende*” og en krenkelse av art. 3 så må ydmykelsen eller fornædningen ha oppnådd et visst nivå. Det avhenger av alle omstendighetene i saken, særlig straffens art og dens kontekst og måten og metoden av dens utførelse. Selv om straffen antas eller faktisk har en effektiv avskrekkende virkning eller er til hjelp av kriminalitetskontroll så forsvinner ikke den nedverdiggende karakteren av den¹⁵⁶. Her har minstetterskelen en særlig betydning¹⁵⁷.

¹⁴⁹ EMD av 28. juli 1999 i saken Selmouni mot Frankrike, avsnitt 96

¹⁵⁰ se bla. EMD av 28. juli 1999 i saken Selmouni mot Frankrike, avsnitt 97

¹⁵¹ Halleskov og Terkelsen, Folkeret og menneskerettigheter, 2023, s. 254

¹⁵² Lorenzen m.fl., Den Europæiske Menneskerettighedskonvention (art. 1-9), 2011, s. 186

¹⁵³ EMD av 18. januar 1978 i saken Irland mot Storbritannia, avsnitt 167

¹⁵⁴ EMD av 26. oktober 2000 i saken Kudla mot Polen, avsnitt 92

¹⁵⁵ Guide on Article 3 of the European Convention on Human Rights, 31 August 2022, avsnitt 19

¹⁵⁶ EMD av 25. april 1978 i saken Tyrer mot Storbritannia, avsnitt 30-31

¹⁵⁷ Rytter, Individets grundlæggende rettigheder, 2021, s. 133

EMD har slått fast at for at inngrepet skal krenke art. 3, må det for det først overstige en viss minsteterskel av alvorlighet (“*a minimum level of severity*”)¹⁵⁸. Dersom det i den konkrete saken foreligger flere forhold eller inngrep som hver for seg ikke er tilstrekkelig til å overgå denne minsteterskel kan det være sånn at de til sammen kan ha en slik intensitet at minsteterskelen må anses for oppnådd¹⁵⁹. Denne minsteterskelen er ikke absolutt og objektiv. I stedet må den beskrives som relativ og subjektiv da det vil avhenge av omstendighetene i saken¹⁶⁰. Dette vil avhenge av alle sakens omstendigheter, bla. inngrepets varighet, de fysiske og psykiske effektene, og i noen tilfeller kjønn, alder og offerets helsetilstand. I tillegg vil formålet med inngrepet og konteksten være relevant¹⁶¹. Det skal tas hensyn til de samlede effektene av soningsforholdene, i tillegg til klagers anførsler¹⁶². Domstolen har understreket at det er en særlig sterk forbindelse mellom “*nedverdiggende*” behandling eller straff innenfor art. 3s definisjon og respekt for “*verdighet*” (“*dignity*”)¹⁶³.

For det andre må lidelsen uansett overstige det uunngåelige elementet av lidelse som knytter seg til den form for legitim behandling eller straff. Når det kommer til tiltak som frihetsberøver en person, vil disse som regel innebære et slikt element i behandlingen¹⁶⁴. Staten må således forsikre seg om at frihetsberøvelsen skjer under forhold som er i samsvar med den menneskelige verdighet, og at den frihetsberøvedes lidelser begrenses så langt mulig til det som er en uunngåelig konsekvens av frihetsberøvelsen¹⁶⁵.

Konvensjonen medfører forskjellige typer forpliktelser for staten. EMRK art. 3 stiller to typer forpliktelser til statene. En negativ forpliktelse som innebærer at staten (eller myndighetspersoner) skal unnlate å utøve enten tortur eller andre former for mishandling. I tillegg så har statene en positiv forpliktelse overfor sine borgere. Dette fremgår imidlertid ikke direkte av artikkelens ordlyd, men av rettspraksis sammenholdt med art. 1 i konvensjonen. Denne forpliktelse innebærer at statene, innenfor deres jurisdiksjon, aktivt skal ta skritt for å forebygge at mennesker blir utsatt for tortur eller mishandling¹⁶⁶.

5.2 FNs torturkonvensjon og dens komite (CAT)

FNs konvensjon mot tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff, også kalt Torturkonvensjonen ble vedtatt av FN i 1984, og trådte i kraft i 1987. Det er en internasjonal menneskerettskonvensjon, som har til formål å forby enhver form for tortur, og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff¹⁶⁷.

¹⁵⁸ EMD av 1. juni 2010 i saken Gäfgen mot Tyskland (storkammerdom), avsnitt 88

¹⁵⁹ Rytter, Individets grundlæggende rettigheder, 2021, s. 132

¹⁶⁰ Rytter, Individets grundlæggende rettigheder, 2021, s. 132

¹⁶¹ EMD av 1. juni 2010 i saken Gäfgen mot Tyskland (storkammerdom), avsnitt 88

¹⁶² EMD av 6. mars 2001 i saken Dougoz mot Hellas, avsnitt 46

¹⁶³ EMD av 28. september 2015 i saken Bouyid mot Belgia, avsnitt 90

¹⁶⁴ EMD av 7. juni 2011 i saken Csüllög v. Hungary, avsnitt 29

¹⁶⁵ Rytter, Individets grundlæggende rettigheder, 2021, s. 141

¹⁶⁶ Halleskov og Terkelsen, Folkeret og menneskerettigheder 2023, s. 258

¹⁶⁷ Justis- og beredskapsdepartementet, FNs torturkonvensjon, sist oppdatert: 09.03.2021

Danmark ratifiserte konvensjonen i 1987, mens Norge og Sverige ratifiserte den i 1986¹⁶⁸.

Hver stat er forpliktet til å treffe effektive lovgivende, administrative, rettslige eller andre tiltak for å forhindre at det foretas tortur på ethvert territorium under statens jurisdiksjon, jfr. art. 2, nr. 1. Det følger av art. 2 nr. 2 og nr. 3 at dette forbudet ikke har unntak; herunder krigstilstander eller trussel om krig, eller intern politisk ustabilitet eller noen annen form for offentlig krisesituasjon eller ordre fra en overordnet tjenestemann eller offentlig myndighet, som kan rettferdiggjøre tortur. Således er det tale om et absolutt forbud. EMD legger denne definisjonen til grunn i sin vurdering av om en behandling eller straff skal anses for å krenke EMRK art. 3¹⁶⁹.

I art. 1 nr. 1 defineres *tortur* på denne måten; “*enhver handling hvorved **alvorlig smerte eller lidelse**, enten fysisk eller psykisk, **bevisst blir tilføyet** en person i den **hensikt** å oppnå fra vedkommende eller en tredje person opplysninger eller en tilståelse, straffe vedkommende for en handling som denne person eller en tredje person har begått eller mistenkes for å ha begått, eller true eller tvinge vedkommende eller en tredje person, eller av hvilken som helst årsak basert på diskriminering av noen art, når slik smerte eller lidelse **påføres av eller på tilskyndelse av eller med samtykke eller aksept fra en offentlig tjenestemann eller annen person som opptrer i embets medfør**. Det omfatter ikke smerte eller lidelse som alene stammer fra, er forbundet med eller følger av lovlige straffereaksjoner*” (mine uthevinger). Det er således tale om fire kriterier som konvensjonen krever skal foreligge¹⁷⁰.

Etter art. 16, nr. 1 så skal enhver medlemsstat “*påta seg å forhindre på ethvert område under dens jurisdiksjon, andre former for **grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff** som ikke kvalifiserer som tortur etter definisjonen i artikkel 1, når slike handlinger blir utført av eller på tilskyndelse av eller med samtykke eller aksept fra en offentlig tjenestemann eller annen person som opptrer i embets medfør*” (mine uthevinger). Således pålegges statene en plikt til å forebygge grusom, umenneskelig og nedverdiggende behandling.

Isolasjon er ikke definert i konvensjonen, og er verken uttrykkelig omfattet av art. 1 eller art. 16. Imidlertid kan isolasjon innebære risiko for krenkelse av art. 1 eller 16.

Torturkomiteen (CAT) er konvensjonens overvåkingsorgan, og den følger med på om statene oppfyller de forpliktelsene som konvensjonen har stilt. Statene har forpliktet seg til å jevnlig rapportere til Torturkomiteen. I tillegg vil det bli utarbeidet skyggerapporter fra sivil samfunn om deres syn på om staten gjennomfører sine forpliktelser i tråd med konvensjonen.

¹⁶⁸ Ratification Status for CAT-OP - Optional Protocol of the Convention against Torture. Tilgjengelig på: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/Treaty.aspx?Treaty=CAT-OP&Lang=en (sist besøkt 21/03-2024)

¹⁶⁹ se bla. EMD av 1. juni 2010 i saken Gäfgen mot Tyskland (storkammerdom), avsnitt 90

¹⁷⁰ Kjølbros, Den Europæiske menneskerettighedskonvention for praktikere, 2023, s. 300

Komiteen vil ut ifra disse rapport og etter en diskusjon med staten på en høring utarbeide en liste med anbefalinger til staten¹⁷¹. Rapporter fra medlemsstatene evalueres hvert fjerde år. I tillegg tar komiteen imot innspill fra ikke-statlige organisasjoner. Torturkomiteen kan sette i gang undersøkelser på egen hånd dersom det er mistanke om tortur i et av konvensjonsstatene¹⁷². FNs torturkomite spiller en viktig rolle i den kritikk som har blitt rettet mot Danmark for deres bruk av isolasjonsfengsling, men også Norge og Sverige.

5.2.1 Kritikk av isolasjonsfengsling i Danmark

CAT kom frem med sin femte periodiske rapport for Danmark i 2007. Her ga komiteen uttrykk for bekymring over plassering av varetektsfengslede i langvarig isolasjon, til tross for at det hadde skjedd endringer i retsplejeloven for å begrense bruk av isolasjon på generelt nivå. Komiteen mente at den danske staten bør begrense bruken av isolasjon som en siste utvei, for så kort tid som mulig under strikt tilsyn og med mulighet for domstolsprøving. Komiteen mente også at for personer som var mistenkt for lovbrudd etter strfl. kap 12 og 13 som kunne holdes på ubestemt tid i isolasjon burde staten sørge for å sikre proporsjonalitet og etablere strenge grenser for bruken. Videre ble det oppfordret til å fortsette å overvåke effektene av isolasjon overfor varetektsfengslede og effektene av lovendringene av straffeprosessloven i 2000 og 2006 som har redusert antall grunner for isolasjonsfengsling og dens varighet. I tillegg anbefalte komiteen å øke nivået av psykologisk meningsfull sosial kontakt for de isolerte¹⁷³.

Den sjette og syvende periodiske rapport fra CAT ble i 2015 gjort kombinert. Komiteen så positivt på den reduserte bruken av isolasjonsfengsling siden år 2000. Imidlertid så var den bekymret for at retsplejeloven tillot varetektsfengslede bli plassert i isolasjon opp til 8 uker for voksne (og 4 uker for mindreårige). Den danske staten burde føre sin lovgivning og praksis slik at den samsvarer med internasjonale standarder gjennom å 1) begrense ytterligere betingelsene og lengden av isolasjon som er tillatt av hensyn til kriminaletterforskning i tråd med internasjonale standarder og 2) begrense lengden på tillatt isolasjon til maks 15 dager¹⁷⁴.

I november 2023 kom den åttende (og seneste) rapporten om Danmark fra FNs torturkomite. Komiteen så positivt på de anstrengelsene den danske stat hadde foretatt seg for å redusere bruken av isolasjon. Imidlertid understreket komiteen at den danske stat burde sørge for at isolasjon kun ble brukt i unntakstilfeller, som en siste utvei, for så kort tid som mulig, ikke over 15 dager, at den skal være gjenstand for en uavhengig vurdering og kun i henhold til autorisasjon fra en kompetent myndighet, i samsvar med regel 45, stk. 1, i Mandela-reglene¹⁷⁵.

¹⁷¹ Justis- og beredskapsdepartementet, FNs torturkonvensjon, sist oppdatert: 09.03.2021

¹⁷² FN-sambandet, United Nations Association of Norway, Torturkonvensjonen, sist oppdatert: 04.07.2023

¹⁷³ CAT/C/DNK/CO/5, avsnitt 14

¹⁷⁴ CAT/C/DNK/CO/6-7, avsnitt 32-33

¹⁷⁵ CAT/C/DNK/CO/8, avsnitt 20-21

5.2.2 Kritikk av isolasjonsfengsling i Norge

CAT har kommet med kritikk av den norske isolasjonsfengslingen under de siste observasjonene deres. I sin femte rapport i 2007 noterte seg komiteen at det hadde blitt foretatt endringer i lovgivningen for å redusere bruken av isolasjon. Imidlertid så var den fortsatt bekymret over mangelen på tilstrekkelig statistikk som validerer effektiviteten av disse tiltakene. Den norske staten burde utarbeide detaljert statistikk om bla. bruk av isolasjon for å bekrefte effektiviteten av nylige lovendringer i praksis¹⁷⁶.

I 2012 kom CAT med sin sjette og syvende periodiske rapport av Norge. Komiteen bekymret seg over den utbredte, og i noen tilfeller, langvarige anvendelse av isolasjon som den mente kunne medføre en krenkelse på torturkonvensjonen. Den oppfordret den norske stat til å redusere bruken av isolasjon til situasjoner hvor det var strengt nødvendig. Videre bekymret komiteen seg over at det enda ikke forelå en detaljert statistikk over bruken og lengden på isolasjon. Den anmodet om at det skulle foretas endringer i lovgivningen for å redusere bruken av isolasjon til unntakstilfeller. Komiteen bekymret seg for at rettsgrunnlaget for isolasjon ikke var tilstrekkelig presist, slik at det ga mulighet for svært skjønnsmessige avgjørelser. Noe som hindrer muligheten for både administrativ, men også rettslig tilsyn. Den mente at den norske stat burde garantere at berørte innsatte får en rettferdig prosess. I tillegg burde staten evaluere og vurdere den nåværende isolasjonspraksis og gjennomgå de nåværende mekanismer for kontroll og rettsmidler. Til slutt så beklaget komiteen seg over at innsatte ikke alltid på en hensiktsmessig måte var informert om begrunnelsen for isolasjonstiltaket. I tillegg mente den at systemene for kontroll og overprøving ikke så ut til å sikre at de innsatte kunne nyte riktig rettsvern. Den norske stat burde etablere et system som kunne gi detaljert statistikk om bruken av isolasjon og offentliggjøre dem¹⁷⁷.

Den høye forekomsten av langvarig isolasjon var enn en gang kritisert i CAT's sin seneste rapport i 2018. Komiteen understreket sin anbefaling om at den norske stat skulle sikre full overensstemmelse mellom nasjonal rett og FNs torturkonvensjon og Mandela-reglene. Komiteen gjentok sin anbefaling om at staten skulle redusere sin anvendelse av isolasjon til de situasjoner hvor det var strengt nødvendig. Videre oppfordret komiteen at staten skulle sørge for at isolerte ble ivaretatt av medisinsk personell på daglig basis, at deres isolasjon avbrytes dersom det blir funnet negativ påvirkning på den isolertes helse, at de isolerte fikk benyttet prosedyremessige garantier og har rett til å klage og få saken sin prøvd. Den mente også at staten skulle endre sitt lovverk for å begrense bruken av slike begrensninger til eksepsjonelle omstendigheter. I tillegg mente den at det staten skulle foreta en gjennomgang av kontrollmekanismer og offentliggjøring av statistikk om isolasjonsbruk¹⁷⁸.

5.2.3 Kritikk av isolasjonsfengsling i Sverige

Sverige har i mange år fått kritikk for sin bruk av restriksjoner, herunder isolasjon. CAT har

¹⁷⁶ CAT/C/NOR/CO/5, avsnitt 8

¹⁷⁷ CAT/C/NOR/CO/6-7, avsnitt 11

¹⁷⁸ CAT/C/NOR/CO/8 avsnitt 18

kommet med rapporter helt siden Sverige ratifiserte konvensjonen. I 2008 var komiteen bla. bekymret for at mellom 40-50% av varetektsfengslede var underlagt restriksjoner. De mente at den svenske staten burde ta hensiktsmessige tiltak for å ytterligere redusere både bruken og lengden av restriksjoner. Komiteen mener at restriksjoner alltid bør baseres på konkrete grunner, individualisert og proporsjonalt i forhold til den spesifikke saken og oppheves umiddelbart så fort grunnlaget faller bort. Det ble understreket av komiteen at bestemmelser om restriksjoner bør anses for å være unntaksregler som tolkes snevert. Dersom det foreligger tvil bør det komme individet til fordel¹⁷⁹.

CAT var fortsatt bekymret i 2014 for det høye antallet varetektsfengslede som var underlagt restriksjoner og den hyppige og i noen tilfeller langvarige bruken av isolasjon i varetektsfengsling. Komiteen oppfordret staten til å kun bruke restriksjoner overfor varetektsfengslede i unntakstilfeller, basert på konkrete grunnlag som er nedfelt i loven i samsvar med internasjonale standarder. I tillegg til kun når det er strengt nødvendig av hensyn til etterforskningen. Komiteen oppfordret staten til å etablere klare retningslinjer for den svenske anklagemyndigheten om bruk av restriksjoner¹⁸⁰.

I 2021 var isolasjon enn en gang et tema for rapporten. Komiteen var fortsatt bekymret for den hyppige bruken av isolasjon av varetektsfengslede. Komiteen understreket at Staten burde bruke restriksjoner på varetektsfengslede i kun unntakstilfeller, basert på konkrete, individuelle grunner. Kun når det er strengt nødvendig i forhold til enten kriminaletterforskning eller orden og sikkerhet. Komiteen anerkjente imidlertid den lovgivende utviklingen av bruken av isolasjon. I tillegg hadde den svenske anklagemyndigheten arbeidet sammen med Kriminalomsorgen for å begrense isolasjonstiltak i varetektsfengsling gjennom en egen særlig håndbok¹⁸¹.

5.2.4 Sammenligning

I Danmark har komiteen notert seg en positiv utvikling med redusert anvendelse av isolasjon, men den har fortsatt vært bekymret over varigheten av isolasjon og ønsket å få begrenset den ytterligere. Det har blitt anbefalt at Danmark må føre lovgivning og praksis i samsvar med internasjonale standarder; herunder begrense isolasjon til unntakstilfeller og en maksgrænse på 15 dager sammenhengende.

Norge har også blitt kritisert av CAT for sin bruk av isolasjon i varetektsfengsling. Det har kommet frem bekymringer for den utbredte og noen ganger langvarige anvendelsen av isolasjon. I tillegg på mangel av tilstrekkelig statistikk for å kunne evaluere konsekvensene av isolasjon. Videre har Norge blitt kritisert for å ha manglende persist rettsgrunnlag for isolasjon, og et behov for å sikre en mer rettferdig prosess for de innsatte og deres rettigheter.

¹⁷⁹ CAT/C/SWE/CO/5, avsnitt 16

¹⁸⁰ CAT/C/SWE/CO/6-7 avsnitt 8

¹⁸¹ CAT/C/SWE/CO/8, avsnitt 15-16

Det har blitt anbefalt om å foreta endringer i lovgivningen for å begrense isolasjonsbruken til unntakstilfeller, i tillegg til å forbedre kontrollmekanismer og offentliggjøring av statistikk.

På lik måte som Danmark og Norge har CAT vært bekymret for isolasjonspraksisen i Sverige. Komiteen har uttalt om behovet for å redusere både bruken og lengden av de svenske restriksjonene, inkludert isolasjon. De har understreket at restriksjoner bør begrunnes på konkrete grunner og de bør oppheves så fort grunnlaget ikke lenger foreligger. Imidlertid har det vært positivt notert de utviklinger som har blitt foretatt i lovgivningen for å begrense isolasjon. I tillegg til samarbeidet mellom anklagemyndigheten og kriminalomsorgen for å begrense isolasjonsbruken.

Samlet sett viser disse rapportene at alle tre skandinaviske land har alle blitt oppfordret under årene til å begrense bruken av isolasjonsfengsling til unntakstilfeller, og få bedre kontroll og rapportering av deres isolasjonsbruk. Samtidig er det tydelig at det har vært ulike grader av reaksjoner og respons fra statene, i tillegg til den fremgang som har blitt foretatt i å implementere disse anbefalinger fra CAT.

5.3 Europarådets torturforebyggingskonvensjon og dens komite (CPT)

Europeisk konvensjon om forebyggelse av tortur og umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff ble i 1987 vedtatt av Europarådet¹⁸². Det er 47 stater i Europa som har undertegnet og er bundet av konvensjonen, bla. Danmark, Norge og Sverige¹⁸³. Europarådets torturforebyggingskonvensjon ble ratifisert i Danmark i 1989, det samme ble den gjort i Norge. Sverige ratifiserte konvensjonen et år tidligere, i 1988¹⁸⁴. Konvensjonen inneholder ikke i seg selv en definisjon av tortur eller umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff eller isolasjon. I stedet bygger den på EMRK art. 3.

Den europeiske komite for forebygging av tortur og umenneskelig og nedverdiggende behandling eller straff, også kjent som Europarådets torturovervåkningskomite (CPT), ble etablert under Europarådets Europeiske konvensjon for forebygging av tortur og umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff. Komiteen baserer seg på EMRKs art. 3 om forbud mot tortur, umenneskelig og nedverdiggende behandling eller straff. Medlemmene av komiteen er uavhengige og upartiske eksperter. Disse eksperter har forskjellige bakgrunn som bla. jurister, spesialister innen fengselsvesen, politi og leger. De representerer ikke den stat de er fra, men opptrer som enkeltindivider¹⁸⁵. Dens oppgave er *“ved hjelp av besøk, undersøke behandlingen av personer som er berøvet sin frihet, med sikte på å styrke, om nødvendig, beskyttelsen av slike personer fra tortur og fra umenneskelig eller*

¹⁸² Bekendtgørelse nr. 57 af 16. maj 1991

¹⁸³ 29th General report of the CPT, 2019, s. 65

¹⁸⁴ 32nd General report of the CPT, 2022, s. 38

¹⁸⁵ CPT, About the CPT. Tilgjengelig på: https://www.coe.int/en/web/cpt/about-the-cpt_NO (sist besøkt 16/04-2024)

*nedverdiggende behandling eller straff*¹⁸⁶.

CPT har, i motsetning til konvensjonen, beskrevet isolasjon slik: *“The term solitary confinement as meaning whenever a prisoner is ordered to be held separately from other prisoners, for example, as a result of a court decision, as a disciplinary sanction imposed within the prison system, as a preventative administrative measure or for the protection of the prisoner concerned. A prisoner subject to such a measure will usually be held on his/her own; however, in some States he/she may be accommodated together with one or two other prisoners, and this section applies equally to such situations”*¹⁸⁷.

Komiteen besøker forskjellige forvaringssteder for å føre tilsyn med hvordan frihetsberøvede personer blir behandlet. Disse besøk foretas normalt kun en gang hvert fjerde år, men kan dersom det er nødvendig foreta et ad hoc-besøk. CPT utarbeider en detaljert rapport etter ethvert besøk og sender til vedkommende stat. I denne rapport fremgår ting som CPT har funnet etter sitt besøk og dens anbefalinger, kommentarer og oppfordring om informasjon. Deretter skal vedkommende stat komme med svar på de fremlagte sakene fra rapporten. Dette skjer gjennom dialog med staten¹⁸⁸.

Uttalelsene fra CPT er ikke juridisk bindende, men har et viktig fortolkningsbidrag i vurderingen av isolasjonsfengsling. EMD har trukket inn deres uttalelser i sine vurderinger og tilsluttet seg til dem¹⁸⁹.

5.3.1 CPT's kritikk av den danske isolasjonsfengsling

I 2008 noterte CPT fremgangen til danske myndigheter for effekten av lovendringen i 2006 om strengere betingelser for bruk og varighet av isolasjonsfengsling som medførte betydelig reduksjon i antall isolerte og gjennomsnittlig varighet av isolerte. Komiteen anbefalte dem å fortsette sin innsats for å sikre at varetektsfengslede kun isoleres i unntakstilfeller som er strengt begrenset til de faktiske kravene i saken. Videre anbefalte komiteen at myndighetene øker personalkontakt og tilgang til undervisning, arbeid og andre aktiviteter for isolerte varetektsfengslede. Slik at dette kunne motvirke de negative konsekvensene av isolasjon¹⁹⁰.

Videre i 2014 noterte CPT den nedadgående trenden med bruk av isolasjon av varetektsfengslede¹⁹¹. CPT så positivt på den fortsatte fremgangen hos de danske myndighetene og anbefalte at de fortsatte med sin innsats for å sikre at isolering av

¹⁸⁶ Europeisk konvensjon om forebygging av tortur og umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff, art. 1, 2. pkt.

¹⁸⁷ 21 st general report of the CPT, 2011, avsnitt 54

¹⁸⁸ CPT, About the CPT. Tilgjengelig på: https://www.coe.int/en/web/cpt/about-the-cpt_NO (sist besøkt 16/04-2024)

¹⁸⁹ EMD av 4. juli 2006 mot Ramirez Sanchez mot Frankrike, avsnitt 83 og avsnitt 145

¹⁹⁰ CPT's rapport om Danmark, CPT/Inf (2008) 26, avsnitt 42

¹⁹¹ CPT's rapport om Danmark, CPT/Inf (2014) 25, s. 6

varetektsfengslede kun skjer i unntakstilfeller som er strengt begrenset til de faktiske kravene i saken og ikke lenger enn absolutt nødvendig. Komiteen anbefalte også at myndighetene fortsatte arbeidet med å motvirke de negative konsekvensene av isolasjonsfengsling¹⁹².

I den seneste rapporten, fra 2019, viser CPT positivt overfor de innsatser som har blitt gjort av de danske myndighetene og stoler på at de vil fortsette å sørge for at deres innsatser for å sørge for at varetektsfengslede kun i unntakstilfeller blir satt i isolasjon og at det er strengt begrenset til kravene i saken. Grunnet de skadelige konsekvensene av isolasjon så anbefaler komiteen at isolasjon ikke varer lenger enn absolutt nødvendig. Videre mente komiteen at jo lenger isolasjonen er, desto flere ressurser bør gjøres tilgjengelig for den innsatte for å sørge for at han eller hun får nyttiggjort seg av et program med målrettede aktiviteter, og helst “*out-of-cell*”. I tillegg til at de blir tilbudt minst 2 timer meningsfull menneskelig kontakt hver dag (og helst enda mere)¹⁹³.

5.3.2 CPT’s kritikk av den norske isolasjonsfengslingen

I CPTs rapport i 2005 mente komiteen at straffeprosessloven bør fastsette en absolutt øvre grense for varigheten av isolasjon av varetektsinnsatte. Videre anbefalte komiteen at under hver prøving av nødvendigheten av å opprettholde en varetektsfengsling, så burde retten på nytt vurdere om restriksjonene som den varetektsfengslede er pålagt bør opprettholdes¹⁹⁴. CPT så positivt på de lovendringer som hadde blitt foretatt av de norske myndighetene for at bruken av restriksjoner på varetektsfengslede ble redusert og varigheten av isolasjon sjeldent oversteg fire uker¹⁹⁵. CPT anbefalte også at de norske myndighetene skulle fortsette med sin innsats for å sørge for at varetektsinnsatte under isolasjon og/eller under restriksjoner fikk aktiviteter og hensiktsmessig menneskelig kontakt¹⁹⁶.

CPT kom i 2011 med en ny rapport, hvor de kom med positiv tilbakemelding på utviklingen av den reduserte hyppigheten og varigheten av isolasjonsfengsling siden deres besøk i 2005¹⁹⁷. CPT understreket imidlertid at de ønsket å se en absolutt øvre grense for lengden på isolasjon av varetektsfengslede i straffeprosessloven. CPT var positivt overrasket over de forbedrede tilgangene til aktiviteter og menneskelig kontakt for de isolerte, men anbefalte at de norske myndighetene forsterket sin innsats for å sørge at varetektsfengslede som satt i isolasjon hadde hensiktsmessige “*out-of-cell*” aktiviteter¹⁹⁸. Det ble i tillegg anbefalt av komiteen at Norge skulle sikre at isolerte fikk daglig tilsyn av lege eller kvalifisert sykepleier som rapporterte til en lege i henhold til de europeiske fengselsreglene¹⁹⁹.

¹⁹² CPT’s rapport om Danmark, CPT/Inf (2014) 25, avsnitt 33

¹⁹³ CPT’s rapport om Danmark, CPT/Inf (2019) 35, avsnitt 33-34

¹⁹⁴ CPT’s rapport om Norge, CPT/Inf (2006) 14, avsnitt 52-53

¹⁹⁵ CPT’s rapport om Norge, CPT/Inf (2006) 14, avsnitt 55

¹⁹⁶ CPT’s rapport om Norge, CPT/Inf (2006) 14, avsnitt 56

¹⁹⁷ CPT’s rapport om Norge, CPT/Inf (2011) 33, avsnitt 73

¹⁹⁸ CPT’s rapport om Norge, CPT/Inf (2011) 33, avsnitt 74-75

¹⁹⁹ CPT’s rapport om Norge, CPT/Inf (2011) 33, avsnitt 77

Den seneste rapporten, fra 2018, har komiteen anbefalt de norske myndighetene å ta nødvendige skritt for å sikre at isolerte varetektsinnsatte drar nytte av et strukturert program med målrettet og helst “*out-of-cell*” aktiviteter og gis på daglig basis meningsfull menneskelig kontakt. Minst 2 timer hver dag burde være målet²⁰⁰. Komiteen poengterte de skadelige konsekvensene av isolering på de berørte, og understreket at det bør kun bli brukt i unntakstilfeller og som en siste utvei, og over kortest mulig tid²⁰¹.

5.3.3 CPT’s kritikk av den svenske isolasjonsfengslingen

CPT har også kommet med rapporter overfor svensk isolasjonsfengsling. I 2009 oppfordret komiteen i sin rapport at de svenske myndighetene skulle øke innsatsen for å utvikle aktiviteter av varierende karakter for varetektsfengslede (både de med og uten restriksjoner) for å sikre at de oppholdt seg en rimelig del av dagen utenfor sin celle. Slik at de ble satt i målrettet arbeid²⁰².

Videre i 2015 kom komiteen med ny kritikk av den utbredte bruken av isolasjon. Komiteen kritiserte Sverige for å ikke kunne se noen ordentlige tegn til forbedring av situasjonen. Videre mente de at den svenske staten måtte foreta en grunnleggende forandring av det svenske forholdet til restriksjoner, herunder lovendringer og å forbedre tilbudet av aktiviteter for varetektsfengslede. Komiteen oppfordret de svenske myndighetene til å forbedre tilbudet om aktiviteter f.eks. arbeid, utdanning, yrkesopplæring, idrett osv. for varetektsfengslede, gjerne slik at de hadde minst 8 timer hver dag utenfor cellen sin og samvær med andre. I tillegg til at alle restriksjoner, både samvær med andre og kontakt med omverdenen må rettfærdiggjøres med en grundig begrunnelse i hvert enkelt tilfelle, kun brukes i ekstraordinære omstendigheter og ikke vare lenger enn absolutt nødvendig²⁰³.

I 2021 ble det enn en gang anbefalt av komiteen at de svenske myndighetene skulle forbedre tilbudet av aktiviteter for varetektsfengslede. De skulle sikte på å sikre at alle innsatte hadde mulighet for å tilbringe minst 8 timer utenfor cellen sin i meningsfull aktivitet av variert karakter²⁰⁴.

5.3.4 Sammenligning

Danmark har gjennom de siste tre rapportene fått positiv oppmerksomhet for sitt arbeid for å sikre at isolasjon blir brukt kun i unntakstilfeller. Samtidig har Danmark blitt anbefalt og fått kritikk for å ikke gjøre tilstrekkelig for å sikre bedre tilbud om forskjellige typer “*out-of-cell*” aktiviteter og mer menneskelig kontakt for varetektsfengslede i isolasjon. Slik at de negative konsekvensene som følger av isolasjon reduseres.

²⁰⁰ CPT’s rapport om Norge, CPT/Inf (2019) 1, s. 6

²⁰¹ CPT’s rapport om Norge, CPT/Inf (2019) 1, avsnitt 78

²⁰² CPT’s rapport om Sverige, CPT/Inf (2009) 34, avsnitt 54

²⁰³ CPT’s rapport om Sverige, CPT/Inf (2016) 1, avsnitt 51-53

²⁰⁴ CPT’s rapport om Sverige, CPT/Inf (2021) 20, avsnitt 40

Norge har på lik linje med Danmark både fått anbefalt og kritisert for å ikke sørge for tilbud om “utenfor cellen”-aktiviteter for isolasjonsfengslede. Videre har Norge blitt anbefalt å foreta lovendringer, bla. å sette en absolutt øvre grense for varighet av isolasjon i varetekt. I tillegg har det blitt anbefalt at retten bør foreta en ny vurdering når det kommer til opprettholdelse av isolasjon.

På lik måte som sine naboland har Sverige også blitt bedt om å sikre at isolasjonsfengslede får et bedre tilbud om aktiviteter utenfor cellen. Videre har Sverige blitt anbefalt å foreta lovendring for bruk av isolasjon.

Samlet sett viser CPTs rapport et gjentakende mønster, hvorav det blir understreket behovet for begrensning av isolasjon av varetektsfengslede, økt menneskelig kontakt for de isolerte og tilgang til aktiviteter for vedkommende utenfor cellen. I tillegg har CPT understreket behovet for lovgivningsmessige endringer for å styrke de varetektsfengslede rettigheter og minimere de skadelige konsekvensene av isolasjon.

5.4 De europeiske fengselsregler

De europeiske fengselsreglene ble først vedtatt i 1987, og så endret i 2006. Det er en samling med anbefalinger som kommer fra Europarådets ministerkomite, og er i seg selv ikke bindende. Imidlertid har Det Europeiske rådet understøttet disse regler, og flere EU dokumenter²⁰⁵. Fengselsreglene gjelder for personer som er varetektsfengslet av en rettsmyndighet eller som er frihetsberøvet etter en domfellelse²⁰⁶.

Ifølge regel. 53.1 fremgår det at *“ekstra sikkerhets- og trygghetstiltak skal bare benyttes under ekstraordinære omstendigheter”*. For isolasjon skal det kun unntaksvis *“benyttes som straff, og da for et nærmere angitt tidsrom som skal være kortest mulig”*²⁰⁷. Nasjonal lovgivning skal regulere *“arten og varigheten av slike tiltak, samt aktuelle grunner for å iverksette dem”*²⁰⁸. Både kommunikasjon og besøk kan pålegges restriksjoner og overvåkning så langt det er nødvendig med hensyn til bla. politietterforskning. Men slike restriksjoner *“skal tillate et akseptabelt minstemål av kontakt”*²⁰⁹.

Det skal i tillegg føres daglig legetilsyn av den isolertes helsetilstand ifølge regel 43.2. Det fremgår av bestemmelsen at *“legen, eller en kvalifisert sykepleier som rapporterer til legen, skal legge særskilt vekt på helsen til innsatte som holdes i isolat, skal besøke slike innsatte*

²⁰⁵ Raffaelli, Prison conditions in the Member States: selected European standards and best practices, 2017, s. 2

²⁰⁶ Europarådets Ministerkomité: Ministerkomitéens rekommandasjon Rec(2006)2 til medlemsstatene om De Europæiske Fængselsregler, 2006, regel 10.1

²⁰⁷ Europarådets Ministerkomité: Ministerkomitéens rekommandasjon Rec(2006)2 til medlemsstatene om De Europæiske Fængselsregler, 2006, regel 60.5

²⁰⁸ Europarådets Ministerkomité: Ministerkomitéens rekommandasjon Rec(2006)2 til medlemsstatene om De Europæiske Fængselsregler, 2006, regel 53.3

²⁰⁹ Europarådets Ministerkomité: Ministerkomitéens rekommandasjon Rec(2006)2 til medlemsstatene om De Europæiske Fængselsregler, 2006, regel 24.2

daglig og skal gi dem omgående medisinsk bistand og behandling når slike innsatte eller de fengselsansatte anmoder om det". Det må imidlertid her noteres at Danmark har reservert seg mot akkurat denne bestemmelse fordi *"it is of the opinion that the requirement that prisoners held under solitary confinement be visited by medical staff on a daily basis raises serious ethical concerns regarding the possible role of such staff in effectively pronouncing prisoners fit for further solitary confinement"*²¹⁰.

De europeiske fengselsregler er ikke juridisk bindende, men har blitt brukt som fortolkningsmomenter i EMDs avgjørelser²¹¹.

5.5 Mandela-reglene

I 1955 vedtok the First United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders *"the Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners"*. I 2015 vedtok FNs generalforsamling utvidede regler, som i dag er kjent som Nelson Mandela-reglene²¹². FNs standard minimumsregler for behandling av innsatte gir uttrykk for en felles enighet mellom medlemsstatene om hva som generelt er akseptert som gode prinsipper og behandling av innsatte. Reglene tar hensyn til at de ikke er anvendelige på alle plasser til alle tider, men at de i stedet skal tjene som et felles mål akseptert av FN. Således kan disse regler ikke anses for å være juridisk bindende²¹³.

Isolasjon blir i Mandela-reglene definert som *"the confinement of prisoners for 22 hours or more a day without meaningful human contact"*. Langvarig isolasjon defineres som *"solitary confinement for a time period in excess of 15 consecutive days"*²¹⁴. Det innebærer at det bør være forbudt med isolasjon hvor innsatte tilbringer 22 timer eller mer i døgnet uten meningsfull menneskelig kontakt hvis den pågår i over 15 dager sammenhengende. Isolasjon bør kun skje i ekstraordinære tilfeller som en siste utvei, for så kort tid som mulig, og være gjenstand for uavhengig etterprøving²¹⁵.

5.6 Istanbul-erklæringen

The Istanbul statement on the use and effects of solitary confinement ble vedtatt i 2007 på den internasjonale symposium om psykologiske traumer i Istanbul, Tyrkia²¹⁶. En gruppe på 24 internasjonale eksperter hadde samlet seg for å skrive denne uttalelsen²¹⁷. Det var ment som en reaksjon på den økte bruken av streng og langvarige isolasjonspraksis i fengsler rundt

²¹⁰ The Committee of Ministers, Recommendation Rec(2006)2 of the Committee of Ministers to member states on the European Prison Rules, 2006, fotnote 1

²¹¹ Se f.eks. EMD av 4. juli 2006 mot Ramirez Sanchez mot Frankrike, avsnitt 85

²¹² Gilmour, <https://www.un.org/en/un-chronicle/nelson-mandela-rules-protecting-rights-persons-deprived-liberty> (sist besøkt 25/04-2024)

²¹³ Nelson Mandela-reglene, A/RES/70/175, s. 1

²¹⁴ Nelson Mandela-reglene, A/RES/70/175, regel 44

²¹⁵ Nelson Mandela-reglene, A/RES/70/17, regel 45 nr. 1

²¹⁶ The Istanbul statement on the use and effects of solitary confinement, vedtatt 9. desember 2007 s. 1

²¹⁷ The Istanbul statement on the use and effects of solitary confinement, vedtatt 9. desember 2007 s. 5

om i verden²¹⁸.

Isolasjon defineres som “*the physical isolation of individuals who are confined to their cells for twenty-two to twenty-four hours a day. In many jurisdictions prisoners are allowed out of their cells for one hour of solitary exercise. Meaningful contact with other people is typically reduced to a minimum. The reduction in stimuli is not only quantitative but also qualitative. The available stimuli and the occasional social contacts are seldom freely chosen, are generally monotonous, and are often not empathetic.*”²¹⁹.

5.7 Delkonklusjon

EMRK inneholder et forbud mot tortur, umenneskelig og nedverdiggende behandling eller straff. Det er tale om tre former for mishandling, arrangert i grader/styrke. EMD har understreket at denne mishandlingen som foretas overfor vedkommende må overstige en viss minstetterskel av alvorlighet for å kunne anses for å krenke EMRK.

EMD har utarbeidet noen momenter som er relevante i vurderingen om inngrepet faller inn under en av disse tre former. Det skal tas hensyn til sakens omstendigheter, herunder inngrepets varighet, de fysiske og psykiske effekter, kjønn, alder, vedkommendes helsetilstand, formålet med inngrepet og den kontekst inngrepet foretas i. Videre må mishandlingen gå videre enn den smerte, lidelse og ydmykelse som er uunngåelig. Isolasjon er verken uttrykkelig forbudt etter konvensjonen, herunder omfattet av tortur, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff eller selvstendig definert. Det innebærer at isolasjon selvstendig må vurderes opp imot disse tre former for mishandling for å vite om det er brudd etter konvensjonen.

FNs torturkonvensjon inneholder også et forbud mot tortur, umenneskelig og nedverdiggende behandling eller straff. I motsetning til EMRK har torturkonvensjonen en definisjon av begrepet tortur. Det er inngrep som medfører alvorlig smerte eller lidelse, utført bevisst, med en viss hensikt og er utført/samtykket av offentlig personer. I tillegg har denne konvensjonen et overvåkningsorgan CAT som har kommet med rapporter og anbefalinger for medlemsstatene. Heller ikke i denne konvensjon er isolasjon definert eller uttrykkelig omfattet av begrepene tortur, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff.

Europarådets torturforebyggingskonvensjon og dens overvåkningskomite CPT bygger på EMRK art. 3. Konvensjonen inneholder ikke en definisjon av isolasjon. Imidlertid har CPT kommet med en uttalelse av isolasjonsbegrepet, hvorav de definert det som utelukkelse fra fellesskap med andre innsatte.

De europeiske fengselsregler gir generelle retningslinjer for behandling av bla. varetektsfengslede i isolasjon. Det fremgår bla. at det kun unntaksvis skal bli brukt og kortest

²¹⁸ The Istanbul statement on the use and effects of solitary confinement, vedtatt 9. desember 2007 s. 1

²¹⁹ The Istanbul statement on the use and effects of solitary confinement, vedtatt 9. desember 2007 s. 1

mulig. Fengselsreglene inneholder imidlertid verken en definisjon eller et forbud mot isolasjon.

Mandela-reglene er minimumsregler for behandling av innsatte og gir konkrete retningslinjer for å regulere varigheten og anvendelsesområdet for isolasjon for å begrense bruken av isolasjon. Av reglene fremgår det en uttrykkelig definisjon av begrepet isolasjon. Det er tale om 22 timer eller mer uten meningsfull menneskelig kontakt. Langvarig isolasjon definert som 15 dager sammenhengende under slike forhold. Det er anbefalt at det kun skal foretas isolasjon i ekstraordinære tilfeller, som siste utvei og i så kort tid som mulig.

Istanbul-erklæringen er en uttalelse om bruken og konsekvensene av isolasjon. Den definerer isolasjon som at den innsatte sitter i fysisk isolasjon i 22 til 24 timer i cellen sin, hvorav meningsfull kontakt og stimuli er redusert til minimum. Erklæringen understreker viktigheten av å redusere bruken av isolasjon, og i tillegg sikre at det kun blir brukt som en siste utvei i ekstraordinære tilfeller.

Samlet sett så foreligger det ikke en universell definisjon av begrepet isolasjon etter internasjonal rett. Det kan imidlertid konkluderes med at kjernen ved isolasjon er at den innsatte holdes adskilt fra de andre innsatte, meningsfull menneskelig kontakt skal være redusert til minimumsnivået og den innsatte skal være innelåst på cellen store deler av døgnet. Alle disse internasjonale reglene og anbefalingene legger vekt på behovet for å begrense bruken av isolasjon til ekstraordinære situasjoner og for en så kort tid som mulig. De understreker behov for foranstaltninger som kan bryte de negative konsekvensene ved isolasjon, som f.eks. tilrettelegging av aktiviteter, undervisning etc.

6. Forenlighet med grunnleggende menneskerettigheter

6.1 Høyesterett

For å se om dansk isolasjonsfengsling er forenlig med grunnleggende menneskerettigheter, så må vi se hen til rettspraksis og vurderingen av om en sak har krenket EMRK art. 3, herunder Høyesteretts avgjørelser da de veier rettskildemessig tyngst. Det er få høyesterettsdommer hvor saken har gjaldt om en isolasjonsfengsling har krenket EMRK art. 3. Den seneste dommen var U 2000.2385 H, som senere ble påklaget til EMD etterpå (*Rohde mot Danmark*²²⁰).

Saken gjaldt en person E (Rohde) som ble den 14. mai 1996 frifunnet fra en tiltale om å sammen med en annen person ha innført ca. 6 kg kokain, skjult i en palle med papaya frukt (overtredelse av straffeloven § 191). Han ble imidlertid dømt for alvorlig skattesvindel, og fikk 8 måneders fengsel og en tilleggsbøter med forvandlingsstraff på 60 dager. E hadde vært forut for sin dom vært varetektsfengslet i isolasjon fra den 13. desember 1994 frem til den 28. november 1995. E hadde under varetektsfengslingen utviklet en psykisk lidelse, hvorav det

²²⁰ EMD av 21. juli 2005 i saken Rohde mot Danmark, som vil bli behandlet under pkt. 6.2

ble lagt til grunn at isolasjon under varetekt hadde vært hovedårsaken til E's psykiske lidelse. Han krevde en erstatning på ca. 18,6 millioner kroner for tort, tap av ervervsevne, varige men, tapt arbeidsfortjeneste og økonomiske skader for øvrig. Det hadde blitt lagt vekt på at E hadde vært stor grunn til at han var underlagt varetektsfengsling og isolasjon, herunder å ha deltatt i prosjektet med papayafrukter og sine forhold under deler av fengslingsperioden, bla. ved å aktivt motvirke etterforskningen i saken. Det ble ikke ansett å ha vært brudd på EMRK art. 3²²¹.

Høyesterett la til grunn de samme begrunnelsene som Landsretten hadde lagt til grunn i sin vurdering. Landsretten hadde tatt hensyn til isolasjonsfengslings lengde og dens alvorlige følger virkninger for Es sin psykiske tilstand, men ble ikke ansett for å være et brudd på EMRK art. 3²²². Det ble i vurderingen trukket inn fra Den europeiske menneskerettskommisjon at det i vurderingen av om det har skjedd et brudd på EMRK art. 3, avhenger av *“en konkret vurdering af de foreliggende omstændigheder, især hvor streng isolationen var, tidsrummet, formålet med isolationen og indvirkningen på den fængsledes helbred”*. Retten har også lagt vekt på vurderinger fra internasjonale organer slik som Den europeiske menneskerettskommisjon, FNs torturkomite (CAT) og Europarådets torturkomite (CPT). Videre hadde retten trukket inn nasjonale overveielser, slik som betenkning nr. 1358/1998²²³.

6.2 EMD

Den europeiske domstol (EMD) er det juridiske kontrollorganet for EMRK. Dens oppgave er å sikre at konvensjonsstatene overholder konvensjonen²²⁴. Domstolen består av én dommer fra hvert av medlemslandene²²⁵. Det må understrekes at disse dommere ikke skal representere det land han eller hun kommer fra²²⁶. Klagene som Domstolen mottar kan komme både fra medlemsstaten selv, eller fra individer²²⁷. Domstolens kompetanse omfatter *“alle saker angående tolkning og anvendelse av Konvensjonen”*²²⁸. Avgjørelsene er i utgangspunktet kun bindende for den involverte stat, men i praksis vil andre stater også måtte etterleve den tolkning EMD har lagt til grunn i en spesifikk sak²²⁹.

EMDs praksis spiller en stor rolle i fortolkningen og anvendelsen av EMRK. På flere områder har EMD fått en såpass omfattende praksis at de til sammen har fastslått generelle prinsipper som skal anvendes ved fortolkning og anvendelse av konvensjonen.²³⁰ Domstolen

²²¹ U 2000.2385 H s. 2385-2386

²²² U 2000.2385 H s. 2402

²²³ U 2000.2385 H s. 2396

²²⁴ Den europeiske menneskerettighetskonvensjon art. 19

²²⁵ Den europeiske menneskerettighetskonvensjon art. 20

²²⁶ Rytter, Individets grunnleggende rettigheter, 2021, s. 78

²²⁷ Den europeiske menneskerettighetskonvensjon art. 33-34

²²⁸ Den europeiske menneskerettighetskonvensjon art. 32, stk. 1

²²⁹ Rytter, Individets grunnleggende rettigheter, 2021, s. 79 og Den europeiske menneskerettighetskonvensjon art. 46

²³⁰ Kjølbros, Den Europæiske menneskerettighedskonvention for praktikere, 2023, s. 15

har uttalt at den inspireres av Wien-konvensjonen om traktatretten art. 31, stk. 1, når den skal fortolke konvensjonens artikler²³¹. Slik at den vil ta utgangspunkt i den naturlige språklige forståelsen av bestemmelsen, sammenhengen bestemmelsen står i og dens gjenstand og formål²³².

Domstolen har uttalt i flere avgjørelser at konvensjonen må betraktes som et levende instrument, som må fortolkes i lys av de aktuelle forhold (*“living instrument”* og *“present-day conditions”*). Det vil si at visse handlinger som før var ansett som *“umenneskelig og nedverdiggende behandling”* i motsetning til *“tortur”*, kan i fremtiden bli klassifisert annerledes. Årsaken er at *“the increasingly high standard being required in the area of the protection of human rights and fundamental liberties correspondingly and inevitably requires greater firmness in assessing breaches of the fundamental values of democratic societies”*²³³. Legitimiteten av EMDs dynamiske fortolkning styrkes av at Domstolen stadig prøver å finne om det foreligger en felles europeisk standard blant medlemsstatenes nasjonale rettssystemer på et rettsområde og forsøker å forholde seg til den i sine vurderinger. Slik at Domstolen baserer sine avgjørelser på en tilsvarende utvikling blant sine medlemsstaters egne rettssystemer²³⁴.

Som tidligere nevnt så finnes det ikke en definisjon av isolasjon i EMRK. Imidlertid har EMD omtalt isolasjon på denne måten: *“Solitary confinement is one of the most serious measures which can be imposed within a prison (...) and, as the Committee for the Prevention of Torture has stated, all forms of solitary confinement without appropriate mental and physical stimulation are likely, in the long term, to have damaging effects, resulting in deterioration of mental faculties and social abilities. (...) Indeed, as the Committee’s most recent report makes clear, the damaging effect of solitary confinement can be immediate and increases the longer the measure lasts and the more indeterminate it is”*²³⁵.

Ifølge EMD så er ikke isolasjon i seg selv et brudd på art. 3. Det avhenger av varigheten, intensiteten, formålet og effekten på den berørte om isolasjon utgjør umenneskelig eller nedverdiggende behandling²³⁶. Således er det særlig fire kriterier som EMD ser på i vurderingen av om en isolasjon medfører krenkelse av art. 3; formål, varighet, strenghet og effekt på den berørte. Domstolen ser ikke ut til å skille mellom isolasjon under varetekt og isolasjon etter dom, såfremt isolasjonsfengslingen er velbegrunnet²³⁷.

EMD har understreket viktigheten av at den som blir pålagt isolasjon sikres gode formelle garantier, slik som muligheten til å få en uavhengig rettslig myndighet som kan vurdere både

²³¹ Kjølbros, Den Europæiske menneskerettighedskonvention for praktikere, 2023, s. 19

²³² Kjølbros, Den Europæiske menneskerettighedskonvention for praktikere, 2023, s. 19

²³³ se bla. EMD av 28. juli 1999 i saken Selmouni mot Frankrike, avsnitt 101

²³⁴ Rytter, Individets grunnleggende rettigheter, 2021, s. 84

²³⁵ EMD av 10. april 2012 i saken Babar Ahmad og andre mot Storbritannia, avsnittene 206–207

²³⁶ EMD av 21. juli 2005 i saken Rohde mot Danmark, avsnitt 93

²³⁷ Lorenzen m.fl., Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer (art. 1-9), 2011, s. 216

grunnlaget for isolasjon, men også årsakene til en langvarig isolasjonsfengsling²³⁸.

EMD har fremhevet at det er ønskelig myndighetene ser etter eventuelle alternative løsninger til isolasjonsfengsling overfor personen som anses som farlige og for de som det ville være upassende å være fengslet i et vanlig fengsel under vanlig regime. Dette ble i *Ramirez Sanchez mot Frankrike* gjort ved at myndighetene prøvde finne en løsning som var tilpasset klagers karakter og den fare han utgjorde for samfunnet når de systematisk forlenget hans isolasjonsfengsling²³⁹.

Vurderingen av minimumsnivået er relativt. For at isolasjon skal kunne anses for å være et brudd på art. 3 må det foretas en konkret vurdering av alle omstendighetene i saken. Således varigheten, dens fysiske og mentale effekter og, i noen tilfeller, alder, kjønn og helsetilstand til offeret. Andre momenter som er relevante, særlig i vurderingen av om behandlingen er nedverdiggende, vil være om formålet med behandlingen var å ydmyke eller nedverdige offeret, og om den påvirket vedkommendes personlighet på en måte som ikke samsvarer med art. 3²⁴⁰.

6.2.1 Formålet med isolasjonen

EMD har fastslått at isolasjon kan foretas med hensyn til sikkerhet, disiplin og beskyttelse. Det kan også foretas isolasjon under varetektsfengsling av en person, f.eks. for å hindre at den isolerte påvirker vitner eller ødelegger bevis ved å få hjelp av andre innsatte. EMD har understreket at isolasjonsfengslingen må være av (absolutt) nødvendighet²⁴¹.

Isolering skal videre begrunnes, slik at det sikres at myndighetene har tatt hensyn til vedkommendes forhold, situasjon og oppførsel ved vurderingen²⁴².

6.2.2 Isolasjonens varighet

EMD har ikke fastlagt noen konkrete grenser for når en isolasjons lengde vil kunne medføre krenkelse av art. 3²⁴³. Varigheten er ikke avgjørende i seg selv, det må foretas en helhetlig vurdering som illustreres i de følgende dommene. Imidlertid så kreves det sterkere grunder jo lenger isolasjonsfengslingen går. EMD har i noen tilfeller akseptert noen veldig lange isolasjonsfengslinger²⁴⁴.

Dette kan for det første illustreres gjennom *Ramirez Sanchez mot Frankrike* hvor klager

²³⁸ EMD av 4. juli 2006 i saken *Ramirez Sanchez mot Frankrike*, avsnitt 145

²³⁹ EMD av 4. juli 2006 i saken *Ramirez Sanchez mot Frankrike*, avsnitt 146-147

²⁴⁰ EMD av 21. juli 2005 i saken *Rohde mot Danmark*, avsnitt 90

²⁴¹ Lorenzen, *Den Europæiske Menneskeretskonvention* (art. 1-9), 2011, s. 211

²⁴² Lorenzen, *Den Europæiske Menneskeretskonvention* (art. 1-9), 2011, s. 212

²⁴³ EMD av 10. april 2012 i saken *Babar Ahmad og andre mot Storbritannia*, avsnitt 210

²⁴⁴ Rytter, *Individets grundlæggende rettigheder*, 2021, s. 143

hadde sittet 8 år og 2 måneder i isolasjon, hvorav EMD ikke hadde funnet at det var en krenkelse av art. 3. I denne saken gjaldt klagers påstand spesifikt lengden på tiden i isolasjon. EMD henviste til en tidligere avgjørelse av Kommisjonen hvorav det ble uttalt at langvarig isolasjon er uønsket, særlig hvor det er tale om en person i varetektsfengsel²⁴⁵. Grunnet den lange isolasjonstiden mente EMD at det var viktig å fastslå om isolasjonen var berettiget, om de iverksatte foranstaltningene var nødvendige og proporsjonale i forhold til tilgjengelige alternativer, hvilke sikkerhetsforanstaltninger som ble gitt klager og hvilke foranstaltninger myndighetene vedtok for å sikre at både klagers fysiske og psykiske tilstand var forenlig med vedkommendes fortsatte isolasjonsfengsling²⁴⁶. Domstolen understreket at selv om det i denne saken var tale om en relativ isolasjonsfengsling, så var det viktig å understreke at slik isolasjon ikke kan pålegges en varetektsfengslet over en ubestemt tid²⁴⁷. Således har varigheten av isolasjon ikke i seg selv gitt anledning til at isolasjon har blitt ansett for å være et brudd på art. 3.

For det andre kan det illustreres i *Öcalan mot Tyrkia* hvor klager hadde sittet 6 års isolasjon, hvorav EMD ikke hadde funnet det var en krenkelse. Det var ikke ansett for å være en sensorisk isolasjon, men en relativ sosial isolasjon²⁴⁸.

Samtidig finnes det eksempler på kortere isolasjonsfengslinger som EMD ikke har ansett for å være i strid med EMRK. Et godt eksempel på dette er *Rohde mot Danmark*. I denne saken var klager isolert i 11 måneder og 14 dager. EMD understreket at en så lang isolasjonsperiode kunne gi grunn til bekymring da det var risiko for skadelige konsekvenser på den psykiske helsen, og henviste til CPTs sine uttalelser. Når lengden på isolasjonen skal vurderes om den var for lang i henhold til art. 3, så skal det tas hensyn til vilkårene for isolasjonen, herunder omfanget av den sosiale isolasjonen²⁴⁹. Under de forhold som klager befant seg i under isolasjonen, mente Domstolen at det ikke forelå en krenkelse av art. 3²⁵⁰.

EMD understreker viktigheten med at det gis materielle begrunnelser når isolasjon skal forlenges, for å unngå enhver risiko for vilkårlighet. Det skal altså være mulig å se at myndighetene har foretatt en ny vurdering av den innsattes forhold, situasjon og atferd, hvor de tar hensyn til eventuelle forandringer. Jo lenger isolasjonen foregår, jo bedre må begrunnelsen være²⁵¹. I *Csüllug mot Ungarn* ble det ansett av EMD at det forelå mangel på materielle grunner til anvendelsen og lengden av isolasjonsfengsling, og dette ble oppfattet som vilkårlig. Her understreket EMD at slike vilkårlige innskrenkende tiltak brukt på sårbare individer, slik som innsatte, bidrar til den uunngåelige følelsen av total avhengighet,

²⁴⁵ EMD av 4. juli 2006 i saken Ramirez Sanchez mot Frankrike, avsnitt 120

²⁴⁶ EMD av 4. juli 2006 i saken Ramirez Sanchez mot Frankrike, avsnitt 136

²⁴⁷ EMD av 4. juli 2006 i saken Ramirez Sanchez mot Frankrike, avsnitt 145

²⁴⁸ EMD av 12. mai 2005 i saken Öcalan mot Tyrkia, avsnitt 194-195

²⁴⁹ EMD av 21. juli 2005 i saken Rohde mot Danmark, avsnitt 97

²⁵⁰ EMD av 21. juli 2005 i saken Rohde mot Danmark, avsnitt 98

²⁵¹ EMD av 7. juni 2011 i saken Csüllug mot Ungarn, avsnitt 31

underordning, maktesløshet og ydmykelse²⁵².

Isolasjonsfengslingen bør avsluttes så fort de hensyn som skal begrunne isolasjonen ikke lenger foreligger. Isolasjon bør heller ikke fortsette i det uendelige²⁵³.

6.2.3 Isolasjonens strenghet/intensitet

EMD legger videre vekt på hvor streng og intensiv isolasjonen har vært i en konkret sak. Når det skal vurderes om lengden av isolasjonen var for lang i forhold til EMRK art. 3, så må det tas hensyn til betingelsene for isolasjonen, herunder omfanget av den sosiale isolasjonen²⁵⁴. Det er særlig i situasjoner hvor det er fullstendig isolasjon av sansene (“*complete sensory isolation*”) kombinert med total sosial isolasjon (“*total social isolation*”), hvor isolasjon av frihetsberøvede kan medføre umenneskelig behandling som kan være en krenkelse av art. 3²⁵⁵. EMD trekker inn alle forhold under isolasjonsfengslingen for å vurdere strengheten av isolasjonen, som vil illustreres i det følgende.

I *Öcalan mot Tyrkia* var klager leder for en stor, væpnet separatistbevegelse i Tyrkia, og var ansett av tyrkiske myndigheter for den farligste terroristen i landet²⁵⁶. Han hadde en celle for seg selv og var innredet med seng, bord, lenestol og bokhyller. I tillegg hadde den aircondition, vask og toalett. Videre fantes det et vindu, med utsikt ut mot en indre gårds plass. Klager var under regelmessig og strengt medisinsk tilsyn²⁵⁷. Domstolen anså ikke at klager var underlagt sensorisk isolasjon. Selv om han var den eneste innsatte og pga. det kun hadde kontakt med fengselspersonell så var det andre forhold som veide opp dette. Klager hadde besøk av lege hver dag, og 1 gang i uka fikk han besøk av sine advokater og medlemmer av familien hans. Han hadde tilgang til bøker, avis og radio. Imidlertid hadde han verken tilgang til tv eller telefon²⁵⁸. EMD henviste til CPTs anbefalinger om at klagers relative sosiale isolasjon ikke burde tillates å fortsette lenge, og at konsekvensene av slik isolasjon burde reduseres med hjelp av tv og telefonkontakt med familie og advokater²⁵⁹. Men EMD anså ikke at det forelå brudd på art. 3²⁶⁰.

Videre i *Ramirez Sanchez mot Frankrike* var en isolasjonsfengsling på 8 år og 2 måneder ikke ansett for å være en krenkelse av art. 3. Klagers celle var innredet med en seng, bord og stol. Den hadde i tillegg sanitære fasiliteter og et vindu som ga naturlig lys²⁶¹. Dessuten hadde klager tilgang til bøker, aviser, en leselampe og en tv. Han hadde i tillegg mulighet for

²⁵² EMD av 7. juni 2011 i saken Csüllög mot Ungarn, avsnitt 37

²⁵³ Kjølbrot, Den Europæiske menneskerettighedskonvention for praktikere, 2023, s. 341

²⁵⁴ EMD av 21. juli 2005 i saken Rohde mot Danmark, avsnitt 97

²⁵⁵ EMD av 4. juli 2006 i saken Ramirez Sanchez mot Frankrike, avsnitt 123

²⁵⁶ EMD av 12. mai 2005 i saken Öcalan mot Tyrkia, avsnitt 92

²⁵⁷ EMD av 12. mai 2005 i saken Öcalan mot Tyrkia, avsnitt 193

²⁵⁸ EMD av 12. mai 2005 i saken Öcalan mot Tyrkia, avsnitt 194

²⁵⁹ EMD av 12. mai 2005 i saken Öcalan mot Tyrkia, avsnitt 195

²⁶⁰ EMD av 12. mai 2005 i saken Öcalan mot Tyrkia, avsnitt 196

²⁶¹ EMD av 4. juli 2006 i saken Ramirez Sanchez mot Frankrike, avsnitt 127

å bruke et treningsområde 2 timer om dagen og 1 time om dagen i et kardiotreningssrom²⁶². Klager mottok besøk fra lege to ganger i uka, fra en prest 1 gang i måneden og hadde veldig ofte besøk fra en eller flere av hans advokater. Ingen i hans familie var underlagt restriksjoner for å besøke ham, og de hadde heller aldri bedt om tillatelse om å få besøke klager²⁶³. EMD anså at forholdene klager var under sin isolasjon var i samsvar med kravene som stilles i De europeiske fengselsregler²⁶⁴. Domstolen kom frem til at klager ikke kunne anses for å ha vært underlagt fullstendig sensorisk isolasjon eller total sosial isolasjon. Kun delvis og relativ isolasjon²⁶⁵.

I *Rohde mot Danmark* satt klager i en celle på ca. 8 kvm. Han hadde tilgang til både tv og aviser. Klager var fullstendig utelukket fra fellesskap med de andre innsatte, men hadde jevnlig kontakt med fengselspersonell på dagtid. I tillegg hadde han undervisning hver uke i både engelsk og fransk av fengselslæreren. Videre så besøkte klager fengselspresten. Han fikk også besøk av sin rådgiver hver uke. Klager hadde også kontakt med en velferdsarbeider, fysioterapeut, lege og sykepleier. Han fikk besøk av familie og venner, under tilsyn hver uke. EMD fant det ut ifra alle omstendighetene at varigheten av isolasjonen i seg selv ikke utgjorde et inngrep i strid med art. 3²⁶⁶.

Forholdene var betydelig strengere for klager i *Ilascu og andre mot Moldova og Russland*. Her kom EMD frem til at klager som var dødsdømt og satt 8 år i isolasjon før han ble løslatt, hadde blitt satt i veldig strenge forhold under sin isolasjon. Klager hadde ikke noen kontakt med andre innsatte og ingen nyheter fra omverdenen, da han verken fikk lov til å sende eller motta post, ikke noen rett til å kontakte sin advokat eller motta vanlig besøk fra sin familie. Hans celle var ikke oppvarmet, selv under alvorlige vinterforhold. Den hadde verken naturlig lyskilde eller ventilasjon. Ilascu hadde også blitt fratatt mat som straff, og selv mat han fikk utenfra var ofte uegnet til å konsumere. Det var veldig sjeldent klager fikk dusje, og det gikk ofte flere måneder mellom hver gang. Dette var fra rapporter som CPT hadde utarbeidet under sitt besøk til fengslet Ilascu satt på²⁶⁷. Alle omstendigheter samlet sett ble av EMD ansett for å omfattes av torturbegrepet og således en krenkelse av art. 3²⁶⁸.

6.2.4 Isolasjonens skadevirkning på vedkommende

Til slutt legger EMD vekt på isolasjonens påvirkning på den isolerte varetektsfengslede helse. Det finnes flere avgjørelser fra EMD som kan illustrere hvordan Domstolen vurderer dette kriteriet og trekker det inn i vurderingen av isolasjon, herunder *Rohde mot Danmark*, *Ilascu og andre mot Moldova og Russland* og *Ramirez Sanchez mot Frankrike*.

²⁶² EMD av 4. juli 2006 i saken Ramirez Sanchez mot Frankrike, avsnitt 128

²⁶³ EMD av 4. juli 2006 i saken Ramirez Sanchez mot Frankrike, avsnitt 131

²⁶⁴ EMD av 4. juli 2006 i saken Ramirez Sanchez mot Frankrike, avsnitt 130

²⁶⁵ EMD av 4. juli 2006 i saken Ramirez Sanchez mot Frankrike, avsnitt 135

²⁶⁶ EMD av 21. juli 2005 i saken Rohde mot Danmark, avsnitt 97-98

²⁶⁷ EMD av 8. juli 2004 i saken Ilascu og andre mot Moldova og Russland, avsnitt 438

²⁶⁸ EMD av 8. juli 2004 i saken Ilascu og andre mot Moldova og Russland, avsnitt 440

Klagers psykiske tilstand ble særlig tatt stilling til i *Rohde mot Danmark*, hvorav det ble vurdert om den hadde blitt effektivt overvåket under hans isolasjonsfengsling. Rohde ble ikke automatisk eller jevnlig undersøkt av en psykolog eller psykiater, men dette ble av EMD ikke ansett for å foreligge en slik generell forpliktelse for myndighetene for å oppfylle effektiviteten av overvåkning²⁶⁹. EMD undersøkte også om andre personers sine observasjoner av klagers tilstand under isolasjonsperioden burde eller kunne ha medført at myndighetene økte overvåkningen av klager. Eller slik at klager ble sendt inn til enda flere psykologiske eller psykiatriske undersøkelser. Det ble lagt særlig vekt på vitneutsagn fra klagers mor, kusine, fengslslærer og fengselsprest under byretten i Danmark. EMD mente at ingen av vitneuttalelsene hadde gitt uttrykk for at klager hadde utviklet en psykisk lidelse, og ingen av dem hadde rapportert til verken domstolene, advokaten, fengselsledelsen, legene eller sykepleierne under klagers isolasjonsperiode²⁷⁰. Ut ifra omstendighetene anså flertallet (4) at det ikke forelå mangel på effektiv overvåkning av klagers tilstand, heller ikke mangel på psykiatrisk vurdering eller mangel på medisinsk oppmerksomhet som kunne medføre behandling som krenker art. 3²⁷¹. Mindretallet (3) var imidlertid uenig og mente at det burde ha vært bedre automatisk regelmessig psykiatrisk eller psykologisk vurdering av isolerte på initiativ av myndighetene og ikke måtte avhenge av forespørsel²⁷².

I *Ilascu og andre mot Moldova og Russland* hadde forholdene under klagers isolasjonsfengsling hatt skadelige konsekvenser for hans helse, som forverret seg i løpet av årene i isolasjon. Ifølge Domstolen hadde han ikke fått forsvarlig omsorg, da han ble fratatt regelmessige medisinske undersøkelser og behandling og passende dietetiske måltider. I tillegg hadde det at han hadde restriksjoner for å motta pakker gjort at han ikke kunne få tilsendt medisiner og mat for å kunne forbedre helsen hans²⁷³.

EMD understreket i *Ramirez Sanchez mot Frankrike* viktigheten med å etablere et system for regelmessig overvåkning av den isolertes fysiske og psykiske tilstand for å sikre at den er forenlig med fortsatt isolasjon²⁷⁴. Klager hadde mottatt veldig regelmessige besøk av leger, som var i samsvar med instruksjoner fastsatt i rundskriv fra 1998²⁷⁵. Legene hadde etter 13. juli 2000 ikke lenger godkjent klagers isolasjonsfengsling, men det hadde aldri fremgått uttrykkelig av de utstedte medisinsk attestene som fulgte med fornyelsene av klagers isolasjonsfengsling frem til oktober 2002 at klagers fysiske eller psykiske helse hadde blitt påvirket av isolasjonen. Heller ikke hadde det uttrykkelig blitt bedt om en psykiatrisk rapport²⁷⁶. Etter å ha blitt undersøkt av psykiater én gang, hadde det ikke blitt foretatt

²⁶⁹ EMD av 21. juli 2005 i saken *Rohde mot Danmark*, avsnitt 108

²⁷⁰ EMD av 21. juli 2005 i saken *Rohde mot Danmark*, avsnitt 109

²⁷¹ EMD av 21. juli 2005 i saken *Rohde mot Danmark*, avsnitt 110

²⁷² EMD av 21. juli 2005 i saken *Rohde mot Danmark*, mindretallets vurdering, avsnitt 1-2

²⁷³ EMD av 21. juli 2005 i saken *Rohde mot Danmark*, avsnitt 438

²⁷⁴ EMD av 4. juli 2006 i saken *Ramirez Sanchez mot Frankrike*, avsnitt 139

²⁷⁵ EMD av 4. juli 2006 i saken *Ramirez Sanchez mot Frankrike*, avsnitt 140

²⁷⁶ EMD av 4. juli 2006 i saken *Ramirez Sanchez mot Frankrike*, avsnitt 141

oppfølgende behandling og klager hadde ikke bedt om psykiater etter det²⁷⁷. Domstolen noterte seg at klager hadde avslått den tilbudte psykologiske rådgivningen. Han hadde heller ikke vist noen forverring av hans helse, verken fysisk eller psykisk etter isolasjonsfengslingen. Klager hadde selv uttalt at han var i utmerket fysisk og psykisk helse²⁷⁸.

6.2.5 Danmark og EMD

Danmark har blitt trukket inn for EMD ved flere tilfeller når det kommer til deres praksis for isolasjon av varetektsfengslede, men det må understrekes at det kun har vært etter de tidligere gjeldende regler for isolasjon. Det har ikke blitt konstatert brudd på EMRK art. 3 etter noen av sakene. Et av dem er *Rohde mot Danmark* som har blitt gjennomgått ovenfor (og kommer ikke til å bli gjennomgått på nytt) og en annen er *R. mot Danmark*.

I *R. mot Danmark* så hadde klager, som var siktet for drap og narkotikakriminalitet, sittet 17 måneder varetektsfengslet i isolasjon. Kommisjonen trakk inn flere forhold som klager i isolasjon befant seg under. Størrelsen på cellen var 6 m². Klager hadde tilgang til både radio og tv. I tillegg hadde han mulighet til å låne bøker fra fengselets bibliotek. Videre hadde han tilgang til 1 times mosjon utendørs. Klager hadde kontakt med forskjellige personer under sin isolasjon, herunder daglig kontakt med fengselspersonell, kontakt med personer i forbindelse med rettsmøter og avhør hos politiet, kontakt med leger og sykehuspersonale i forbindelse med legeundersøkelser. Han hadde også mulighet for kontrollerte besøk av familie²⁷⁹. Kommisjonen la også vekt på andre forhold så som at saken involverte flere personer, at det var nødvendig for en inngående og vanskelig etterforskning av saken og kriminalitetens karakter. Det ble understreket av Kommisjonen at det i vurderingen må foretas en avveining mellom hensynet til konsekvensene for den isolasjonsfengslede og hensynet til etterforskningen²⁸⁰.

6.2.6 Delkonklusjon

Isolasjon av varetektsfengslede er som sagt ikke i seg selv en krenkelse av art. 3, men kan under visse omstendigheter bli ansett som brudd på art. 3 dersom det overstiger minimumsterskelen og omfattes av et av mishandlingsformene. EMDs praksis viser at det må foretas en konkret vurdering i hver enkel sak, hvor en rekke forskjellige faktorer er relevante. Momenter slik som fysiske forhold ved cellen, kontakt med mennesker, herunder fengselspersonell og andre helsepersonell, psykologer etc., tilgang til aktiviteter utenfor cellen, tilgang til forskjellige mentale stimuli, mulighet for kontakt med omverdenen, isolasjonens påvirkning på den innsattes helse, formålet med isolasjonen og varigheten av isolasjonen. De forskjellige momentene i vurderingen kan være ulikt avgjørende i en sak, avhengig av de konkrete sakens omstendigheter. De tar hensyn til internasjonale standarder

²⁷⁷ EMD av 4. juli 2006 i saken Ramirez Sanchez mot Frankrike, avsnitt 143

²⁷⁸ EMD av 4. juli 2006 i saken Ramirez Sanchez mot Frankrike, avsnitt 144

²⁷⁹ Den europeiske menneskerettskomisjons klagesak av 11. mars 1985 i saken R. mot Danmark, s. 153

²⁸⁰ Den europeiske menneskerettskomisjons klagesak av 11. mars 1985 i saken R. mot Danmark, s. 154

slik som CAT, CPT, De europeiske fengselsregler osv. Videre tar de hensyn til tidligere avgjørelser EMD har foretatt. I tillegg ser de på omstendighetene rundt den konkrete isolasjonen.

6.3 Er varetektsfengsling i isolasjon i Danmark forenlig med grunnleggende menneskerettigheter?

Danmark har en klar definisjon av hva isolasjon i varetekt innebærer i dansk rett innenfor rammene av retsplejeloven. Isolasjon innebærer at den varetektsfengslede utelukkes fra fellesskap med andre innsatte. Dansk isolasjonsfengsling har reist og reiser fortsatt bekymring om overholdelse av grunnleggende menneskerettigheter, herunder beskyttelse mot tortur, nedverdiggende og umenneskelig behandling²⁸¹. I en rekke internasjonale kilder bla. CPT, Istanbul-erklæringen og Nelson Mandela-reglene kan vi se at begrepet er forsøkt definert, men det foreligger enda ikke en universell definisjon. Mangelen på en universell definisjon fører til utfordringer i vurderingen av om dansk varetektsfengsling i isolasjon er forenlig med grunnleggende menneskerettigheter. Det gjør det vanskelig å sikre at dansk isolasjonsfengsling ikke utgjør en krenkelse av disse rettighetene. I tillegg til at det kan være vanskelig å implementere passende foranstaltninger for å beskytte de isolerte mot de skadelige konsekvensene av isolasjon.

EMRK har verken definert isolasjon eller uttrykkelig forbudt det. Isolasjon kan imidlertid innebære en krenkelse av forbudet mot tortur, umenneskelig eller nedverdiggende behandling etter EMRK art. 3. For å vite om isolasjon strider mot forbudet, fremgår det av EMDs praksis at det må foretas en konkret helhetsvurdering om isolasjonen overstiger minsteterskelen for alvorlighet²⁸². EMD foretar en videre forståelse av begrepet isolasjon, enn dansk rett. Isolasjon etter dansk rett er brukt i en mer konkret betydning om utelukkelse fra fellesskap med de andre innsatte. Det samme gjør CPT når de uttaler at isolasjon må anses som innsatte som holdes separat fra andre innsatte²⁸³.

Både Mandela-reglene og Istanbul-erklæringen definerer isolasjon som at den innsatte tilbringer minst 22 timer eller mer i døgnet i sin celle, hvorav meningsfull kontakt er redusert til et minimum²⁸⁴. Istanbul-erklæringen har i tillegg lagt til at stimuli er redusert til et minimum. Den gjelder for alle innsatte, herunder varetektsfengslede og straffesonere som er underlagt isolasjon. Definisjonen er vid nok til å omfatte alle former for isolasjon. I motsetning til dansk rett hvor det skilles mellom forskjellige former for isolasjon. Begrepet isolasjon (fullstendig isolasjon), som blir brukt i denne avhandlingen omfatter kun isolasjon overfor varetektsfengslede, således en spesifikk form for isolasjon.

²⁸¹ Se uttalelser og bekymringer overfor Danmark under pkt. 5.2.1 fra CAT og 5.4.1 fra CPT gjeldende anvendelsen av isolasjon, med fokus på overholdelse av forbudet mot tortur, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff fastsatt i FN's torturkonvensjon og Europarådets torturkonvensjon

²⁸² Se bla. EMDs dom 1. juni 2010 Gäfgen mot Tyskland (storkammerdom), avsnitt 88

²⁸³ 21st General Report of the CPT, 10. november 2011, avsnitt 54

²⁸⁴ FNs standard minimumsregler for behandling av innsatte (Mandela-reglene) A/70/490, regel 44 og The Istanbul statement on the use and effects of solitary confinement, vedtatt 9. desember 2007, s. 1

Det foreligger således forskjellige definisjoner av begrepet isolasjon. Selv om de er formulert forskjellig, ser det ut som at kjerneelementene er de samme. Kjernen ved isolasjon er at den innsatte holdes adskilt fra de andre innsatte, meningsfull menneskelig kontakt skal være redusert til minimumsnivået og den innsatte skal være innelåst på cellen store deler av døgnet. Således trenger det kanskje ikke å foreligge en definisjon som er helt i samsvar når essensen er den samme.

Utgangspunktet i denne avhandlingen har vært EMRK art. 3 og EMDs praksis rundt bestemmelsen grunnet at konvensjonen er inkorporert i dansk rett. Deres store rettskildemessige verdi innen dansk rett tilsier således at de har størst betydning for om dansk isolasjonsfengsling er forenlig med grunnleggende menneskerettigheter²⁸⁵. Imidlertid vil de folkerettslige forpliktelser som ikke er inkorporert være viktige når dansk rett skal tolkes i lys av internasjonal rett²⁸⁶, i tillegg til at EMD har trukket dem inn som fortolkningsbidrag av EMRK art. 3. Slik at FNs torturkonvensjon og Europarådets torturkonvensjon har verdi for dansk isolasjonsfengsling.

Uttalelser fra CPT er ikke juridisk bindende. Det er uttalelser fra eksperter som bygger på rapporter som er utarbeidet etter besøk av en stats frihetsberøvede personer²⁸⁷. På samme måte er uttalelser fra CAT ikke juridisk bindende. CAT behandler rapporter fra medlemsstatene hvor de rapporterer om tilstanden i sitt eget land, og etter en høring med staten utarbeider CAT anbefalinger²⁸⁸. Begge komiteers uttalelser gjennom årene har ikke direkte uttrykt at det foreligger brudd på menneskerettigheter, men har i stedet kommet med bekymringer og anbefalinger om forhold som kan bli menneskerettsbrudd dersom det ikke blir foretatt endringer fra statens side²⁸⁹. EMD har i sine avgjørelser flere ganger henvist til komiteenes rapporter og anbefalinger²⁹⁰. Det er imidlertid viktig å understreke at det at en medlemsstats lovgivning har blitt kraftig kritisert av internasjonale organer, ikke i seg selv er tilstrekkelig grunn til å anse lovgivningen for å være uforenlig med EMRK²⁹¹.

EMD trekker også inn menneskerettsstandarer slik som De europeiske fengselsreglene, i sine avgjørelser²⁹². Det gjør det viktig å etterleve dem for å sikre at isolasjon skjer i samsvar med grunnleggende menneskerettigheter, særlig for å forebygge at dansk isolasjonspraksis krenker forbudet mot tortur, umenneskelig og nedverdiggende behandling.

²⁸⁵ Se Blume, Retssystemet og juridisk metode, 2020, s. 237

²⁸⁶ Se betænknings nr. 1546/2014 s. 34-35

²⁸⁷ CPT, About the CPT. Tilgjengelig på: https://www.coe.int/en/web/cpt/about-the-cpt_NO (sist besøkt 16/04-2024)

²⁸⁸ Justis- og beredskapsdepartementet, FNs torturkonvensjon, sist oppdatert: 09.03.2021

²⁸⁹ Se uttalelser og bekymringer overfor Danmark under pkt. 5.2.1 fra CAT og 5.4.1 fra CPT gjeldende anvendelsen av isolasjon, med fokus på overholdelse av forbudet mot tortur, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff fastsatt i FN's torturkonvensjon og Europarådets torturkonvensjon

²⁹⁰ se f.eks. EMD av 12. mai 2005 i saken Öcalan mot Tyrkia, avsnitt 195

²⁹¹ Kjølbø, Den europeiske menneskerettighedskonvention for praktikere, 2023, s. 33

²⁹² Se f.eks. EMD av 4. juli 2006 mot Ramirez Sanchez mot Frankrike, avsnitt 85

Det kommer her til å tas utgangspunkt i om dansk isolasjonsfengsling etter reglene i retsplejeloven §§ 770 a-770d er i samsvar med EMRK art. 3. Det må foretas en helhetsvurdering, hvor andre internasjonale menneskerettsstandarder kan bli brukt som fortolkningsbidrag i denne vurderingen. Det er en grunn til at EMD ikke har fastsatt noen konkret grense for når isolasjon vil krenke art. 3, da det må vurderes i lys av alle sakens omstendigheter i den konkrete saken. Kun hvis det er tale om fullstendig isolasjon av sansene i kombinasjon med total sosial isolasjon har Domstolen konkret uttalt at slik isolasjon medfører krenkelse av art. 3²⁹³. Selv om EMD trekker inn andre internasjonale kilder i sin vurdering av isolasjon, ser den ikke ut til å legge til grunn deres definisjoner av isolasjon. Elementene i de andre internasjonale kildenes definisjoner av isolasjon ser ut til å være momenter i vurderingen av om isolasjon i en konkret sak anses for krenkelse av art. 3.

Det er også en grunn til at begrepet isolasjon ikke er definert i EMRK. Konvensjonen var ment som en felles gjennomføring av visse bestemte rettigheter og friheter for medlemsstatene i Europarådet²⁹⁴. Med andre ord en felles europeisk standard for beskyttelse av menneskerettigheter. Isolasjon kan komme i ulike former og bli iverksatt på forskjellige måter i forskjellige rettssystem. Et godt eksempel kan sees ved å sammenligne isolasjonsfengsling i dansk, norsk og svensk rett. Således kan det være vanskelig å foreta en definisjon som er felles for alle medlemsstatenes form for isolasjon. Imidlertid vil et forbud som er utformet på en måte som fanger opp flere forskjellige typer inngrep og sikrer beskyttelse mot tortur, umenneskelig og nedverdiggende behandling, uavhengig av omstendighetene være lettere.

Isolasjonsfengslingens forenlighet med EMRK art. 3 avhenger av flere faktorer, herunder styrken/intensiteten av isolasjonen, dens varighet, formålet og påvirkningen av den isolerte²⁹⁵. Dette innebærer at det er vanskelig å fastslå generelt om dansk isolasjonspraksis er forenlig med grunnleggende menneskerettigheter, da det avhenger av en kompleks samlet vurdering av disse ovenstående faktorer. Ingen av disse forholdene utgjør alene isolasjon som en form for behandling som omfattes av forbudet i art. 3 som vi har sett. For å vurdere om varetektsfengsling i isolasjon i Danmark er forenlig med grunnleggende menneskerettigheter, må vi vurdere det opp mot EMDs vurderingsmomenter.

Danmark har tidligere fått mye kritikk for sin hyppige bruk av isolasjonsfengsling fra internasjonale organer, herunder CAT og CPT. Dette har blitt bedre de seneste årene som vi kan se både fra de positive tilbakemeldingene fra komiteene²⁹⁶, og fra den markante reduksjonen i antall isolasjonsfengslinger de siste årene²⁹⁷. Til tross for den reduserte trenden

²⁹³ EMD av 4. juli 2006 mot Ramirez Sanchez mot Frankrike, avsnitt 123

²⁹⁴ Den europeiske menneskerettighetskonvensjon, s. 5

²⁹⁵ Se f.eks. EMD av 21. juli 2005 i saken Rohde mot Danmark, avsnitt 93

²⁹⁶ Se bla. CPT's rapport om Danmark, CPT/Inf (2019) 35, avsnitt 33-34 og CAT/C/DNK/CO/8, avsnitt 20-21

²⁹⁷ Se statistikk over antall varetektsfengslede i isolasjon i Danmark under pkt. 4.4

av isolasjonsfengsling i Danmark, ønskes det fortsatt av komiteene at danske myndigheter fortsetter arbeidet med å sikre at det kun blir brukt i unntakstilfeller. Dette har de andre skandinaviske landene også blitt oppfordret til (om enn i større grad). Norge har en betraktelig høyere forekomst av isolasjonsfengslinger enn Danmark. Selv om antallet isolasjoner er redusert de siste årene, så har forholdet mellom antall varetektsfengslede og antall isolasjonsfengslede økt siden 2018²⁹⁸. Dersom vi ser på Sverige og deres bruk av tilsvarende restriksjon ser vi at restriksjon om “*vistas i gemensamhet*” for varetektsfengslede har vært brukt i større grad sammenlignet med Danmark og Norge²⁹⁹. Siden den danske lovendringen i 2006, og det reduserte antallet isolasjonsfengslinger, har det ikke lenger kommet særlig kritikk om hyppigheten av bruken³⁰⁰. I stedet kommer anbefalinger om å fortsette å sikre at isolering ikke skjer mer enn i unntakstilfeller, når det er absolutt nødvendig.

Varigheten av isolasjonen er et relevant moment i helhetsvurderingen til EMD av om isolasjonspraksisen er i strid med art. 3. Dette er et forhold som har blitt særlig utsatt for kritikk av internasjonale organer grunnet den fortsatt høye tendensen av langvarige isolasjonsfengslinger i Danmark. CPT har anbefalt Danmark å gi bedre grunner for forlengelse av isolasjon og ikke la isolasjonen bli lenger enn det som er absolutt nødvendig³⁰¹. CAT har også anbefalt å begrense lengden på isolasjon, helst en maksgrænse på 15 dager sammenhengende³⁰². Symptomer av isolasjonens påvirkning på den innsattes helse har blitt konstatert å synes relativt tidlig i isolasjonsfengslingen³⁰³, slik at jo kortere perioden er, desto mindre sannsynlighet for at den kan medføre krenkelse av tortur-forbudet. Gjennomsnittslengden på isolasjon i Danmark har de siste fem årene ligget på ca. 8-14 dager frem til 2022 hvorav tallet var på null³⁰⁴.

På den ene siden må det understrekes at EMD har akseptert relativt lange isolasjoner uten å konstatere menneskerettsbrudd³⁰⁵. På den annen side må det poengteres at lengden av isolasjon ikke i seg selv er avgjørende, men at det er en del av en helhetsvurdering. Andre momenter, som f.eks. meningsfull menneskelig kontakt og mentale stimuli osv., kan veie ut varigheten på isolasjon. EMD har imidlertid uttalt seg i flere saker og henvist til anbefalinger fra CPT om at det er ønskelig at isolasjonsfengsling blir begrenset så mye som mulig³⁰⁶.

²⁹⁸ Se statistikk over antall varetektsfengslede i isolasjon i Norge under pkt. 4.5.2

²⁹⁹ Se statistikk over antall varetektsfengslede underlagt restriksjoner om “*vistas i gemensamhet*” i Sverige under pkt. 4.6.2

³⁰⁰ Se bla. CPT’s rapport om Danmark, CPT/Inf (2008) 26, avsnitt 42

³⁰¹ Se bla. CPT’s rapport om Danmark, CPT/Inf (2019) 35, avsnitt 33-34

³⁰² Se bla. CAT/C/DNK/CO/8, avsnitt 20-21

³⁰³ Se The Istanbul statement on the use and effects of solitary confinement, vedtatt 9. desember 2007, s. 2

³⁰⁴ Rigsadvokatens redegjørelse om anvendelse av varetektsfengsling i isolasjon 2022, tabell A, s. 2

³⁰⁵ Se f.eks. EMD av 4. juli 2006 i saken Ramirez Sanchez mot Frankrike og EMD av 12. mai 2005 i saken Öcalan mot Tyrkia

³⁰⁶ Lorenzen m.fl., Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer (art. 1-9), 2011, s. 213

*Rohde mot Danmark*³⁰⁷ viser at lengden på varetektsfengsling i isolasjon etter de tidligere reglene i retsplejeloven (før lovendringen i 2006) ikke var ansett for å være generelt i strid med EMRK. Etter lovendringen i 2006 ble tidsfristene strammet inn enda mer, 4 uker ble endret til 14 dager, 8 uker ble endret til 4 uker, 8 uker for strafferamme på 6 år eller mer, maksgrense på 6 måneder med mindre noen betingelser er oppfylt³⁰⁸. Slik at tidsfristene alene etter nåværende regler må anses for å være forenlige med EMRK art. 3. Det må imidlertid tas hensyn til det dynamiske elementet ved konvensjonen og at dette kan forandre seg med tiden i takt med at menneskerettighetsstandarter utvikler seg. Det at det f.eks. stadig ikke finnes en absolutt maksgrense som er ufravikelig i dansk rett, kan gjøre at det en dag blir ansett for å være i strid med art. 3.

Isolasjonens påvirkning på den isolertes fysiske og psykiske helse er videre et relevant moment i vurderingen av om isolasjonen er i strid med art. 3. Det har blitt en voksende anerkjennelse for de potensielle skadevirkningene av isolasjon som kan forekomme på den innsatte³⁰⁹. EMD har tatt mer og mer hensyn til den innsattes helse ved isolasjonsfengsling i sin vurdering av om isolasjon har vært en krenkelse på EMRK art. 3, i tillegg til å trekke inn uttalelser fra forskjellige internasjonale anbefalinger. Det er imidlertid viktig å understreke at EMD ikke har dømt en stat for krenkelse av EMRK art. 3 alene basert på isolasjonens påvirkning på den innsattes fysiske og mentale helse³¹⁰. Men den sterke dissensen i *Rohde mot Danmark*³¹¹ viser særlig usikkerhet på området for Danmark. Selv om det ikke ble ansett for å ha vært en krenkelse av EMRK art. 3, ser det ut til å ha vært i gråsonen. De internasjonale komiteene har ofte oppfordret de danske myndighetene til å arbeide for å redusere de negative konsekvensene av isolasjon ved å sikre tilstrekkelig meningsfull menneskelig kontakt og aktiviteter for de isolerte.

Vi kan se i dansk lovgivning at det har blitt foretatt endringer gjennom årene for å regulere bruken av isolasjonsfengsling strengere med hensyn til de negative konsekvensene. Størst innvirkning kan vi se i tidsfristene som flere ganger har blitt snevret inn i 2000³¹² og 2006³¹³. I tillegg styrking av tilbud om støttetjenester for isolerte varetektsfengslede gjennom bekendtgørelse 2023-08-17 nr. 1130 om opphold i varetægt (varetægtsbekendtgørelsen) kap. 26. Etter varetægtsbekendtgørelsens § 79, stk. 1 fremgår det at personalet er forpliktet til å regelmessig være oppmerksom på om den isolerte har behov for økt kontakt med personale, tilsyn av lege og utvidet adgang til besøk osv. Dette behovet økes i takt med lengden av isolasjonen. Etter §§ 80-83 fremgår det at den isolerte skal ha tilgang til tv, tillatelse til besøk, tilbud om regelmessige og lengrevarende samtaler med f.eks. prest, lege og psykolog og tilbud om undervisning og arbeid.

³⁰⁷ EMD av 21. juli 2005 i saken mot Rohde mot Danmark

³⁰⁸ LSV 44 2006/1, § 1 pkt. 3-6

³⁰⁹ se bla. The Istanbul statement on the use and effects of solitary confinement, vedtatt 9. desember 2007, s. 2, betenkning nr. 1358/1998 pkt. 7.2 og LSF 44 2006/1 avsnitt 2.2

³¹⁰ Se f.eks. EMD av 8. juli 2004 i saken mot Ilascu og andre mot Moldova og Russland avsnitt 440

³¹¹ EMD av 21. juli 2005 i saken mot Rohde mot Danmark

³¹² LSF 14 1999/1, under pkt. 16, § 770 c og betenkning nr. 1469 pkt. 6.2.3, s. 102

³¹³ se bla. CPT/Inf (2008) 26 avsnitt 42 og LSF 44 2006/1, § 1, pkt. 2-6

Danmark har flere ganger blitt trukket frem for EMD for å vurdere om de har brutt art. 3 om forbudet mot tortur, umenneskelig og nedverdiggende behandling eller straff³¹⁴. Likevel har Danmark aldri blitt dømt for å ha krenket art. 3 gjennom sin isolasjonsfengsling. Imidlertid viser den sterke dissensen (4-3) i *Rohde mot Danmark* at dansk isolasjonsfengsling har vært i grenseland for å krenke EMRK art. 3. Mindretallet mente at det burde ha vært bedre automatisk regelmessig psykiatrisk eller psykologisk vurdering av isolerte på initiativ av myndighetene og ikke måtte avhenge av forespørsel³¹⁵. Danmark har ikke siden *Rohde* (og lovendringen i 2006) blitt stilt for EMD grunnet isolasjonsfengsling.

Ut ifra dette kan det konkluderes med at det skal en hel del til for at isolasjonsfengsling skal krenke EMRK art. 3. Dansk isolasjonsfengsling etter gjeldende regler kan generelt sett ikke betraktes å være i strid med grunnleggende menneskerettigheter. Likevel kan det forekomme konkrete situasjoner, hvor isolasjon kan resultere i brudd av disse rettighetene. Dette kan skyldes ulike årsaker, f.eks. fysiske forhold i fengslene eller ressursmangel, som kan begrense tilbudet av mentale stimuli, aktiviteter utenfor cellen eller meningsfull menneskelig kontakt gjennom fengselspersonell overfor de isolerte.

7. Konklusjon

Innenfor rammene av rettsplejeloven i dansk rett har begrepet isolasjon av varetektsfengslede en klar definisjon. Isolasjon (fullstendig isolasjon) innebærer at den varetektsfengslede utelukkes fra fellesskap med andre innsatte. Imidlertid på det internasjonale plan foreligger det forskjellige definisjoner av begrepet isolasjon. Disse er formulert forskjellig, men kjerneelementene er de samme. Det sentrale ved isolasjon er at den innsatte holdes separat fra de andre innsatte, meningsfull menneskelig kontakt er redusert til minimumsnivået og den innsatte er innelåst på cellen store deler av døgnet. Når essensen er den samme så trenger det ikke å foreligge en definisjon som er helt i samsvar.

For å pålegge en varetektsfengslet isolasjon etter dansk rett skal varetektsfengslingen være begrunnet i kollusjonsfare. Videre må det foreligge bestemte grunner til å anta at varetektsfengsling ikke er tilstrekkelig for å hindre den innsatte til å påvirke etterforskningen. Deretter må det foretas en proporsjonalitetsavveining, hvorav tre momenter skal trekkes inn. For det første om det finnes mindre inngripende foranstaltninger, for det andre forskjellige personlige forhold hos vedkommende som gjør isolasjon særlig belastende og for det tredje om etterforskningen fremmes effektivt. Utgangspunktet er at isolasjon skal være så kort som mulig. Deretter følger det noen bestemte maksimale frister avhengig av strafferammen for den lovovertrедelse den varetektsfengslede er siktet for. Disse kan i unntakstilfeller forlenges utover de alminnelige grensene.

³¹⁴ Se bla. EMD av 21. juli 2005 i saken mot Rohde mot Danmark og EMD av 11. mars 1985 i klagesaken mot R. mot Danmark

³¹⁵ EMD av 21. juli 2005 i saken mot Rohde mot Danmark, mindretallets vurdering, avsnitt 1-2

Det finnes ikke etter internasjonale menneskerettslige regler et forbud mot isolasjon. Imidlertid skal isolasjon ikke overstige et minimumsnivå av alvorlighet hvor det kan bli ansett som tortur, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff. Det foreligger bred støtte om at det er høye krav for å bruke isolasjon. Det skal kun brukes i ekstraordinære tilfeller og isolasjonen skal være absolutt nødvendig.

Det er særlig tre områder hvor Danmark har fått kritikk for fra internasjonale organer når det kommer til den danske isolasjonsfengslingen, herunder den hyppige bruken, varigheten og arbeidet for å redusere de negative konsekvensene av isolasjon. Etter lovendringene i år 2000 og 2006 har det skjedd en markant reduksjon i antall isolasjonsfengslinger. Så lavt at det i 2022 ikke var noen varetektsfengslede i isolasjon i Danmark. Sammenlignet med de andre skandinaviske land har Danmark den laveste anvendelsen og gjennomsnittslengden av isolasjon. Selv om lovens tidsfrister for isolasjon fortsatt er lange, så har den gjennomsnittlige lengden på isolasjon gått nedover. Det foreligger imidlertid ikke en absolutt maksgrense for isolasjon enda. Især isolasjonens negative effekt på den isolerte har vært i sentrum av kritikken de siste årene. Arbeidet med å redusere disse konsekvensene i Danmark har vist seg gjennom de innsnevrede tidsfristene, men spesielt gjennom varetgætsbekendtgørelsen som fastsetter særlige tilbud for varetektsfengslede i isolasjon.

Ifølge EMD er varetektsfengsling i isolasjon ikke i seg selv en krenkelse av EMRK art. 3 som forbyr tortur, umenneskelig og nedverdiggende behandling og straff. Imidlertid kan isolasjon være i strid med konvensjonen ut ifra de konkrete omstendighetene i saken. Domstolen legger særlig vekt på fire kriterier i sin vurdering, herunder formålet med isolasjonen, lengden av den, strengheten eller intensiteten av den og isolasjonens påvirkning på den isolerte. I sin vurdering trekker EMD inn andre internasjonale menneskerettsstandarder og konvensjoner.

Terskelen for at isolasjon av varetektsfengslede skal krenke EMRK art. 3 ser ut til å ligge relativt høyt ut ifra EMDs praksis. Dette innebærer at det skal en del til for at dansk isolasjonsfengsling skal anses for å være uforenlig med grunnleggende menneskerettigheter. Danske regler, slik de er utformet i dag, kan generelt ikke anses for å være uforenlige med grunnleggende menneskerettigheter. Det kan imidlertid være slik at det i konkrete tilfeller kan medføre krenkelse grunnet flere forskjellige faktorer. Fysiske forhold eller ressursmangel i fengslene kan begrense deres tilbud om mentale stimuli, tid utenfor cellen eller meningsfull menneskelig kontakt overfor de isolerte.

8. Litteraturliste

Lovgivning

Danmark

Bekendtgørelse af Europaråds-konvention af 26. marts 1987 til forebyggelse af tortur og umenneskelig eller vanærende behandling eller straf

Retsplejeloven - Lovbekendtgørelse 2024-03-04 nr. 250

Varetægtsbekendtgørelsen - Bekendtgørelse 2023-08-17 nr. 1130 om ophold i varetægt

Norge

Grunnloven - Kongeriket Norges Grunnlov (LOV-1814-05-17) - sist endret FOR-2023-05-26-739

Straffeprosessloven - Lov om rettergangsmåten i straffesaker (LOV-1981-05-22-25) – sist endret LOV-2023-12-20-111

Sverige

Häkteslag (2010:611)

Rättegångsbalk (1942:740)

Forarbeider

Danmark

Betænkning nr. 1546/2014 Betænkning om inkorporering mv. inden for menneskeretsområdet

LSV 44 2006/1 Forslag til Lov om ændring af retsplejeloven (Varetægtsfængsling i isolation)

LSF 44 2006/1 Forslag til Lov om ændring af retsplejeloven (Varetægtsfængsling i isolation)

LFF 2006-10-25 nr. 44 Forslag til lov om ændring af retsplejeloven (Varetægtsfængsling i isolation)

Betænkning nr. 1469 om Varetægtsfængsling i isolation efter 2000-loven

LFF 1999-10-06 nr. 14 Forslag til Lov om ændring af retsplejeloven og straffeloven

Betænkning nr. 1358/1998 om Varetægtsfængsling i isolation

Betænkning nr. 1220/1991 Den europæiske Menneskerettighedskonvention og dansk ret

Betænkning 1974 nr. 728 om Anholdelse og varetægt

Norge

Ot. prp. nr. 66 (2001-2002) Om lov om endringer i straffeprosessloven mv. (hurtigere straffesaksbehandling, varetektsfængsling i isolasjon mv.)

Ot.prp.nr. 53 (1983-84) Om lov om ikraftsetting og endring av den nye straffeprosessloven m m

Sverige

SOU 2016:52 Färre i häkte och minskad isolering

Prop. 1997/98:104 Behandlingen av häktade

Prop. 1986/87:112 Om anhållande och häktning, m.m.

SOU 1938:44 Processlagberedningens förslag till rättegångsbalk

Bøker

Blume, Peter (2020). *Retssystemet og juridisk metode* (4. utg.). Jurist- og Økonomforbundets Forlag.

Evald, Jens (2016). *Juridisk teori, metode og videnskap* (1. utg.). Jurist- og Økonomforbundets Forlag.

Halleskov, L. og Terkelsen, O. (2023). *Folkeret og menneskerettigheter* (2. utg.). Karnov Group Denmark A/S.

Kistrup, M., Poulsen, J.L, Røn, J. og Rørdam, T. (2023). *Straffeprocessen* (4. utg., 1. opplag). Karnov Group Denmark A/S.

Kjølbros, Jon Fridrik (2023). *Den europeiske menneskerettighetskonvention for praktikere* (6. utg.). Djøf Forlag.

Lindberg, Gunnel (2018). *Straffprocessuella tvångsmedel - när och hur får de användas?* (4. utg.). Karnov Group Sweden AB

Lorenzen, P., Christoffersen, J., Host-Christensen, N., Kessing, P.V, Schaumburg-Müller, S. og Vedsted-Hansen, J. (2011). *Den Europæiske Menneskeretskonvention (art. 1-9)* (3. utg., 1. opplag). Jurist- og Økonomforbundets Forlag.

Munk-Hansen, Carsten (2018). *Retsvidenskabsteori* (2. utg.). Djøf Forlag.

Munk-Hansen, Carsten (2017). *Den juridiske løsning - introduktion til den juridiske metode* (1. utg.). Djøf Forlag.

Møller, J. og Bourmann, A.L (2018). *Kommenteret retsplejelov, Bruxelles I-forordning: Lov om rettens pleje, jf. lovbekendtgørelse nr. 1101 af 22. september 2017 som ændret ved lov nr. 1679 af 26. december 2017, lov nr. 1680 af 26. december 2017 og lov nr. 130 af 27. februar 2018. Bind 3, §§ 683-1043* (10. utg., 1. opplag). Jurist og Økonomforbundets Forlag.

Petersen, L.L og Werlauff, E. (2023). *Dansk retspleje* (9. utg.). Karnov Group Denmark A/S.

Smith, P.S. og Koch, I. *Isolation - et fængsel i fængslet.* i Vestergaard, J., Kyvsgaard, B., Holmberg, L., and Elholm, T. (eds.) (2015). *Kriminalistiske pejlinger*. Jurist- og Økonomforbundets Forlag. Tilgjengelig på:
https://www.humanrights.dk/sites/humanrights.dk/files/media/migrated/isolation_bogkapitel_scharff_koch_2015.pdf

Smith, P.S. og Jakobsen, J. (2017). *Varetægtsfængsling - Danmarks hårdeste straff?* (1. utg., 1. opplag). Jurist og Økonomforbundets Forlag.

Tvarnø, C.D og Nielsen R. (2021). *Retskilder og Retsteorier* (6. utg., 1. opplag). Djøf Forlag.

Rytter, Jens Elo, (2021). *Individets grundlæggende rettigheder* (4. utg.). Karnov Group Denmark A/S.

Øyen, Ørnulf (2019). *Straffeprosess* (2. utg., 1. opplag). Fagbokforlaget.

Internasjonale konvensjoner

Den europeiske menneskerettighetskonvensjon (EMRK)

Europeisk konvensjon om forebyggelse av tortur og umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff

FNs konvensjon mot tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff (FNs torturkonvensjon)

Internasjonale komiteer

Committee against Torture: Concluding observations on the eighth periodic reports of Denmark (CAT/C/DNK/CO/8, 8 December 2023)

Committee against Torture: Concluding observations on the combined sixth and seventh periodic reports of Denmark (CAT/C/DNK/CO/6-7, 4 February 2016)

Committee against Torture: Conclusions and recommendations of the Committee against Torture, Denmark (CAT/C/DNK/CO/5, 16 July 2007)

Committee against Torture: Concluding observations on the eighth periodic report of Norway (CAT/C/NOR/CO/8, 5 June 2018)

Committee against Torture: Concluding observations on the combined sixth and seventh periodic reports of Norway (CAT/C/NOR/CO/6-7, 13 December 2012)

Committee against Torture: Conclusions and recommendations of the Committee against Torture, Norway (CAT/C/NOR/CO/5, 5 February 2008)

Committee against Torture: Concluding observations on the eighth periodic report of Sweden (CAT/C/SWE/CO/8, 20 December 2021)

Committee against Torture: Concluding observations on the sixth and seventh periodic reports of Sweden (CAT/C/SWE/CO/6-7, 12 December 2014)

Committee against Torture: Concluding observations of the Committee against Torture, Sweden (CAT/C/SWE/CO/5, 4 June 2008)

European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, 21st General Report of the CPT, CPT/Inf (2011) 28, 10 November 2011

European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, 29th General report of the CPT, CPT/Inf(2020)17, May 2020

European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, 32nd General report of the CPT, CPT/Inf(2023)7, March 2023

European Committee for the Prevention of Torture: Report to the Danish Government on the visit to Denmark carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 3 to 12 April 2019 (CPT/Inf (2019) 35)

European Committee for the Prevention of Torture: Report to the Danish Government on the visit to Denmark carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 4 to 13 February 2014 (CPT/Inf (2014) 25)

European Committee for the Prevention of Torture: Report to the Government of Denmark on the visit to Denmark carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 11 to 20 February 2008 (CPT/Inf (2008) 26)

European Committee for the Prevention of Torture: Report to the Norwegian Government on the visit to Norway carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 28 May to 5 June 2018 (CPT/Inf (2019) 1)

European Committee for the Prevention of Torture:
Report to the Norwegian Government on the visit to Norway carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 18 to 27 May 2011 (CPT/Inf (2011) 33)

European Committee for the Prevention of Torture: Report to the Norwegian Government on the visit to Norway carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and

Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 3 to 10 October 2005 (CPT/Inf (2006) 14)

European Committee for the Prevention of Torture: Report to the Swedish Government on the visit to Sweden carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 18 to 29 January 2021 (CPT/Inf (2021) 20)

European Committee for the Prevention of Torture: Report to the Swedish Government on the visit to Sweden carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 18 to 28 May 2015 (CPT/Inf (2016) 1)

European Committee for the Prevention of Torture: Report to the Swedish Government on the visit to Sweden carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 9 to 18 June 2009 (CPT/Inf (2009) 34)

Annet internasjonalt materiale

Europarådet Ministerkomiteen, Ministerkomiteens rekommandasjon Rec(2006)2 til medlemsstatene om de europeiske fengselsreglene, 11. januar 2006. Tilgjengelig på:

<https://rm.coe.int/16804c14b2>

FNs standard minimumsregler for behandling av innsatte ("Mandela-reglene"), A/70/490.

Tilgjengelig på: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-E-ebook.pdf

Istanbul-erklæringen, The Istanbul statement on the use and effects of solitary confinement, adopted on 9. December 2007 at the International Psychological Trauma Symposium, Istanbul. Tilgjengelig på:

https://www.solitaryconfinement.org/_files/ugd/Istanbul_expert_statement_on_sc.pdf

The Committee of Ministers, Recommendation Rec(2006)2 of the Committee of Ministers to member states on the European Prison Rules, 11 January 2006. Tilgjengelig på:

<https://rm.coe.int/european-prison-rules-978-92-871-5982-3/16806ab9ae>

Dansk rettspraksis

U.2013.1Ø

U.2008.763Ø

U.2004.968Ø

U 2000.2385 H

U.1995.386Ø

U 1985.124 H

EMD praksis

Babar Ahmad og andre mot Storbritannia, 10. april 2012, saksnummerer 24027/07, 11949/08, 36742/08, 66911/09 og 67354/09

Bouyid mot Belgia, 28. september 2015, saksnummer 23380/09

Csüllüg mot Ungarn, 7. juni 2011, saksnummer 30042/08

Dougoz mot Hellas, 6. mars 2001, saksnummer 40907/98

Gäfgen mot Tyskland, 1. juni 2010, saksnummer 22978/05
Ilascu og andre mot Moldova og Russland, 8. juli 2004, saksnummer 48787/99
Irland mot Storbritannia, 18. januar 1978, saksnummer 5310/71
Kudla mot Polen, 26. oktober 2000, saksnummer 30210/96
Piechowicz mot Polen, 17. juli 2012, saksnummer 20071/07
Ramirez Sanchez mot Frankrike, 4. juli 2006, saksnummer 59450/00
Rohde mot Danmark, 21. juli 2005, saksnummer 69332/01
R. mot Danmark, 11. mars 1985, saksnummer 10263/83
Selmouni mot Frankrike, 28. juli 1999, saksnummer 25803/94
Tyrer mot Storbritannia, 25. april 1978, saksnummer 5856/72
Öcalan mot Tyrkia, 12. mai 2005, saksnummer 46221/99

Rapporter og statistikk

Kriminalomsorgsdirektoratet. *Kriminalomsorgens årsstatistikk 2022*. Tilgjengelig på:
<https://img3.custompublish.com/getfile.php/5200824.823.sptqssjpmnalp/%C3%85rsstatistikk+for+kriminalomsorgen+2022.pdf?return=www.kriminalomsorgen.no>

Kriminalomsorgsdirektoratet. *Kriminalomsorgens årsstatistikk 2021*. Tilgjengelig på:
<https://img3.custompublish.com/getfile.php/5083401.823.7ulwtpumwlb7k/Kriminalomsorgen+%C3%A5rsstatistikk+2021.pdf?return=www.kriminalomsorgen.no>

Kriminalomsorgsdirektoratet. *Kriminalomsorgens årsstatistikk 2020*. Tilgjengelig på:
<https://img3.custompublish.com/getfile.php/4877240.823.tajk7lswnssqms/%C3%85rsstatistikk+2020+-+Endelig+KDI.pdf?return=kriminalomsorgen.custompublish.com>

Kriminalomsorgsdirektoratet. *Kriminalomsorgens årsstatistikk 2019*. Tilgjengelig på:
<https://img3.custompublish.com/getfile.php/4768782.823.77nnpkalujumtp/Kriminalomsorgen+%C3%A5rsstatistikk+2019.pdf?return=kriminalomsorgen.custompublish.com>

Kriminalomsorgsdirektoratet. *Kriminalomsorgens årsstatistikk 2018*. Tilgjengelig på:
<https://img3.custompublish.com/getfile.php/4503367.823.laammlimaznjtm/Kriminalomsorgen+%C3%A5rsstatistikk+2018.pdf?return=kriminalomsorgen.custompublish.com>

Kriminalvården. *Kriminalvård och statistik 2022*. Tilgjengelig på:
https://www.kriminalvarden.se/globalassets/forskning_statistik/kos-2022-kriminalvard-och-statistik.pdf

Kriminalvården. *Kriminalvård och statistik 2021*. Tilgjengelig på:
https://www.kriminalvarden.se/globalassets/forskning_statistik/kos-2021---kriminalvard-och-statistik.pdf

Kriminalvården. *Kriminalvård och statistik 2020*. Tilgjengelig på:
<https://www.kriminalvarden.se/globalassets/publikationer/kartlaggningar-och-utvarderingar/kos-2020---kriminalvard-och-statistik.pdf>

Kriminalvården. *Kriminalvård och statistik 2019*. Tilgjengelig på:
https://www.kriminalvarden.se/globalassets/publikationer/kartlaggningar-och-utvarderingar/kos_2019.pdf

Kriminalvården. *Kriminalvård och statistik 2018*. Tilgjengelig på:
<https://www.kriminalvarden.se/globalassets/publikationer/kartlaggningar-och-utvarderingar/kos-2018.pdf>

Kriminalvården. *Årsredovisning 2018*. Tilgjengelig på:

<https://www.kriminalvarden.se/globalassets/publikationer/ekonomi/kriminalvardens-arsredovisning-2018.pdf>

Rigsadvokaten. *Anvendelsen af varetægtsfængsling i isolation 2022*. Tilgjengelig på:

https://anklagemyndigheden.dk/sites/default/files/Varet%C3%A6gtsf%C3%A6ngslinger/Statistik%20om%20varet%C3%A6gtsf%C3%A6ngslinger%20i%20isolation%202022_.pdf (sist besøkt 07/05-2024)

Internettkilder

Anklagemyndighedens Vidensbase. *Varetægtsfængsling i isolation*. Versjon 1. januar 2023.

Tilgjengelig på: <https://vidensbasen.anklagemyndigheden.dk/h/6dfa19d8-18cc-47d6-b4c4-3bd07bc15ec0/VB/ea4b4606-c770-4be9-be20-e213708f1eba?showExact=true> (sist besøkt 10/04-2024)

Council of Europe. *Chart of signatures and ratifications of Treaty 005* (ETS No. 005).

Council of Europe portal. Tilgjengelig på: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatyenum=005> (sist besøkt 08/05-2024)

European Court of Human Rights. *Guide on Article 3 of the European Convention on Human Rights - Prohibition of torture* (first edition - 31 August 2022). Tilgjengelig på:

https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Guide_Art_3_ENG (sist oppdatert 31/08-2022)

European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT). *About the CPT*. Council of Europe Portal. Tilgjengelig på:

https://www.coe.int/en/web/cpt/about-the-cpt_NO (sist besøkt 16/04-2024)

FN-sambandet, United Nations Association of Norway, *Torturkonvensjonen*. Tilgjengelig på:

<https://fn.no/avtaler/menneskerettigheter/torturkonvensjonen> (sist oppdatert: 04/07-2023)

Gilmour, Andrew. *The Nelson Mandela Rules: Protecting the Rights of Persons Deprived of Liberty*. UN Chronicle. Tilgjengelig på: <https://www.un.org/en/un-chronicle/nelson-mandela-rules-protecting-rights-persons-deprived-liberty> (sist besøkt 25/04-2024)

Justis- og beredskapsdepartementet. *FNs torturkonvensjon*. Regjeringen.no. Tilgjengelig på:

<https://www.regjeringen.no/no/dep/jd/navigasjonssider/fns-torturkonvensjon/id2837719/> (sist oppdatert: 09/03-2021)

Raffaelli, Rosa (2017). *Prison conditions in the Member States: selected European standards and best practices*. Tilgjengelig på:

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/583113/IPOL_BRI\(2017\)583113_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/583113/IPOL_BRI(2017)583113_EN.pdf)

United Nations Human Rights Bodies. *Ratification Status for CAT-OP - Optional Protocol of the Convention against Torture*. Treaty Body Database. Tilgjengelig på:

https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/Treaty.aspx?Treaty=CAT-OP&Lang=en (sist besøkt 21/03-2024)

Anklagemyndigheten. *Varetægtsfængsling*. Tilgjengelig på:

<https://anklagemyndigheden.dk/da/varetaegtsfaengsling> (sist besøkt 09/05-2024)

Word Count



Statistics:

Pages	56
Words	21,979
Characters (no spaces)	122,502
Characters (with spaces)	143,900
Paragraphs	284
Lines	1,962

☐ Include textboxes, footnotes and endnotes

Close